

otázka má dejište v cudzine. Z týchto dôvodov na niektorých miestach budem museť podrobnosti vynechať a shrnúť ich v niekoľkých slovách. „Opatrnosti nikdy nezbyva!“

Na 96. strane kroniky československej školy v Gornej Mitropolji možno čítať, že už farár Pavel Potoček počal ľud poburovať proti slovenskej škole zo samých egoistických pohľadov, dôvodiac, že peniaze, vynaložené na stavbu mitropolskej slovenskej školy, mali patriť jemu. Vďaka, po roku účinkovania vrátil sa do Rumunsku, a keď nie užitku, aspoň tiež škody medzi krajanmi nenarobil.

Krajania chcú byť tak zabezpečení v kostole ako v škole, chcú mať riadneho farára Bálentovho jadra. Sami slovenskí učiteľia ich v tom napomáhajú. Dotazujú sa ev. a. v. biskupského úradu v Modre prostredníctvom Martina Ambruša z Tóne Pasty na Slovensku a učiteľa Tomáša Topolského z Gornej Mitropolji, nakoľko by mohlo byť ich snábe vyhovené. Biskupský úrad navrhuje bývalého kaplána seniora Bodnára vo Vrbovom Jána Galáda s najlepším úmyslom, že keď sa nevedel shodnúť vo Vrbovom, bude robiť sám dobrotu v Gornej Mitropolji.

Na toto doporučenie počala Gorna Mitropolja dopisovať si s Jánom Galádom a zaslala mu vokátor, ktorý vrátil a žiadal, aby mu bol zaslaný prepísaný lepším písmom. Na žiadosť cirkevníkov prepísal vokátor učiteľ Tomáš Topolský a krajanovia zo všetkých kolónií ho podpísali.

Vokátor znie: ¹⁾

Vec: Evanjelická a. v. cirkev v Gornej Mitropolji povoláva p. Jána Galáda z Vrbového za svojho duchovného pastiera a kazateľa Slova Božieho.

VOKÁTOR.

1. Cirkev ev. a. v. v Gornej Mitropolji Plevensko, Bulharsko, ako aj zástupcovia ev. a. v. cirkve mŕtvickej a brašľanickej (Plevensko—Bulharsko) Vás povolávajú, vážený pán farár, za svojho duchovného pastiera, farára a kazateľa Slova Božieho na základe jednohlasného dohodnutia na konvente dňa 1. septembra 1929.

2. a) Za vykonávanie nižej uvedených kňazských povinností Vám bude tunajšia cirkev gorno-mitropolská dávať nasledujúce:

a) Mesačný plat 1000⁰⁰— (jedon tisíc) Leva.

¹⁾ Odpísaný zo súdnych aktov u okresného súdu v Plevne.

b) Ročne 500 (päťsto) kg žita

kurivo: (3 — tri — m dreva, 4 — štyri — koče súlok.)
Obývanie fary: 2 izby s kuchyňou, komorou a zahradou k plnému užívaniu.

Zvláštny plat mesačný Vám bude vyplácať správa slov. školy za pravidelné vyučovanie ev. a. náboženstvu na škole a to dľa stanovených hodín. (8 hodín v týždni)¹⁾

b) Cirkev mŕtvická Vám bude vyplácať 250⁰⁰— Leva (dvesto-päťdesiat) mesačne.

c) Cirkev brašľanicá 200 (dvesto) Leva mesačne.

3.) Od Vás žiada cirkev v Gornej Mitropolji:

1. Vykonávanie všetkých farársko-kazateľských prác cirkevných (služby božie s príslušnými cirkevnými obradmi: sobáše, krsty, prijímanie sv. Večery Pánovej, pohraby atď.

2. Vyučovanie dietok ev. a. v. náboženstvu (správa školy určí týždenný počet hodín).

Cirkev mŕtvická:

1. Dvanásť kázi Slova Božieho behom jednoho roku (okrem hlavných sviatkov).

Cirkev brašľanicá:

1. Osem kázi Slova Božieho behom jednoho roka (okrem hlavných sviatkov).

Presbyteri ev. a. v. cirkve v Gornej Mitropolji:

Predseda: Jozef Mikuláš v. r.

Kurátor: Mišo Sampor v. r.

1. Pavel Srnka v. r.

2. Ďuro M. Kováč v. r.

3. Martin Černoš v. r.

Pečiatka.

Zástupcovia cirkve mŕtvickej:

1. Michal Jesenský v. r.

2. Ondriš Čížik v. r.

3. Ondriš Miťkov v. r.

Pečiatka.

Zástupcovia cirkve brašľanickej:

1. Pavel Nosál v. r.

2. Samo Bezek v. r.

Pečiatka.

Na základe toho prichádza Galád sám do Gornej Mitropolji ešte pred Vianocami 1929 s akýmisi doporučením od vtedajšieho

¹⁾ „8 hodín v týždni“ pripísané je iným písmom po podpise vokátora.

však bol slúbený ešte pred príchodom Galádovým, 7. III. 1929 Galád píše na všetky strany, len aby stavbu prekázal a podporu zastavil. Podporovatelia skutočne sľuby zrušili, prekvapení byvší tak náhlým protestom, takže stavba školy musela byť na čas zastavená. To isté v tie časy postihlo Vojvodovo, ktoré muselo nechať stavbu v základoch vyzdvihnutých meter nad zemou. Súčasne sa už pridružovala svetová kríza a práca sa aj bez protestov zdržovala. To zavdalo príčinu k potýčke Mrtvičanov s Galádom, z duše nenávidiacim učiteľu Müllera — Čecha. Závdel mu jeho pôžitky, ktoré podľa vlastnej fantázie ustálil nad 20.000 levov. Videť to z dopisu, adresovaného Mrtvičanom, zo dňa 12. júna 1931, keď títo mu kategoricky odriekli platiť, akže s brojením proti škole neprestane:

„Ja nemám 15—20.000 alebo 25.000 leva (pätnásť, dvadsať alebo dvadsaťpäťtisíc leva) platu ako niektorí pán, pamätajte, že len ten plat malý od cirkvi 1000 leva mesačne beriem aďaka Pánu žijem, nehladujem a dúfam pevne v Pána, že ani nebudem hľadať“.

Keď na žiadosť Galáda biskupský úrad na Slovensku neprotestuje spoločne s ním proti stavbe školy v Mrtvíci, podáva tento hneď stážnosť bulharským úradom v Plevne, aby stavbu školy zastavili, lebo je len dva metre od kostola (pozn.: je 4), nemá potvrdený plán, nemá povolené stavať, robí sa tam salón pre tance, divadlá a všetky možné zábavy. Okresný inžinier v Plevne nenachádza tieto dôvody za podstatné a No 4278 zo dňa 4. novembra 1930 stavbu znovu povoľuje.

Mrtvícki krajania vedeli, čo Galád robí proti nim, lebo povolal si do Gornej Mitropolji mrtvícky cirkevný výbor podpísať ním zostavený akt proti stavbe, ktorý, keď podpisy nedostal, poslal sám. Záznam o tomto nachádza sa v mrtvíckej cirkevnej zápisnici zo dňa 19. a 26. októbra 1930.

I keď takto postupuje Galád proti mrtvíckym krajanom, hľasujú mu títo plat ešte aj 12. januára 1931 v nádeji, že si veci medzi sebou konečne nejakou urovnajú. Ale rozbroje sa viac a viac rozširujú a do Gornej Mitropolji prenáša ich z Mrtvice správca školy Naňák, z čoho, pre nesúhlas ostatných učiteľov s takým postupom, nastal už predtým spomenutý napnutý pomer za školskými múrami medzi „nadriadeným“ a „podriadenými“. Galád zase medzi krajanmi si hľadá priateľov pre svoju stranu.

8. októbra 1931 dochádza k prvému súdu, keď jeden z priateľov Mrtvičanov napadol Galáda v plevenských novinách Sever-197

gener. biskupa ev. a. v. Dušana Fajnora. O niekoľko mesiacov neskôršie prichádza za ním rodina.

Z príchodu nového farára sa Slováci úprimne radovali, lebo videli sa byť zase na dlhšie zaopatrení cirkevne. Zpočiatku ho ctíli a vážili v každej kolonii a pomáhali mu tiež veľmi výdatne hmotne.

Z Galádových nacionálií vie sa všeobecne veľmi málo. Ani úrad, ktorý ho krajanom doporučil, nevie o ňom vôbec, čo by mal vedieť. Podľa vlastných rečí Galádových je rodákom z Tomášoviec pri Lučenci. Niektoré iné dátá o ňom dovolím si uviesť do slovne z dopisu ev. a. v. gener. biskupského úradu (Prešov 8. februára 1936, číslo 1124/1936), ktorý na dotaz krajanov odpovedá:

„Na Váš dotaz o p. kazateľovi Galádovi odpovedám, čo viem. Tak som informovaný, že strednú školu a akýsi misijný kurz (lebo sa strojil za misionára do Afriky) skončil v Nemecku; údajne tam pôsobil 18 rokov ako výpomocný kazateľ v rozličných mestách; za vojny pôsobil v dobrovoľnej sanitnej službe nemeckej armády na Pomoransku, neskôr v H. Sliezsku. Tak sa dostal na Slovensko do Vrbového; čím bol tam, neviem, lebo vtedy nebol som biskupom, ale medzi vysvätenými ordinovanými kňazmi ev. a. v. cirkvi na Slovensku od r. 1919 ho nenachodím, takže na Slovensku by ani nemohol byť riadnym farárom. Osobne ho neznám a viac Vám o ňom nemôžem napísať“.

* * *

Príchod Galádov spadá práve do počiatkov stavby slovenskej školy v Mrtvíci. Práve sa počaly zdvíhať múry rozmernej (možno smelo povedať, že až nepotrebné) budovy. Avšak dopustíme, že učiteľ projektoval takúto priestranosť školy nie preto, žeby nebol mal kde dať zvyšok z darov a podpôr na stavbu, ale so zreteľom na moderné pedagogické požiadavky, ako aj s ohľadom na všestrannú osvetovú činnosť v kolonii. Škola je jediným strediskom krajanov v kolonii, preto má byť tak stavaná, aby všetkej činnosti vyhovovala. Takto sa počala stavať tiež slovenská škola v Mrtvíci, ktorá má mimo učebni tiež priestranú sieň na cvičenie, schôdze a slávnosti, kuchyňu a dielňu pre žiactvo, ba je myslieť tiež na vodovod. Práve týmto predčí školu v Gornej Mitropolji, ktorá nemá slušnej miestnosti k slávnostiam a divadlá sa hrávaly až do roku 1935 len v bulharskej škole.

Proti tejto stavbe školy sa ostro postavil Galád hneď v roku 1930 a neúprosne stál na tom, aby sa nestavala pri kostole, lebo jeho sa nikto nepýtal, či dovoľuje pozemok pod stavbu. Tento

otiahnutja aj žebisi priznali, že chibili. Na to sa podpisujeme Mrtví Slováci.“

Nasleduje 55 podpisov.

Galád však tento protest neuznáva a píše im v liste zo dňa 7. marca 1932:

„Tam je asi 20 lebo viac mien takých ktorí v našej cirkvi nemajú žiadneho práva, katolíci, pravoslávni, nekonzfirmovaní, potom čo dali životom svojim pohoršenia — takýto v evanjelickej cirkvi žiadne právo nemajú... Keď sa násmu cirkevnému poriadku nechcú podrobiť, donútiť ich nemôžeme, ale v úrade ev. a. v. cirkvi nemôžu byť“.

Následok tohoto listu bol ten, že všetci metodisti, ktorých Cicka oddelil, a ktorí sa zase vrátili k cirkvi, navštevovali kostol, budovali kostol, boli riadnymi cirkevníkmi, odišli zase k metodistom.

Hlavný vinník všetkého v očiach Galáda bol a je učiteľ Müller, preto snahou jeho bolo hneď od začiatku ho poškodiť na povesti, ktorú mal u úradov. Keď to nešlo u československých, obrátil sa na najvyšší duchovný úrad bulharský — na metropolitu vo Vratci. Müllera predstavil duchovnej stolici čo najväčšieho rozvratníka, neznaboha, demoralizátora a pracovníka proti všetkému náboženskému nielen medzi Slovákmi, ale aj medzi Bulharmi. Vyšetovanie zavedené v tomto na prípis metropolitov No 7049 z 18. novembra 1932, vyznelo však v prospech Müllera, takže Galád nechal tieto úradné cesty a započal súdiť cirkevníkov i Müllera a súdi stále. Počet súdov, ktoré mal s cirkevníkmi od svojho príchodu, prevýšil pol sta.

V mutných vodách mrtvických počalo sa dobre loviť duše metodistom, ktorí si poslali na stráž do tejto obce Mađara Harmana z Vojvodova a ktorý uisťuje Slovákov, že Galáda sa jedine tak strasú, keď prejdu všetci pospolu k metodistom. Pre túto prácu vychovali si kurzistku zo samotných Slovencek, ktorá každú nedeľu shromažďuje slovenské deti do nedeľnej školy, vedenej po bulharsky. Krajania evanjelici, znepokojení týmto, ushodli sa na schôdzi 15. februára 1935 požiadať učiteľa Müllera, aby v nedeľu od 13. do 14. hodiny vyučoval ich dietky náboženstvu po slovensky, lebo „že už štyri ročné posobenja p. farára Galáda, ktoré medzi nami panuje ide na rozpadnutia našej cirkvi a mládež podľa usilovania metodistickej cirkvi sa cele nakloňuje od detinstva do ich sekty“.

Boj Galáda s Mrtvičanmi ostal celkom lokalizovaný na túto kolóniu až do roku 1931, hoci o ňom vedeli i v ostatných kolo-

nom Echu zo dňa 5. februára 1931. Od toho času nastáva otvorený boj medzi Mrtvičanmi a Galádom. Tí ho prosia, aby odstúpil od svojho, keďže stavba školy je už započatá, lebo že sa ho zrieknu a nebudú mu platiť. Tento nechce o smierení ani počuť, i stáva sa, že keď prichádza odbavovať službu do Mrtvice, spontánne všetci shromaždení kostol opustili.

Veľkým prekvapením bolo, keď raz po bohoslúžbách prečítal predseda cirkvi mrtvickej Michal Jasenský kópiu listu, písaného biskupskému úradu v Modre samým Galádom. Najbolestnejšia bola pre krajanov stať, ktorá doslovne znie:

„V Mrtvici sú mravy zdivočené. Vo zvyku je krádež dievčat, čomu sa nám Slovákom i Bulhari i Turci vysmievať. I staršie ženy chodia do krčiem piť. Ako vidím a po rodinách konštatujem, 2% slovenských dievčat sú ako prostitútky vo veľkých bulharských mestách. Láka ich ta vysoký plat. Tunajší ľud je hospodársky veľmi úbohý, sotva má čo jesť a na šaty. I preto som proti stavbe tak veľkého a nákladného Národného domu, lebo na to náš ľud nestačí. Miesto Národného domu potrebná by mu bola len škola s 2 triedami a bytom.“

Výsledkom toho bola protestná schôdza všetkých Slovákov v Mrtvici, dňa 3. januára 1932, ktorá vyznela takto:

„Žiadame nášho pána farára, aby vypočuli naše prosby lebo sme od nich urazení skrze to písmo, čo písali P. Biskupovi do Modre Dušan Fajnotovi.“

2. punkt je, že pán učiteľ sa proti našej cirkvi... že učili v kostole tancovať a divadlo atď, to je tiež ni pravda, vyprosili na kostov 40.000 levov.“

V treťom bode vyvracajú, že učiteľ Müller nedovolil Galádovi vyučovať náboženstvu: „To je ni pravda, nahali 2 hodiny ale p. farár neprišli.“

V štvrtom bode vyvracajú krádež dievčat, v piatom, že staré ženy chodia piť do krčiem, v šiestom, že si dávajú dievky za prostitútky, v siedmom žiadajú, aby Galád neštal Mitropolju a Brašljanicu proti Mrtvici.

Koniec zápisničného usnesenia Mrtvičanov znie:

„Za to prosíme aj pána farára, abysi otjahlí jich zajavlenja od novtaruša z Plevna čo podali aby zme ňemohli dať kontrak z cirkevného pozemku aksi neotjahnú tak vacsina cirkevníkov otkazujú odnich viac jim platiť nebudeme zato jich prosíme aby dali písmnu

niách. Žiadnej ďalšej sa nechcelo zasiahnúť doň, hoci nikde ne-
schvaľovali súdy duchovnej osoby, ktorých bolo hneď od začiatku
niekoľko.

Isté je, že Mrtvičania by si boli vybojovali ďalší postup stav-
by školy, ako sa aj stalo, i bez zasahovania iných pomocníkov a
Galád bol by sa musel smieriť a prijať smierčiu ruku, ktorú hneď
pri prvých súdoch tak hrubo odhodil. Ale sú ľudia, ktorí, vyhľa-
dávajúc dobrodružstvá a snažiac sa byť dôležitými, musia sa zamie-
šať i do tých vecí, ktoré sú mimo nich. A tak to bolo i s vtedaj-
ším správcom školy v Gornej Mitropolji.

* * *

Po vybudovaní slovenskej školy, mitropolskí Slováci boli jej
tak radi, že denne v nej sedávali, schádzali sa, chodievali do čítár-
ne, učili sa spevom, divadlám, počúvali prednášky. Sami povzbu-
dzovali ustatých učiteľov. Zkrátka, bol tam radosť slovenský
život za správcu Jána Šeca. Jeho nástupca nevyšiel si však výstraž-
ných slov niekdajšieho správcu tej istej školy Antonína Bendu,
ktorý na stranu 95. školskej kroniky napísal tieto pravdivé slová:
„Radím svým nástupcům býti zdržlivými, ale naprosto přívětivými,
sousedskými, a nikdy ně příliš hrdými“. Svojm hrubým a netakt-
ným jednaním nielen s učiteľmi, ale aj s krajanmi, stal sa príčinou,
že krajanovia sa do školy obávali vojsť, aby neboli odo dvier odo-
hnatí.

Takýchto a podobných prehmatov a chybičiek využíval Galád
k tomu, aby krajanom dokázal, že učiteľia, ktorých považoval za
svojich nepriateľov preto, že nesúhlasili s jeho postupom proti
Mrtvičanom, sú zlí. V prvých rokoch fakticky okrem správcu školy
neboli učiteľia proti farárovi, avšak on všade a vo všetkom gene-
ralizuje: miesto správca-učiteľia. K tomu ešte pridal niečo z Mrt-
vice a bolo to takto:

„Takých učiteľov vám posielajú. Neznabohov, ktorí chodia
s paličkou okolo kostola a s kostola sa vysmieľajú. Stavajú hostin-
ce a divadlá ku kostolu. Takých, čo vás vyhánajú z vlastnej práce.
Už teraz vidíte, že si nemôžete vojsť do svojho. To nie sú Slováci,
to sú Česi. Prídu Česi a zoberú vám všetku vašu prácu. A ja, keď
vám to chcem zachrániť, som zlý, píšú o mne do novin a volajú
ma pomakom. Čo sú Česi? Neznabohovia! Najviac bez vyznania
je ich tam. Čítajte v novinách, že všetko zo Slovenska odnášajú
do Čiech. Len Slovákov utisnúť. Nákladný vlak do Prahy ide ťažko:
200 do Prahy, do Prahy, a nazad mu to už ide ľahko: na Slovensko,

na Slovensko. Všetko len počechizovať a náš národ vykopať. Aj
tu sa to tak stane!“

Takto využíval Galád prehmat svojho odporcu správcu.
Zasieval medzi pokojných krajanov, ktorí nevedeli o straníckom
boji v Československu, semeno rozbroja. Oni sa však nestarajú
o to, čo majú medzi sebou jednotlivé politické strany v starej
vlasti, poznajú len sjednotené Československo, ktoré sa ich ujalo
a nemôžu medzi seba zavádzať bezvýznamné politické rozpory.
Takto tiež chápali učiteľia a vykladali všetko radšej v lepšom, ako
v horšom. Galád však využil tesného politického obzoru krajanov
a nie div, že viacerí jeho nesmyslom uverili. Zvlášť, keď niektoré
chyby naozaj sa staly. Až keď 1. novembra 1932 bol správca školy
odvolaný a jeho nástupca Ján Buček ukázal sa iným človekom,
pomer niektorých krajanov voči škole sa zase zlepšil. To však
nijako nezabránilo ďalšiemu boju Galáda proti Slovákom a sloven-
skej škole a Bučkovi bolo udelené vypíť extrakt, ktorým započal
nalievať pohár ešte jeho predchodca. A práve tí, ktorí tohoto
predchodcu všemožne podporovali a nechceli počuť výstražného
hlasu o ňom, dnes, keď vidia, kde takého správcovanie v cudzine
vedie, svalujú všetku vinu na Bučka, chtiac tak prikryť i svoju
chybu. Je pravda, že Buček nemusel tiež naletieť na jednostranné in-
formácie práve tých, čo zastávali jeho predchodcu, ale mal ich
energicky odmietnuť, ako to urobil odb. uč. Blahoslav Kráľ, vy-
menovaný za spr. školy v Gornej Mitropolji, ktorý vidiac, že má
byť nástrojom v cudzích rukách, a že takto má urovnať týmto
spôsobom neurovnateľné pomery, miesto neprijal.

Pravda, ani za Bučka spory neprestaly, ba akoby sa bolo
bývalo všetko z Mrtvice prenieslo do Gornej Mitropolji. Mrtvica
sa Galáda zriekla, prestala mu platiť a spor pred súdom tiež vy-
hrala. Na oko utíchla. Zato Gorna Mitropolja dostala sa do varu,
trvajúceho dodnes.

Galád už dávno prestal bojovať proti mrtvicekej škole, ale
preniesol boj na iné pole — proti československým učiteľom a
všetkým krajanom, ktorí sú proti nemu. Na učiteľov donáša úra-
dom všelijaké intrigy, s krajanmi sa súdi. Ešte roku 1933 prehlásil,
že Slovákom školu netreba, ani učiteľov, lebo on so svojou ženou
bude, vraj, stačiť naučiť slovenské deti čítať a písať v materinskom
jazyku vo všetkých troch kolóniách, „keď mi to bulharské úrady
pridelia“. Našli sa odrazu aj takí, ktorí týmto rečiam dobre po-
rozumeli a ostro sa proti nim postavili.

* * *

Všetko toto sa deje ešte pred 19. májom 1934, tedy za života veľkých partizánskych bojov. Len čo sa zmení minister, zmenia sa všetky sily v jeho rezorte. Keď nová hlava, nech sú aj nové údy. Práve vtedy dostáva sa v Gornej Mitropolji na kmetskú (rychtársku) stolicu krajan Jozef Mikuláš, silný prívriazenec Galádov.

Učiteľ Michalko bol odo dňa 1. septembra 1932 preložený z Gornej Mitropolji do Brašjanice. Jeho žena, učiteľka bulharských predmetov, v mitropolskej slovenskej škole ostáva i ďalej. Na jej miesto chce sa však dostať iná učiteľka. Za ňu intervenuje prostredníctvom starostu Mikuláša najväčší exponent plevenského okresu. Michalková má byť prepustená, ale ponevác to neide, ponevác ničím nezavdala príčinu k zrušeniu smluvy, takže aj sám kmet je bezmocný, zo strany uchádzačov je vyhlásený tento poriadok za neporiadok. Potentát je urazený.

Aby bolo pochopiteľnejšie, že také povzbavenie miesta učiteľa, aké bolo projektované s učiteľkou Michalkovou, bolo najlahšie, mohol by som potvrdiť mnohými príkladmi mne osobne známymi. Uvediem len jeden, učiteľky z Burgasu, ktorá bola partizánskym spôsobom za jeden týždeň tri razy miesta pozbavená a zase tri razy menovaná. Boj vlnivých partizánov!

Aby sa nezdalo, že kritizujem pomery v zemi, použijem si slovami profesora dra St. Konsulova zo stati: Stabilitet za učitelstvo, uverejnenej v „Dnevniku“ č. 10880, Sofia, 26. marca 1936:

„Tu chcem spomenúť o stabilizácii jednej čiastky nášho úradníctva — učiteľstva. Naozaj, to sú všetko skúšaní úradníci, ale ani tí neboli ušetrení partizanstvom, zvlášť v posledných rokoch, ako vznikla nezamestnanosť aj medzi nimi. Pamätnou ostane „byvoličia epocha“, keď, nebolo dávno, učiteľ „musel prejsť struhou“ (da míne prez stargata) partijnej úradovne: jeden plat, dva alebo celú byvolicu, aby nestratil chleba. Nezabudnem nikdy na smutnú scénu, ktorej som bol mimovoľným svedkom. K vyššiemu úradníkov na ministerstve vchádza posol z partijnej kancelárie, vyníma lístok a začína diktovať: ten, ten a ten učiteľ sa musí prepustiť — spis desiatic obetí; vyníma druhý lístok a pokračuje: ten a ten nech sa menuje tam a tam. Úradník zaznačuje mená a naraz odpovie: „Ale veď minulý týždeň ste nariadili, aby bol tento prepustený, „Zanie?“ „Áno,“ odpovedá partizán, „ale teraz bude menovaný.“ Zaplatil už chudák človečik, vydá sa nové nariadenie. Smutná doba!“

Pre neúspech aspirantky stáva sa najvyšší úrad v okrese nepriateľským veci československej, naproti tomu zase silným obháj-

com Galádovým. Tu dostal on silu a pozíciu, akú dosiaľ nikde a nikdy nemal. Ešte len teraz počínajú súdy a vyhrážky každému, kto by sa opovážil proti nemu postaviť.

* * *

Roku 1933 zakázal Galád vyučovať náboženstvu slovenských žiakov učiteľovi Michalkovi v Brašjanici, čo tento robil na žiadosť krajanov dobrovoľne bez všetkej odmeny. Tým popudil proti sebe i ostatnú tichú kolóniu, len z ďaleka pozorujúcu jeho vystrájanie v druhých kolóniách a odsudzujúcu jeho súdy s krajanmi. Keď počal štváť Brašjančanov i proti ich učiteľovi, rezignovane žijúcemu v ústraní a nevšímajúcemu si jeho vecí, a keď títo zbadali, že nepokoje chce preniesť aj medzi nich, oznámili mu, že sa ho zriekajú, nechcú ho a nebudú mu platiť, aby mali pokoj.

Ako rozoštvaná zver začína Galád boj proti slovenským učiteľom a proti všetkému, čo len zďaleka zaváňa československým. V jeho rodine hovorí sa najpotupnejšie o Čechoch a o Československu, o jeho predstaviteľoch v Bulharsku, ako aj o samom pánu prezidentovi Masarykovi. Rozširuje pomedzi krajanov nepravdivé zprávy o utlačaní Slovákov Čechmi a že Slováci sa mali pod Maďarmi lepšie, ako teraz. „Príde čas, keď ešte všetko Nemci dostanú nazpät“, prehlasuje cestou z Plevna do Gornej Mitropolji dňa 9. septembra 1932.

V kostole s kančla nepočul z jeho úst prímeru, ktorý by nezačínal: „U nás na Nemecku...“ čím krajanovia dnes v mnohých prípadoch označujú už osobu Galádovu.

Keď ani zo strany učiteľov ani zo strany krajanov nezavdáva sa mu príčina k výstupom a denunciáciám, dopúšťa sa tak náležkeho činu, že nocou chodíeva počúvať rozhovor shromaždených učiteľov. Nestačily prosby učiteľov, aby prestal, nestačilo vysvetľovanie, že niektoré priestupky predoslého správcu sa nemajú zovšeobecňovať. Galád v svojej zášti neprestal a prehlásil: „Ja vám ukážem, čo ja s Bulharmi urobím!“

Netreba ani, ba ani nemožno spomínať všetko, čo Galád popísal na všetky možné úrady v Československu. Celé stohy dopisov budú naveky dokumentovať neslávnu dobu jeho účinkovania medzi bulharskými Slovákmami.

Všeobecným prekvapením vo všetkých kolóniách bolo, keď Galád bol znezrady 25. novembra 1933 policajne odvedený do Plevna a odtiaľ do Sofie. Mal byť z Bulharska vyhostený, k čomu mu bol daný desaťdňový termín, ktorého však on využil k upev-

neniu svojej pozície v Bulharsku. Nevadí, že Mrtvica i Brašljanica sa ho zriekla. V Mitropolji bolo veľmi chytre vedené telefonické vyšetrovanie z Plevna, ku ktorému však neboli zavolaní Slováci, ale len kmet Mikuláš a niektorí priatelia Galádovi zo strany bulharskej. Podľa toho tiež vyšetrovanie dopadlo a Galád ostal Mitropolčanom na krku.

Aby mal ešte lepšie zaistenú pozíciu, domáha sa štátneho občianstva bulharského, k čomu mu výdatne pomáha „pán rychtár“ Jozef Mikuláš, podpisujúc mu ihneď dokumenty, slúžiace k naturalizačnej listine.

Mitropolskí krajanovia sa štiepu na troje: Rychtár Mikuláš, Michal Adamík a Matej Kabzání vedú stránku Galádovu; Martin Záhorec, Ondrej Glozik a Juraj Ďurica mocnú stránku školskú; mladý Pavel Sýkora, Matej Šproch a Botík slabú stranu proti farárovi i proti učiteľom (nie škole). Prví utekajú do Sofie zastávať farára, druhí pôsobiť, aby zpomedi Slovákov odišiel.

Tretí videli chybu pri farárovi i pri učiteľoch a naivne chcú vyčistiť faru od Galáda a školu od súčasných učiteľov a dosadiť nový personál. Nemali mnoho prívržencov, takže behom jednej dlhšej rozpravy ich mládenecká horúčka sa celkom stratila a postavili sa k tým druhým. Dôvodili, že boli jedným zo správčov školy zo školy vyhadzovaní.

4. decembra 1933 rozhodli sa odporcovia Galádovi sobiaerať podpisy proti a tým zrieknuť sa ho a zároveň popreť telefonické vyšetrovanie. S podpisovým hárkom chodil predseda školského výboru Ondrej Glozik. Len čo sa o tom dozvedel starosta Mikuláš, dal ho strážnikom doviesť do obecného domu, previedol na ňom obeskrítku, vyzauškoval a od 16. do 23. hodiny držal ho zatvoreného v obecnej pivnici. „To máš za úrok, aby si proti Galádovi nesbieral podpisy!“ Postup Mikulášov je tým tvrdší, že s Glozikom sú rodina a že hneď, keď vzal podpísaný hárok od neho, poslal Adamíka sbierať podpisy pre farára.

Celá inteligencia Mikulášova vynikne z jeho vlastnoručne písaného dopisu správčovi školy v Gornej Mitropolji. Pred ňou iste nikto by sa nepostavil „na dištanc“, ale vtedy predstavoval autoritu, a keď pripomenieme, že partizánstvo bolo v rozkvete, autoritu v obci veľmi silnú. Dopis znie:

6. XI. 1933

Do česvavunsko učiliste!

Pán správca

Poslitemi viznačenich šeckich čosi od bavili Trudovu povinnost 204 za 1933 rok šeci pešjacy pri slovenskej škole a Ešte mi viznačite

aj kerí odbavuju z vozma Trudovu povinnost Tak Prosim vás Pán Spravca prečo toto žjadam idu taki ľudja čosi nedbavi, a vravi že si odbavi li Trudovu povinnost tak mi jich vi vpište šeckich nak jich ja vjem kerí odrobili a kerí kcu klamať, mame 10 tich pešjakov a 11tich s kočma tak kcem šeckich vedjet,

Pan Richtar Jozef Mikuláš v. r.,

Gor. Mitropolija.

Ráno po Glozikovom uväznení nastalo v obci vyšetrovanie podpisavších Glozikov hárok. Mnohí v strachu, aby sa im nestalo to, čo Glozikovi, podpisy odvolali alebo popreli pravosť podpisu. To je už charakteristickým rysom krajanov v Mitropolji. Nevedia stať za vecou, ale chriac byť pekní na obidvoch stranách, mykajú sa sem a tam ako beztvára hmota, ako bez chrbtovej kosti. Vedia byť tiež veľmi neúprimní: „Do očí med a v srdci jed“. Ale to už nie je len v Mitropolji. To je u všetkých.

Galád veľmi dobre mieril pre seba. Svojou snahou stať sa bulharským príslušníkom získal si veľmi dobré meno a priateľstvo vo vlivných kruhoch domácich. Stal sa človekom, bojujúcim za Bulharsko a proti tým, „ktorí chcú v Bulharsku robiť Československú republiku“. Týmto tiež operuje pred každým súdom s krajanmi a „šťastie mu ide na ruku“. Vytvára z úzkej veci krajskej vec politikú. Posilnený úspechmi u súdov, obchádza svojich odporcov s výzvou, aby sa s ním smierili, inak že ich posadí všetkých „za mreže“. „Mám dobrých ľudí v Plevne“, vyhrožuje im. Jeho slová sa počaly plniť najprv na Glozikovi, ktorý dňa 18. mája 1934 bol požiadany do Plevna a jednoducho vytrhnutý z rúk sprevádzajúceho ho starostu — už nie Mikuláša — a posadený na policajnom komisárstve do väzenia. Protesty starostve nič nepomáhaly a bolo mu jednoducho odpovedané, že nikto nevie, kde sa Glozik podel. Ale uväznený počul slová svojho zástupcu-rychtára, ozval sa z väzenia: „Tu som!“

Vďaka prevratu, ktorý sa stal práve o pol noci z 18. na 19. mája, dostal sa na svetlo aj Glozik. Ako? Za dva týždne ukázal na tele ešte nezahojené rany a belasé flaky. Nikomu to nechcel hovoriť, aby ľudí neodstrašil a v dôvernom rozhovore povedal:

„Kmet Popov prišiel so mnou na mojom voze. Chcel vedieť, na čo ma volajú. Keď sme prišli do účastku, mňa zavreli a jeho vydurili vo'. Išiel na policiu, aby sa ma zastal, ale keď sa vrátil, povedali mu, že som n' tu, že ma odvieďli inde. Ale ja som to počuu a ozval som sa mu ' pivnice. Tak ho vyhodili vo'.“

„V noci ma stražári vzali a tak zblíli, že som zamdleu. Potom ma vyhodili zadným vráty vo', hodili na tie šíny, čo chodí tá mašinka kolo potoka a viem, že ešte koplí do mňa. Tam som ostal ležať, lebo som nevládal stáť. Za hodnú chvíľu som sa sobral ako opitý, aby som videl aspoň čo robia kone, nikto ich ani nenapojí, ani im nedau žrať. Ale tu už keď som kecu tajst domou, nepustili ma z Plevna, už byly vojenské patroly. Bol prevrat. Tak som museu počkať, až o tretej odpolunia nás pustili. Je to už dva týždne, pozrite“, odhrňa košeľu na prsiach, na rukách a inde. „A ešte ma to bolí, ale už nie tak. To lem chvála Bohu, že sa tem prevrat stal. Sotva by som ja bou vyjšou vo'!“

Tento počiatok, podľa slov Galádových „všetci československí kultúrtrágeri pôjdu pod bičik do Plevna ako Glozík“,¹⁾ mal pokračovať najprv na jeho odporcoch z ľudu a skončiť na slovenských učiteľoch. Vďaka spomenutému prevratu, stratil vládu priateľ Galádov a tým aj Galád a podobné inkvizície sa do dnes na Slováckoch neopakovali, len sa zväčšil počet súdov, ktoré vodí Galád so Slováckmi.

Dnes Slováci vo všetkých kolóniách zreteľne vidia, kde ich chce Galád vťahnuť, alebo lepšie, do čoho ich uvrhnúť, preto sa tým viac somkli aj v Gornej Mitropolji kolo školy a jeho podporovateľmi ostalo len niekoľko jednotlivcov, operujúcich všade a pri všetkom uvedenými prehmatmi v škole, čím Galáda výdatne podporujú. Cirkveve Slováci nie sú konštituovaní, nemajú vlastnej ústavy, o ktorú by sa mohli opreť a preto boj s Galádom je nerovnomerný. Oni jednoduchí, laikovia, on učení a chytrí, oni chudobní, on platí ku podivu, on podporovaný domácimi, oni osamotení a bez zasahovania svojich učiteľov k akejkoľvek pomoci a tak sa ho nemôžu zbaviť. Nijakú obedienciu voči biskupskému úradu na Slovensku, ktorý ho doporučil, neuznáva, preto ani odtiaľ krajanov podporiť nemožno.

Hneď od začiatku predstavoval evanjelikov v Bulharsku za Nemcov pred spolkom Gustáva Adolfa v Lipsku, odkiaľ žiadal pre nich podporu. Keď podporu dostal, odpravil druhú žiadosť, v ktorej si sťažoval, že mu cirkevníci neplatia, že mu prichádza hladom zomreť, preto, aby mu tieto peniaze povolili k vlastnému užitiu. Spolok rozhodnul v jeho prospech a podporu, udelenú chudobným (.. für die Notstende) v Gornej Mitropolji, v Mrtvici a v Brašjanici, nechal jemu. Avšak záznamy v pokladničných knihách v Mrt-

¹⁾ Vyslovené Galádom v Cor. Mitrop. 10. októbra 1935 pred autorom knihy.

víci a v Brašjanici svedčia, že v tie časy neboly tieto kolonie ešte Galádovi nič dlžné, a všetko mali vyrovnané. Jedine Gorna Mitropolja si svoje veci neurovnala.

* * *

Po objasnení týchto vecí vezmime do ruky predpisy zákona a iných školských nariadení a objasní sa nám, ako došlo ku zatvoreniu slovenských škôl na Plevensku a českej vo Vojvodove. Nikomu sa ani nezдалo, čo sa pripravuje a ako kto myslí vyplniť svoju hrozbu.

V januári a vo februári 1934 dostaly slovenské školy inšpekciu celkom nových inšpektorov. V Gornej Mitropolji a Mrtvici ju previedol Vladimír Simeonov a v Brašjanici Michajlov z Nikopolu. Hneď sa cítilo, že ide o niečo vážne, lebo títo sa nezaujímali o vyučovanie, ako ich predchodcovia, ktorí v inšpekčnej knihe o našej škole za celých desať rokov zaznačili len dobro. Teraz však zaujímali inšpektorov:

1. Osobné dáta učiteľov;
2. povolenie školy, ktoré sa ukázalo nedostatočné, lebo, vraj, každému učiteľovi treba nové, lebo škola je jeho a vyučuje celkom na svoju päsť;
3. ktorí učiteľia vyučovali od začiatku;
4. aké učebnice sa užívajú a či sú schválené ministerstvom školstva v Sofii;
5. či učebné osnovy sú preložené do bulharčiny;
6. ktorým predmetom sa na škole vyučuje;
7. či má škola schválený rozvrh hodín.

Mimo posledného bodu ani raz od začiatku slovenského školstva v Bulharsku sa inšpektori o ostatné nezaujímali. Tým sa to stalo okatejšie a tým presvedčivejšie, že sa chodievalo so sťažnosťami na slovenských učiteľov. Nuž, a cudzie školy bývajú vždy trňom v oku domácim inšpektorom, takže tým to nebolo nemilé, ale naopak. Ako k tomu došlo, vysvetlí nám krátko a jasne článok 90. zákona o národnej osvete, vzťahujúci sa na okresné školské výbory:

Čl. 90. V centre každého administratívneho okruhu sa zostavuje okresný školský výbor, ktorý sa skladá z:

- a) okresného náčelníka;
- b) okresného školského inšpektora a jeho pomocníkov;
- c) riaditeľa strednej školy, direktora meštianskej školy a predsedu správcov škôl alebo jedného zo správcov škôl ľudových v okresnom meste, atď.

Ďalšie odstavce tohoto článku znejú:

„Predsedom výboru je okresný náčelník a podpredsedom — predseda okresného súdu. V jeho neprítomnosti ho zastupuje riaditeľ strednej školy“.

„Okresný školský výbor sa schádza dva razy do roka na riadne zasadania — v júli a decembri a mimoriadne, keď je svolaný od okresného školského inšpektora. Výbor môže byť svolaný tiež na písomnú žiadosť jednej sedminky členov.“

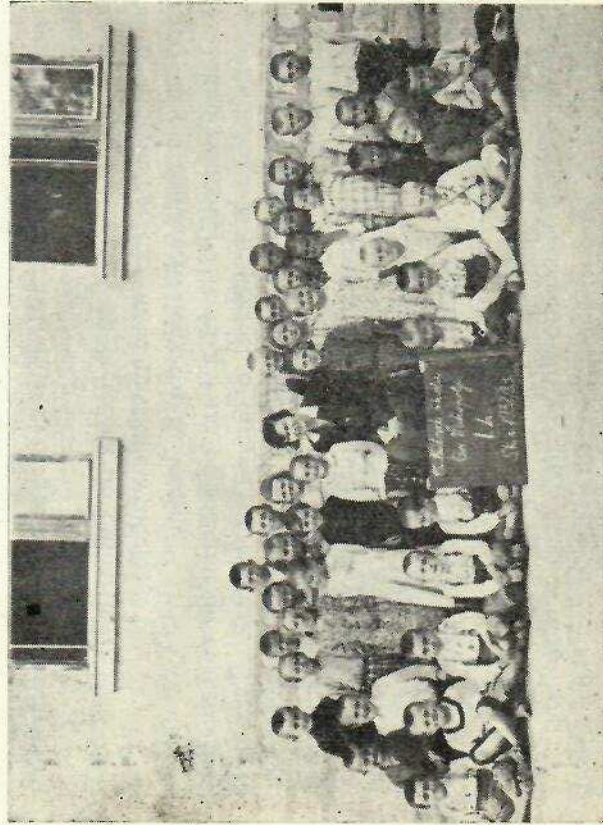
„Čl. 91. g) Okresnému školskému výboru sa ukladá mimo iné povinnosti označené v tomto zákone aj toto:

g) podávať návrhy otvárať a zatvárať národné a súkromné školy, doplňujúce a praktické kurzy, stavať školské budovy... atď.

Usnesenia okresného školského výboru prevádza okresný náčelník, ktorý nosí zodpovednosť za to, aby boli presne a načas vyplnené s výnimkou tých, ktoré tento zákon nariaďuje vyplniť okresnému školskému inšpektorovi.

Čl. 93. Usnesenia okresného školského výboru nemôžu platiť, ak sú nie vopred utvrdené ministerstvom školstva. Tie sa predkladajú ministerstvu okresným školským inšpektorom.“

Tento výbor mal mimoriadne zasadanie o našich školách po vykonanej inšpekcii dňa 5. marca 1934. Na základe zpráv inšpekto-

208 I. trieda slov. ľud. školy v Gornej Mitropolji s učiteľkou Mariou Kučerovou.

rov existovali naše školy v Bulharsku celkom protizákonne, mali veľké nedostatky a tak sa výbor usniesol slovenské školy v Plevne zatvoriť, čo predložil ku schváleniu ministerstvu školstva protokolom o tomto zasedaní č. 2.

Už dávno sa niesol sluch po Plevne, že slovenské školy v okrese budú zatvorené, keď školy nevedely o ničom. Len kde-tu škodolúbe poznámky a úsmešky inšpektora dali tušiť, že vie o niečom, čo ho teší.

Len celkom náhodou sa o tom dozvedeli slovenskí učitelia v Sofii 4. júna, hľadajúc svoje dokumenty. Tam im referent súkromných škôl prečítal uvedený protokol okresného škol. výboru z Plevna a doložil: „Na vašich školách pri inšpekcii boli shliadané veľké neporiadky.“ Učitelia rad-ťadom vyvracali čítané a čím ďalej, tým viac pozorovali všetky veci, vykrikovali Galádom. „Nuž, a podľa toho my sme nariadili, aby školy boli zatvorené!“

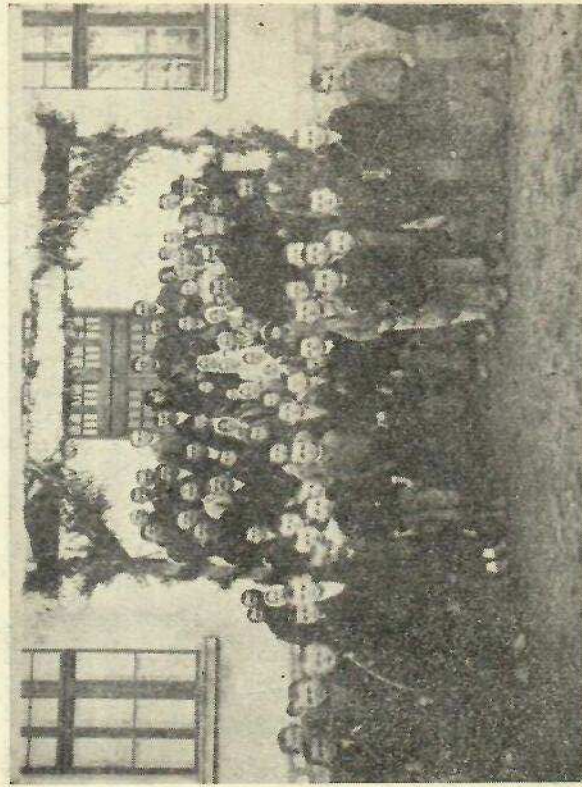
„Prečo ste nám to teda neoznámili?“

„A okresný školský inšpektorát v Plevne vám to ešte neoznámil?“ pýta sa zadivene.

„Nie“.

„Tak ešte nesplnili naše nariadenia“.

„Prečo ste nám aspoň dokumenty nevrátili?“

Návšteva Gorn. Mitropolji čl. vyslancom v Sofii Prokoptom. Maxom dňa 29. XI. 1931.

„Predpokladali sme, že sem prídete a že sa celá vec nejak urovná. Ale pání, teraz mám veľmi súrnu zprávu, preto prídte poobede o šiestej, to si všetko odpišete a poviem vám, čo máte všetko robiť.“

„Blagodarja!“

„Do viždane!“

Že vyslanectvo prijalo túto zprávu tiež s prekvapením, a že zpravodajcom vynadalo, netreba ani veľmi pripomínať. A hoci presvedčovalo, že školy nie sú zatvorené, na fakte sa nič nezmenilo, lebo tak ostaly až do 10. septembra, kedy boli povolené len ako doplnňovacie so štyrmi hodinami v týždni, neskoršie so šiestimi.

Dnes tieto školy sú ešte nižšie ako boli, keď sa zakladali. Jednanie školských inšpektorov sa tak zmenilo, že si vôbec nevážia československých učiteľov, všetko vyučovanie kontrolujú bulharskí správcovia škôl a inšpektori považujú za ponižujúce korespondovať so samotnými učiteľmi, ale na ich príписы odpovedajú len prostredníctvom bulharskej školy.

Takto postihnuté je tiež Vojvodovo, ktoré práve pred touto aférou malo povolenie ku otvoreniu samostatnej školy.

Roztrpčeniu, ktoré v ten čas krajanía prežívali, posmieval sa Galád, chodiac pomedzi nich a škodoradostne šíriac zprávu, obdržanú na inšpektoráte, že majú školy zatvorené. „Som vám nehovoril, čo urobím s Bulharmi, že keď budete proti mne, že vám školy zatvorím?“ Len učiteľia tšili boli rodákov v nádeji, že i keď sa to stalo, všetko príde na svoje predošlé kolaje. Na veci sa však veľmi málo zmenilo. Slovenské deti v Gornej Mitropolji musely sa školského roku 1934/35 zapísať do bulharskej školy, o čom píše učiteľ Tomáš Topolský takto: 1)

V Gornej Mitropolji je reorganizovaná čs. škola . . .

„... sme ako piesok roztratený v mori, ale jedinaj matky sme deti . . .“

Stosedemdesiat detí gornomitropolských Slovákov v Bulharsku očakávalo už netrpelive 15. september 1934, aby vstúpilo do svojej školičky, ktorú im zabezpečil vlastný otecovia a ktorú doposiaľ podporovalo ministerstvo školstva v Prahe. Žiaci gornomitropolskí boli zvyklí choiť na riadne vyučovanie do svojej škli. školy ľudovej a presgymnázia (mestianky), kde vedľa všetkých škli. riadnych predmetov učila sa každá trieda 6 až 8 hodín týždenne bulharskému jazyku.

Gornomitropolské deti prežily desať začiatkov školského roku, ale ešte nikdy neboly také sklamané, ako keď očakávaného dňa počuly z úst svojho

známeho pána učiteľa: „... Deti, pôjdete sa zapísať do miestnej školy bulharskej; odtieraz budete riadnymi bulharskými žiakmi, ale odpoľudnia, počta toho, ako nám školské úrady v Bulharsku dovolia, budete prichádzať do slovenskej školy na doplnňovacie vyučovanie . . .“ Nevertily svojim úsiam.

Dnes toho pána učiteľa nepoznávajú. Hovorí nejak cudzo, ťažkým jeho slovám nemôžu rozumieť. Áno, pán učiteľ im ukazuje dvere inej školy, ktorej kľučku ešte nikdy nechytily . . . Dopytujú sa prečo, a niektorí dokonca nahnevane hľadia na pána učiteľa; až za chvíľu celá trieda a celá škola, všetky slovenské deti si utierajú oči . . . Ako zďaleka počujú slová pána učiteľa: „... bude to lepšie, detičky, keď pôjdete do bulharskej školy, ste bulharskí prislušníci, potrebujete bulharského vzdelania . . .“ Nestačia tieto slová k zmiereniu boľastí malých Slovákov. Pán učiteľ sa im zdá hrobárom ich najväčšej radosti tu v chudobnej dedine. Pochováva im to, čo ich naučil ľúbit, domov ich veľkej slovenskej rodiny, kde trávilí najkrajšie chvíľky svojho bezstarostného života . . . „Deti, nie ja . . . detičky, nerozumiete ma? . . . je to tak . . . treba . . . stojí to veľa peňazí . . .“ - Dneska je ťažko byť prislym; nemožno rozkázat. Dneskajšia povinnosť učiteľa je najťažšia zo všetkých, srdce a svedomie hovoria. Dnes šlovek plače s nevinými detiskými očami, ktoré nikdy nepochopia, čo sú to úsporné dôvody, aby preto musely chodiť do bulharskej školy. Tolko srástly so slovenskou školou, tak zvykly myšlienke, že škola bude vždycky taká, aká ju mali . . .

„Až sa zapíšete v bulharskej škole, prídete potom sem, aby sme vás zapísali do slovenskej školy doplnňovacej. Budete sa zas učiť čítať a písať po slovensky . . . (Nemožno im dnes povedať, že len dva dni odpoľudnia a nie každý deň sa budú učiť!)“

Je krásne jasenné odpoľudnie. Po holých a suchých pasoviskách okolo Gornej Mitropolji tľajú sa tu a tam ovčiaci, bulharskí bačovia a prehúľajú si na písťalkách. Ovece lenivo štrngajú zvoncami a ich hlasy v dialke ticho zanikajú . . . Je klud. Dedina vysadená agátmi zamkla, ľud je roztratený po svojich poličkách, ani len vánok neprebchne, aby miľly na seba zaprášené stromy. Džavot slovenských detí sa vzdialil - odišli do školy bulharskej - a jednonaposchodová budova slovenskej školy osamela v slovenskej štvrti.

Štrngne kľučka, dvere sa otvárajú, prichádza matka, ôsmých detí, vďova - celá zaprášená, ako sa nestačila od piľnej roboty preobliecť, privádza tri drobné dieťky, za ňou otec, invalida s chlapcom a dievčátkom a na chodbe počut hlasy ďalších rodičov. Je ich plhá správcovia i s deťmi, všetci začínajú jedným slovom. Deti čakajú, aby rodičia zakročili u pána učiteľa, lebo bol na nich dneska zly - posieľa ich do bulharskej školy.

„... Pán učiteľ, ale či je to opravdu tak, že sa nám škola zatvára? - osmeluje sa jedna z matiek trasúcim sa hlasom. Deti napnuté čakajú odpoveď. Vysvetľujem, že to není tak strašné, že je to len zmena riadnej školy v doplnňovacu . . . peniazce, je nás hodne zahraničných škôl . . . dostali sme veľa z ČSR . . . pre ich budúcnosť bude lepšie, keď pôjdu do bulharskej školy . . . všetko marné. - Pán učiteľ, keby ste nás chceli porozumeť, veď nemáme z čoho, sami vidíte, aké nestačia na nás prisly. Úroda žiadna, zarobiť niet kde. Radi by sme si všetko platili. My vieme, že sme bulharskí Slováci, vieme, že je to veľká láska ministerstva školstva v Prahe, že nás už desať rokov dobrotne 211

Výbor čl. školy a odbočky Čsl. národ. domu v Brašlavanici roku 1930/31. Foto: Čarukiev.

podporovalo, vieme, čo starosti im v Československu robíme, ale pán učiteľ, máme z čoho, prosíme ich pekne, nech napíšu pánu ministrovi do Prahy, aj pánu vyslancovi do Sofie, aby nás neopúšťali a našu školu nám nechali, veď sa aj v našej škole učily deti bulharsky, ako to bolo dobré, keď sme ich počítali pri slávnostiach po slovensky spievať, básničky rozprávať . . . Ach, keby sme tak mohli, ako nemôžeme . . . * Ostatní už nehovorila, slzy nedajú. Inokedy usmiali, statoční, bodrý, veselí, dnes ulakani a plačú, ako deti. A mne je tak ťažko utešovať, keďže som s nimi a ich školou strastol a mitropolské veci poznám od koreňa. - V Gornej Mitropolji je smutno. Do slovenských domkov sa vracajú nepotešené otcovia a matky. Nemôžu sa uspokojiť, budú vraj sami písať a žakročovať, aby neboli opustení.

Aní páni z výborov (odbočky a školy) nie sú dnes chlapmi, plačú s deťmi a horekujú nad tým, čo sa stalo. »Už nebudeme, bratia, slážiť radosťou a pýchou nad svojimi deťmi, ako oni prednášajú a rečia v materinskom jazyku. Trnistou cestou sme prišli k tejto škole, a teraz, keď sa nám zdalo, že sme na vrchole, padáme dolu . . . Pán učiteľ, keď nám školu rušia, nech ju radšej aj zapália, aby nás srdce nebolelo, keď ju vidíme prázdnu, v nečinnosti . . . ! Ba dokonca sa ozýva aj nezadržitelná výčitka: »prečo nám toto prv nepovedali? Prečo nám ukázali, že môžeme mať svoju školu, a teraz nám ju berú? Opravdu, nemožno udržať rovnováhu v schôdzi. Nie, že by sa rúhali a robili výtržnosti, ale polávajú svojej bolasti.

Delegácia slovenských učiteľov pred školským inšpektorom Vladimírom Simeonovom dostatočne odôvodnila, podľa platných predpisov zákona, že takýto postup proti slovenským školám na Plevensku nesúhlasí celkom so zákonom. Avšak ničoho nedosiahla. 212 Níkomu z nového režimu nechce sa vŕtať v tom, čo si navarilo

partizánstvo a preto treba sa uspokojiť jednoduchou odpoveďou, ktorej sa im dostalo: »Za všetko, čo bolo, položíme bod a začneme znova.« A tak je to z ich stránky najlepšie, veď preca nemôžu povedať, že ich predchodcovia-inšpektori veci nerozumeli, keď slovenským školám po celú desaťročie, pri tej istej činnosti a organizácii, nevytkli ničoho, ba dávali ich za vzor svojim školám, čo dostatočne zaznačili v inšpekčnej knihe československej školy v Gornej Mitropolji.

Aký majú tieto školy výhľad do budúcnosti? Teraz za teraz — žiadny. Povolenie ministerstva školstva v Sofii No 2011 zo dňa 9. septembra 1934 vyučovať slovenskému jazyku, vlastivede a náboženstvu v štyroch týždenných hodinách je neuspokojujúce a akoby schválne zariadené tak, aby sa krajaniam dobrovoľne svojej školy zriekli — znechutení. Vyučovanie sa musí diať práve vo feriálne stredňajšie a sobotňajšie odopoludnie, žiaci sú takto preťažovaní, vyvíňujú sa medzi nimi i rodičmi akási závišť, že ostatné deti sú slabodné i k pomoci, kým oni musia ešte o štyri hodiny viac sedieť v lavici. Mimo to vlastné vyučovanie naráža na ťažkosť, že medzi učebnou látkou od stredy do soboty nemožno najst nijakej spojitosti, nehľadiac ani na to, že ak padne ešte jeden z týchto dní za feriálny, slovenské deti celý týždeň vyučovanie nemajú. Pri tom treba si uvedomiť, že vyučovanie slovenskému jazyku v Bulharsku naráža ešte na jednu ťažkosť: deti treba naučiť písať a čítať latinou, do ktorej sa im mieša cyrilika.

Plevenský inšpektorát No 12087 zo dňa 25. IX. 1934 niektorým školám oznámil, že počet vyučovacích hodín československých sa zvyšuje zo štyroch na šesť týždenne. Brašljanici však bolo toto oznámené až za rok (23. IX. 1935). Ale už 25. decembra toho istého roku dostáva škola nové inšpektorské nariadenie na základe výnosu ministerstva školstva v Sofii No 10738 zo dňa 7. decembra 1935, ktorým sa znižuje počet hodín zo šiestich na tri, z nich jedna je určená pre náboženstvo, druhé dve pre čs. jazyk a vlastivedu, pri čom sa nedovoľuje vyučovať po oddeleniach samostatne, ale všetkých žiakov spoločne. Každý si môže vyrátať, že v hodine, ktorá nesmie byť dlhšia ako 15 minút, pri počte 50 žiakov zo sedem rozdielnych oddelení nepripadne na žiaka ani matematicky jedna minúta, čo potom prakticky? Vyučovanie stáva sa iluzorným. Za takých podmienok nemôže naučiť ani geniálny učiteľ-pedagog žiakov čítať a písať materinským jazykom. Tento nemožný spôsob bol na žiadosť škôl »zlepšený« školským inšpektorátom v Plevne 213

tak, že je dovolené vyučovať na dve grupy: Jednu tvoria žiaci ľudovej a druhú meštianskej školy. V Brašľanici na pr. to vyzereť tak, že do meštianky chodia len traja žiaci, 47 do ľudovej! O málo lepšie je to v ostatných kolóniách.

Čomu to nasvedčuje, že vo Vojvodove na základe tých istých ministerských výnosov inšpektor nariadil vyučovanie každodenné a pre každé oddelenie zvlášť? Nedá sa myslieť, žeby bol taký neopatrný a robil to na vlastnú zodpovednosť.

Vedúci škôl nezabúdajú stále žiadať aspoň každodenné vyučovanie po dvoch hodinách a medzi predmety vyučovanie slovenského spevu. Avšak školský inšpektorát v Plevne je inej mieny. Učiteľ Michalko na pr. dostal na svoju žiadosť ústnu odpoveď (dňa 10. októbra 1935): „Vy tie deti odnárodňujete. Chcete si utvoriť samostatné školy, aby ste deti odlúčili od všetkého, čo je bulharské. A tí ľudia sú tu od počiatku (myslel od oslobodenia) a musia sa raz stať Bulharmi rečou i vierou. Teraz len práve čo sú bulharskí príslušníci, obrábajú zem a padajú po poliach (myslené na vojnu)“.

A vždy sa sľubuje, že sa žiadosti vyhovie, a stále dochádza odpoveď záporná.

Oficiálne privítanie Ľs. vyslanca Prokopa Maxu a bulhar. spisov. Dory Gabe na nádratí v Plevne 1. IV. 1935 z príležitosti 85. narodenín prez. T. G. Masaryka v Plevne. V popredí v prostriedku: Ing. N. Marinov, starosta Plevna, Dora Gabe, vysl. Prokop Maxa a oblasťný direktor Jonov.

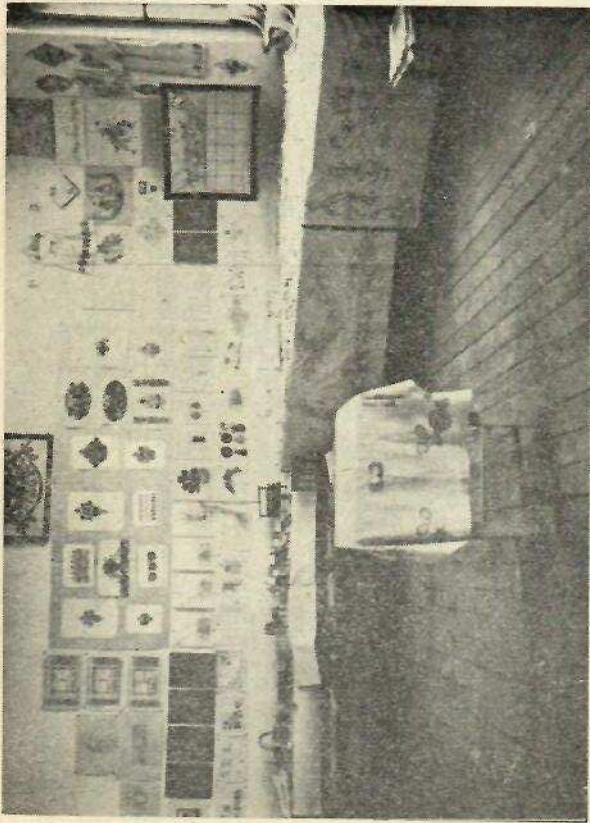
Z „reorganizácie“ československého školstva v Bulharsku mal radosť jediný Galád a niektorý nepriateľ zo strany domácej a učiteľia, ktorí dosiaľ videli v slovenských školách niečo viac, hoci proti svojej vôli. Teraz však, nevediac presne, ako sa vec stala, nadobudli presvedčenie, že všetko to bolo vo vnútri shnité, červivé a zmenili podľa toho tiež osobné styky s učiteľmi slovenskými, akoby ukazovali: Preca sme len viac ako vy, nezasluhujete, aby sme sa k vám ozvali. A Galád započal s nimi, donáša im všetko, čo vidí v slov. škole. Slovenské deti, naučené po desať rokov hra na dvore svojej školy, vždy zabehnú sa tam zabrať, kde si môžu po slovensky zakriknúť, lebo v bulharskej škole je to zakázané pod trestom. Ale aké prekvapenie? — Galád ich zo dvora vyháňa, že tu už niet nijakej školy a oznamuje učiteľov inšpektorovi, že sromažďujú deti naď povolený počet hodín. Korunou všetkého je publicainá prehliadka mitropolskej slovenskej školy, ktorá, z nevyvetliteľných príčin, nevedieť čo hľadala aj v perinách učiteľových. Starosta obce celkom po vojensky zakazuje vodcom Slovákov: Záhorcovi, Glozikovi, Kabzánimu pod trestom zatvorenia, že nesmia proti Galádovi hlasu pozdvihnúť a na jeho slová ani ceknúť.

„Tak, a teraz čelom v zad!“ vyprovádza ich z obecného úradu.

V tom čase tiež v Mrtvici sú podložení Slováci prísnej skúške zakazom nového starostu obce hovoriť inakšie, ako po bulharsky. Vyše mesiaca mohli sa materčinou dorozumievať len doma a vo svojom Národnom dome. Ale ku cti im, zadržali všetko nariadenie, neprotivili sa, ukázali sa zase lojálni ku každému nariadeniu svojej novej vlasti.

V Brašľanici, kde niet miestnosti pre slovenské vyučovanie, školský výbor bulharskej školy nechcel povoliť vyučovať po slovensky v ľudovej škole, ako to robieval predtým. Všade tedy bolo treba zahryznúť do akých-takých trpkostí, zapríčinených jedine tým, že po úpadku slovenských škôl boli krajania protivnou stranou podceňovaní.

Galád spojil sa potom už celkom s vyloženými neprajníkmi krajanskej veci, takže v Gornej Mitropolji odpadol od neho aj predseda cirkevného výboru Matej Kabzán a iní a ostal so štyrmi privržencami, v Mrtvici so dvoma a v Brašľanici s jedným, toho istého charakteru a tej istej činnosti, proti Slovákom, ako je sám. V ostatných kolóniách nemohol tak priamo pôsobiť ako v Gornej Mitropolji, kde sledil sta by jastrab každé hnutie, každú schôdzu 215

Kút z výstavby mýchých prác v československej škole v Gor. Mitropolji r. 1934.

Fotograf: Topolský.

Slovákov, ktorú okamžite hlásil obci, ako protištátnu a komunistickú. Jeho cieľom bolo dostať „za mreže“ každého, kto len trochu samostatnejšie žil a usudzoval inakšie, ako on. Avšak i domáce úrady nazrely do týchto nástrah a okrem prvého prípadu (Glozika) nikomu sa nič nestalo.

Nie div teda, že gornomitropolský slovenský kostol ostal prázdny, slovenské zvony, podľa ktorých sa aj bulharskí spoluobyvateľia riadili, zamĺkly, len v nedeľu ich nerovnomerne rozkolísaly slabé ruky farárových detí k zavolaníu štyroch priateľov Galádových. Do Mrtvice sa Galád neopováži a v Brašjanici pri jeho návšteve cirkevní opustia kostol.

Dňa 15. septembra 1934 podali Slováci Galádovi zprošťovací list a žiadali ho vysťahovať sa z fary. Tento ho však ani prostredníctvom starostu ani verejného notára neprijal, a nikto mu nič neurobil.

Krajania boli nútení zaviesť súd o zrušenie vokátora, k čomu sa solidárne pripojila tiež Mrtvíca a Brašjanica. Avšak spor prehrali v obidvoch inštanciách (8. II. 1935 a 25. IX. 1935), keď 216 svedkovia Galádovi svedčili, že spor nevedú Slováci, ale že Galáda

nabáňajú slovenskí učítelia a vyslanec. „Skutoční Slováci ho chcú“, čítať vo svedectve Adamíkovom a Jozefa Mikuláša.

Poneváž cirkevne sú Slováci v Bulharsku nie ustavení, niet tiež možnosti zproštíť Galáda miesta, nakoľko tento nikoho nad sebou neuznáva. Toho dôkazom je tiež nedohoda s biskupom Samuelom Starke z Juhoslávie (31. X. 1934), ktorý spočiatku bol naklonený na stranu Galádovu a hájil ho, ba na cirkevníkov sa tiež ostro oboril a vinil ich, že sami sú sporu na vine. Keď však sa síšiel v osobitnom rozhovore so samotným Galádom, uznal sám, že sa s ním nedá vôbec hovoriť a musel si priznať, že cirkevníkom krivdíl. „Nie, s tým človekom sa nedá hovoriť“, vyšiel rozhorčený; „a ja ho ešte toľko zastávam!“

A preto, že každé smierenie zo začiatku mu ponuknuté cirkevníkmi bolo bezúspešné a odmietnuté, a dnes je už nemožné a ani neželateľné, vodil a vodí Galád po súdoch Slovákov. Preto sa nedá vôbec ani len pomysleť, že by bolo pravda, čo píše o ňom Vladimír Mičan, že nemá ani na zápalky.¹⁾

4. Právne postavenie čs. škôl v Bulharsku.

Bulharský školský zákon nerobí žiadneho rozdielu medzi školami menšinovými a súkromnými, vydržiavanými cudzími spoločnosťami. Všetky shrňuje pod jeden názov „školy súkromné“. Ale z príslušných článkov zákona vidieť, že pôvodne bolo rýslené pod pojmom škôl súkromných len na školy musulmanské, armenské, hebrejské a grécke, podporované štátom, ktorých učítelia sú menovaní i platení tiež ministerstvom. Preto tedy niektoré zákonné ustanovenia nemožno aplikovať na iné cudzie školy, ktorých vecný i osobný náklad nijako nezaťažuje štátny rozpočet, ale ktoré sú podporované svojím štátom. Také sú tiež československé školy, až na tú v Gornej Orechovici, ktoré nedostávajú od bulharského štátu ani stotínku. Krajanskú školu v Gornej Orechovici vydržiava sám cukrovar.

Paragrafy o súkromných školách teda vztahujú sa tiež na československé školy v Bulharsku, ktoré sú menšinové, práve tak, ako na tie cudzie, ktoré v zemi menšín nemajú a majú účel čisto propagačný. V roku 1927/28 rátało sa v Bulharsku trinásť druhov súkromných škôl: nemecké, bulharsko-mohamedánske, hebrejské, armenské, rumunské, turecké, francúzske, americké, talianske, československé, bulharské-katolícke, ruské a grécke.²⁾

¹⁾ Vladimír Mičan: Nevratem v Nový svět, str. 55. a 56.

²⁾ K tejto stati okrem bulharských zákonov je použitá kniha Stílana Čilingirova: Protiv čuždite učilista.

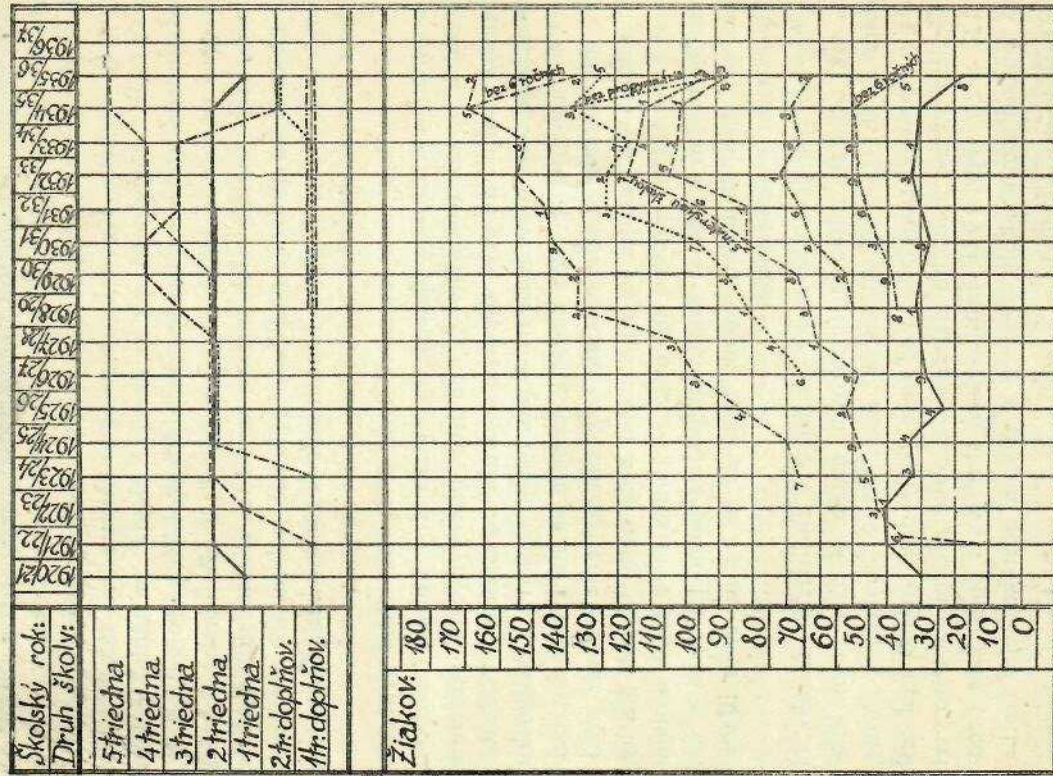

Všbor čl. doplňovacej školy v Gornj Mitropolji r. 1934/35.

Keďže v Bulharsku môžu i dnes existovať všetky vymenované druhy škôl, prečo by nemohly existovať naše tak, ako boli pred svojím úpadkom? Akže u niektorých je to presvedčenie, že jestvovanie krajanských škôl za dnešnej vlády by bolo bývalo nemožné, i keby neboly upadly, je to presvedčenie tých, ktorí celú otázku prenáhlene rozhodli tak, že školy byly „zreorganizované“ na doplnovacie. Mysleli, že tým sa bude možné vyhnúť veľkým výdavkom za schvaľovanie učebníc, v čom sa, pravda, dôkladne zmýlili. Predpisy nepoznajú nijaké doplnovacie školy a žiadne výnimky pre ne. Čo sa vyžaduje od riadnych, to sa žiada tiež od doplnovacích škôl. Celá prenáhlená „reorganizácia“ má jediný neblahý účinok, že urobila z niečoho nič. To stačí. Že československé školy nemaly dostatočný počet žiactva? V Bulharsku existujú jednotriedky, ktoré majú mnohé prednosti pred školou doplnovacou. Že v progymnáziiu nebolo dosť žiakov? Tento nedostatok bol na mnohých miestach práve tak vlastný bulharským progymnáziiám, ako na pr. čs. škole v Gornj Mitropolji. Toho si však všimly tiež domáce školské kruhy a dnes došlo na mnohých dedinách presne k tej organizácii, ktorú mala naša škola v Gornj Mitropolji -- celé progymnázium (6—8. šk. rok) pri menšom počte žiakov môže byť 218 jednotriedne (sliate). Z toho plynie, že naša škola v Gornj Mitro-

polji by bola i dnes vyhovovala, bolo treba dať len schváliť knihy, čo sa musí i tak stať. „Reorganizácia“ neušetří teda nákladu.

Bulharsko dávalo stále a dáva i dnes slobodu cudzím školám, zväčšujúc postupne svoje požiadavky voči nim. Tým treba vyhoveť a nebude žiadna z nich existencne ohrozená.

— G. Orechovica
 - - - Sofia
 G. Mitropolja

..... Vojvodovo
 - - - Mirvica
 - - - Brašjanica

Prijímame, že reorganizácia krajaných škôl v Bulharsku bola urobená najviac z dôvodov úsporných. Ale prizrite sa dobre na priložený diagram a zistíte, že roku 1934/35 počet žiakov v čs. škole v Sofii klesol zo 114 na 111, v Gornej Mitropoliji sa zodvihol zo 148 na 165, naproti čomu toho istého roku otvára sa v Sofii ešte jedna trieda, kým v Gornej Mitropoliji rušia sa tri a stáva sa doplňovacia. A kde sa s týmito doplňovačkami pohnúť? Do ktorej kategórie a pod ktorý paragraf zákona ich zaradiť, aby bola ako tak odôvodnená ich existencia? Nezdá sa nám, že táto je podmienená len benevolenciou dnešných školských kruhov? A čo, ak sa tieto zmenia a druhé ju nepriznajú? V Bulharsku okrem hospodárskych doplňovacích kurzov nemožno žiadne doplňovacie školy postaviť na právny podklad, pokiaľ zákon ich nepozná. A jestvovanie cudzej školy v ktoromkoľvek štáte bez zákonného podkladu je nemysliteľné.

A čo viac! Je niečo usporené tým, že k vôli trom vyučovacím hodinám v týždni je platený riadny učiteľ v kolonii? Nebolo by lepšie, keby ten istý učiteľ za ten istý plat vyučoval týždenne plný počet hodín? Je prvé úsporné a druhé neúsporné? Nie. Reorganizácia je teda prevedená na škodu nášho školstva v Bulharsku a je tým trápnejšia, že i po nešťastí, stavšom sa na Plevensku, bulharské ministerstvo si jej nežiadať, ale chcelo len vyhoveť predpisom zákona do detailu. Jej iniciátormi boli naše vlastné kruhy. A musí sa uznať za správnu mienka, že buďto sa s tými školami nemalo započínať, a keď sa krajanom podala pomocná ruka v ich organizovaní pred desiatimi rokmi, majú sa za každú cenu hľadať udržať, ako školy samostatné.

Aby sa celé československé školstvo v Bulharsku nestalo, či lepšie, aby neostalo i naďalej iluzorným, musia sa naše vlivné kruhy postarať, aby sa jeho existencia, nech už v akejkoľvek forme, dostala na právny podklad. Veď naše školy dnes nesmú mať ani svoj školský výbor, nakoľko najnovšie školské predpisy v tejto veci (No 137 z 20. sept. 1934, Ministerstvo školstva v Sofii) zase predávajú len súkromné školy, uvedené v prvom odstavci tejto státi.

Dnes krajané školstvo v Bulharsku sa vedie len ako kultúrny odbor Československého národného domu T. G. Masaryka.

Aby som potvrdil svoje slová, uvediem najdôležitejšie paragrafy, ktoré od oslobodenia Bulharska dávaly možnosť zakladať súkromné školy:

V „Dočasných pravidielach pre ľudové školy“, v poznámke k 5. článku z roku 1879 dovoľuje sa cirkvám mať samostatné školy: „V obciach, kde obyvatelia sú rôznych vierovyznaní, každá cirkevná spoločnosť vydržiava si ľudové školy na svoj náklad“.

115. článok školského zákona z roku 1885 poznáva a dovoľuje otvárať súkromné školy cirkevné aj družstevné. Článok 116. znie: „Vo všetkých, nech už akýchkoľvek školách v bulharskom kňazstve ani jedno dieťa sa nesmie nútiť učiť niektorej inej viere, ako svojej“.

V tie časy sa bulharský štát nijako nemiešal do cudzích škôl okrem dozoru, aby bol plnený článok 78. zákona — o povinnej školskej dochádzke.

Ale zákonom z roku 1885 zavádza sa už do súkromných škôl povinne bulharský jazyk a ministerstvo školstva má právo zakázať učebnice, ktoré sa mu vidia nevhodné. Učebné osnovy s výnimkou náboženstva sú jednaké.

Zákon z roku 1891 vyhradzuje právo ministerskej rade v určitých prípadoch cudzie školy zatvoriť. Žiaci, absolvovalí cudzie školy, stávajú sa rovnoprávnymi so žiakmi národných škôl len vtedy, keď složia zvláštnu skúšku. Na štátnu pomoc majú však právo len školy mohamedánske. Článok 366. zákona z roku 1912 dáva však právo na štátnu podporu tiež ostatným súkromným školám. Tieto sú však povinné vyučovať okrem bulharského jazyka tiež bulharským dejinám a zemepisu a skúšky konať vo svojich školách pod predsedníctvom vládneho delegáta, podľa zákona z roku 1909. Zákon z roku 1924 vyzaduje už, aby uvedeným národným predmetom v súkromných školách vyučovali učители Bulhari alebo cudzinci, vychodivší národnú školu bulharskú. Dobré bude, keď sa na niektoré jeho ustanovenia, platné dosiaľ, podívame:

Čl. 345. Ak sa niektorá súkromná škola sprotiví štátnemu dozoru, zatvára sa.

Čl. 347. Súkromné školy môžu byť každého stupňa a každého druhu a s učebnou osnovou ako v štátnych alebo inou.

Čl. 350. Žiaci, vychodivší súkromnú školu, nemajú práva žiakov národnej školy, ak nesložia potrebnú skúšku. Len súkromná škola s osnovami ako v národných školách, môže dostať povolenie ministerstva osvety, aby sa skúšali žiaci v nej, v prítomnosti delegáta, vyslaného ministerstvom. Toto povolenie možno dostať:

a) ak škola má úplný kurz ľudovej, meštianskej alebo strednej školy;

b) ak sa riadi presne podľa osnov a pravidiel národných škôl;
c) ak vyučovali v nej učitelia, ktorým to bolo dovolené ministerstvom osvety.

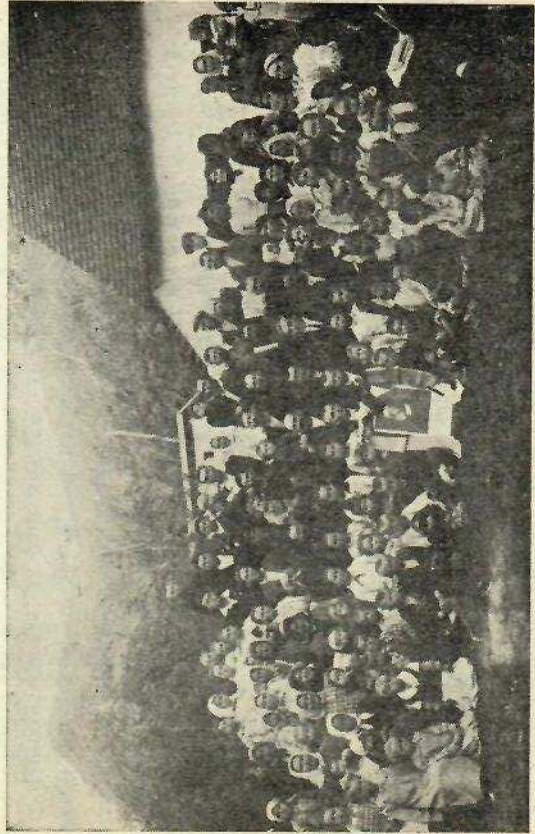
Čl. 354. Súkromné školy môžu dostávať obecnú, okresnú a štátnu pomoc.

Čl. 352. Všetky učebnice a pomôcky, upotrebojúce sa v súkromnej škole, musia sa predstaviť ministerstvu národnej osvety ku schváleniu.

Čl. 360. Pre neplnenie nariadení tohoto zákona, osoby, ktorým je dovolené otvárať súkromné školy, ako aj učitelia v nich, podliehajú týmto trestom:

- a) napomenutiu,
- b) dótke v „*Državnom Vestníku*“ (Vládny list),
- c) odňatiu práva poslať delegáta na výročné skúšky, akže osnovy a pravidlá v týchto školách sú shodné s tými v národných školách, a
- d) zatvoreníu školy.

Osudný protokol medzi iným zanačoval, že učitelia československí nemali povolenia pre svoje osoby vyučovať a že v Gornej Mitropolji nebolo vyhovené článku 350. A práve na tieto veci niektorí učitelia svoje správy upozorňovali, keď to nešlo inakšie, tiež v sťažnostiach, na čo sa tu a tam dostalo odpovedí, že keď to

222 Z oslavy 7. marca 1934 v Brašjanici.

bolo dobre doteraz, bude tiež odteraz. A nebolo! Správca školy uplatňoval v škole vždy ten zákon bulharský alebo československý, ktorý viac obmedzil práva jeho učiteľov. (Myslím výslovne Gornu Mitropolju). Tu tiež jedna z osudných príčin.

Ako bolo postúpené proti našim školám, dáva tušit samotný čl. 360. zákona, ako aj § 486. Pravidiel o školských inšpekciách z roku 1923, ktorý znie: „Keď inšpektor zistí, že niektorá súkromná škola neplní niektoré požiadavky zákona a ustanovenia týchto Pravidiel, hlási to ministerstvu, čo oznámi správe školy.“

Vo svojom raporte inšpektor hlási podrobne, v čom sa narušuje zákon a Pravidlá a podáva mienku o potrebe, ktorá by sa mala urobiť, majúť pri tom na zreteli ustanovenia čl. 360. zákona o národnej osvete.“

Poznačiť treba len, že správy škôl o ničom nevedely a že proti školám bol priložený hneď najostrejší bod čl. 360.

Avšak inšpektor sa nijako netajil, že je informovaný o „protištátnej činnosti“ slovenských učiteľov, čo vyjadril slovami: „Predstavte si, čo môže urobiť jeden iniciatívny komunista za desať rokov!“ To je doba, za ktorú existovala slovenská škola v Gornej Mitropolji a reči Galádove, že slovenskí učitelia učia proti náboženstvu — komunizmus.

Nesprávna je mienka, že viac nebudú dovolené slovenské školy. Je nádej, že aj naše úrady nazrú, že sa tým nič neušetří, keď budú školy len dopĺňovacie, lebo aj tie musia mať svoje pomôcky potvrdené. A hlavná príčina, pre ktorú sa k takejto „reorganizácii“ rozhodli, bola práve finančná stránka — potvrdzovanie učebníc a pomôciek, ktoré v poslednom predpise sa výslovne vzťahuje aj na školy „české“. Toto je nákladné, keď sa pováži, že za jednu knihu príde platiť od 2000—4000 levov, a že toto schválenie trvá len tri roky.

Ponevác zákon nezrušuje cudzie školy, je isté, že aj naše sa budú môcť zase postaviť na svoje miesto, keď sa najdú potrebné prostriedky a že sa postaví pod ochranu zákona, aby nemohly viac podľahnúť intrigám a všelijakým zmenám a vlivom vo vnútri zeme. Tým viac, že sú to jedine československé školy, ktoré bulharské deti neprijímajú, ba ani také, ktoré sú z otca Bulhara a matky Slovenky. Bratia Bulhari poznali, že naše školy nevedú žiadnu propagandu, ako sa to dalo dokázať o iných, ktoré ani menšinu v Bulharsku nemajú, a ktoré si v štáte počínajú veľmi seabavedome.

Tak, ako proti nepravoslavným náboženstvám bojuje pravoslavná cirkev, tak proti cudzím školám bojuje národné učiteľstvo. Na niektorých miestach celkom oprávnene, kde sú bulharské deti odnárodňované, ale ani u ostatných výnimky sa nepoznajú. Všetky cudzie školy sú domácim učiteľom trňom v oku. Jednak už preto, že rodičia, posielajúci svoje deti tam, dávajú im prednosť pred národnými, jednak zo záujmu proti cudzím kolegom, ktorí sú hmotne lepšie postavení. Ak by prvý dôvod bol celkom oprávnený z hľadiska národného, druhý je iste celkom naivný. Táto závišť sa často zastiera rúškom silného nacionalizmu. Zvlášť po prevrate 19. mája 1934 sa počalo silne brojiť v denných časopisoch proti všetkým cudzím školám, ba vydaná bola tiež knižka od Stilian Čilingirova počiatkom roku 1935, v ktorej z každého slova vidieť srsť nenávisť proti cudzím školám. Hoci autorovi sa nedá zazlievať, že tak ostro píše, opierajúc sa o čisto štatistické dáta, zvlášť u škôl, ktoré nazval ako propagačné a ktoré nemajú v Bulharsku menšiny, jasne sa vidí, čo tiež bolí národného učiteľa, keď vidí svojho cudzieho kolegu. Kto pozná aspoň trochu, v akých pomeroch tento v posledných rokoch žil, ani sa nediví závišti, ktorá sa v jeho srdci zahniezdila.

Tu treba poznačiť, že Bulhari neradi hovoria o svojom hmotnom postavení, a keby toto bolo aj dobré, schválne ho taja a ne-

224 Z oslavy 7. marca 1929/30 v Brasljanici.

Foto : Čaraktiev.

povedia pravdu. Nezabudnú sa však nikdy celkom otvorene a bez najmenšieho zardenia opýtať neznámeho, koľko má platu. A beda, ak tento neskúsený povedal viac, alebo nepovedal koľko, kolujú o jeho plate bájoslovné reči a nedostane kúpiť nič lacno. Keby sa podivil, že pred ním iný kúpil tú istú vec o polovicu lacnejšie, dostane jasnú odpoveď: „Ty máš odkiaľ!“

Ale, aby sme nezabíehali do charakterizovania obyčajov, vráťme sa k tomu, ako omlúva Čilingirov svojich kolegov pred tými, ktorí kladú pred nich učiteľov cudzích škôl.¹⁾

„Na treťom mieste je učiteľský personál: ten je svrchovaný (v cudzích školách — pozn. aut.). V tomto prípade povedané, je samosebou veľmi zveličené. Človek musí mať veľmi nízke smýšľanie o bulharskom učiteľstve, aby takto hovoril.“

Pravda však je inde, a tá, akoby naschvál, sa zamlčuje. Ten je lepšie platený — trikrát, štyrikrát, ba i desaťkrát lepšie platený. Či to nič nie je, keď jeden učiteľ dostáva miesto 2000 levov celých 5000, 10.000, ba aj 15.000? Rozumie sa, taký učiteľ sýtejšie najedený, slušnejšie oblečený, pohodlnejšie zariadený, že bude mať aj lepšie sebavedomie, lepšie sa predstaví žiakom aj obecenstvu. A toto všetko sú najnutnejšie podmienky každej tvorivej práce, akou je viac ako istejšie učiteľská. Učiteľ, objavujúci sa pred ľudom s obstrambanými nohavicami, v kabáte bez podšívky, s vykrivenými opätkami na topánkach, ktorý svojím zovňajškom sa nijako nerozlišuje od najzastrčenejších členov spoločnosti, nemôže robiť dojem autoritatívneho človeka ani pred deťmi, ani pred rodičmi. A učiteľská autorita je počiatok i koniec každej úspešnej práce. Tam, kde myseľ každú minútu zalietá za starostou o chlieb, o odev, o nezaplatený byt, kde duša sa hnetie pre svoje podceňovanie, preto, že nie sú jej dané vonkajšie podmienky k prejavaniu sa, tam sa nemôže žiadať od učiteľa viac ako to, čo dáva. A v tomto smere skutočne cudzie školy nás prevyšujú. Toto prevyšovanie zvlášť silne bije do očí na národných sviatkoch a stovnanie sa vynucuje samo. Vedľa smačkaného klobúka nášho učiteľa trčí cylinder cudzieho; vedľa holých rúk — ruky v rukavičkách; vedľa mäkkého, pokrčeného, a z ekonomických príčin ešte raz obráteného límca, hoci je sviatok, blyští sa vyleštený límec cudzieho učiteľa. Pridajme k tomu ešte nestrojnú chôdzu bulharského, nie preto, žeby nerozumel estetike chodenia, ale že je prinútený vliecť si nohy, aby mu neklopaly a nedvíhaly prach odtrhnuté Подошвы?“

¹⁾ Protiv čuždite učilista, str. 64—65.

Prehľad

učiteľov, pôsobivších na ostatných československých školách v Bulharsku
od ich založenia do škol. roku 1935—36.

Školský rok	Gorna Orechovica		Vojvodovo		Mrtvica		Brašljanica	
	I. (spr. šk.)	II.	I. (spr. šk.)	II.	učiteľ	druh školy	učiteľ	druh školy
1920—21	odb. Alojz Mašek	jednotriedka	—	—	—	—	—	—
1921—22	Alojz Mašek	Eman. Krček lud. a mešt.	—	—	—	—	—	—
1922—23	Alojz Mašek	Eman. Krček	—	—	—	—	—	—
1923—24	Bohum. Štangler	Jozef Pánek	—	—	—	—	—	—
1924—25	Bohum. Štangler	Jozef Pánek	—	—	—	—	—	—
1925—26	Bohum. Štangler	K. Chvalovský	—	—	—	—	—	—
1926—27	"	"	Ján Findets	—	—	—	—	—
1927—28	"	"	"	—	—	—	—	—
1928—29	"	"	"	—	Václav Müller	doplňovacia	odb. Joz. Rusko	doplňovacia
1929—30	"	"	"	—	"	"	Jozef Novák	"
1930—31	"	"	"	—	"	"	Jozef Novák	"
1931—32	K. Chvalovský	Jozef Klepš	"	—	"	"	T. Topolský	"
1932—33	"	"	"	—	"	"	Ján Michalko	"
1933—34	"	"	Blahoslav Prudký	—	"	"	"	"
1934—35	"	odb. Ján Jekwerth	Blahoslav Prudký	Ján Horský	"	"	"	"
1935—36	odb. Frant. Chodura	—	odb. Blahoslav Prudký	Stan. Uchytíl	"	"	"	"

XIII. DNEŠNÝ KULTÚRNY ŽIVOT V KRAJANSKÝCH KOLONIÁCH.

Hneď od začiatku počínajú československé školy všestranne pracovať na duševnom pozdvihnutí krajanov, po dve storočia odtrhnutých od všetkého svojského. Jedine ich náboženské knihy a spevy ich nepriamo duševne spojovali s rečou a vlasťou predkov. Avšak mladá, vyrastnúť už v Bulharsku, nemali a nemajú ani len pochopu o duševnom a náboženskom živote, akým sa žije v západných zemiach ich pôvodu. Takýto im hneď v počiatkoch ukázaly slovenské školy svojimi prednáškami z dejín československého národa, národnými i nábožnými spevami, kurzami pre negramotných, vianočnými nadielkami z darov (najviac) spolku „Komenského“ v Prahe, a len tu sa objavuje pred očami krajanov tma, v ktorej žili a ktorú považovali za svetlo. I všetko s radosťou a nadšením každého začiatku pustilo sa za svetlom, za národnou obrodou, naučiť sa ničomu, čo sa mu vo vedení javilo a muselo javiť ako veľký nedostatok, zapríčinený odlúčením od domova. Poznali, že sú Slováci ešte rečou, ale vedomosťami, mravom a vzdelaním sú už nie nimi, poznali, že to, čo každý jednoduchý Slováčik má vedeť, oni nevedia, poznali, že sú Slovákmi len medzi Bulharmi, ale keby prišli do srdca Slovenska, že tam by vari všetkým, ba aj nie celkom čistou rečou, predstavovali cudzincov. A toto poznanie v každej kolonii pohľadom od začiatku krajanov k tomu, aby dbali na svoje slovenské vychovanie. To našli u svojich učiteľov a vo svojich školách.

Nemožno mi vymenovať rádom všetky prednášky, kurzy, slávnosti a pod: a štatistické dáta o nich uvádzať, veď nebolo a nie je ani možné všetky označovať, ale treba len poznať, že každá z nich bola vždy vzpruhou, oduševnením, ukojením lačnej vedychtivej slovenskej duše, z každej sa rozchádzali krajania nasytenejší, plnší, spokojnejší, slovenskejší, s vzácnyim poznaním toho, 229

čo v ich dušiach dosiaľ chybovalo. A ten radostný ruch na spoločných večierkoch, pocit jednej celistvej rodiny slovenskej v cudzine, to naplňovalo ich duše k slzám od nepoznanej dosiaľ radosti.

Väčšej spomienky zasluhuje divadlo a telocvik, ktoré sa zaviedli medzi Slovákov len od založenia slovenských škôl.

A) DIVADLO.

Hneď v prvých dobách stretlo sa všade s veľkými ťažkosťami u ochotníkov: mnohí nevedeli po slovensky čítať ani písať, takže učiteľ-režisér musel im to v pravom slova zmysle natľecť do hlavy. Mnohí si to odpisovali po bulharsky, kde sa nedajú vyjadriť slovenské mäkké slabiky. A konečnou, najväčšou prekážkou, ktorú už všetky kolonie až na Brašjanicu prekonali, bolo, že nebolo miestnosti ani na nacvičovanie ani na predstavenie. Muselo sa prosiť o ňu v bulharskej škole a niekedy až polovica, ba i viac výťažku z predstavenia musela ostať len za režie. Preca však si divadlo — zvlášť mladší — tak zamilovali, že nedbali všetkých prekážok a každého roku nacvičili aspoň jeden kus. Pre starých to už nie je. „Nech sa mladí učia, my už len sa pridáme na to divať“. Najobľúbenejšie sú kusy veselé, pri ktorých sa náš človek po trudných myšlienkach chce s chuťou zasmiať. Vážnejším kusom sa dodnes ešte celkom neporozumelo. „Tam sa nebolo ani čomu zasmiať“, kvalifikujú činohru. Je v duši bulharského Slováka, že divadlo je len vtedy divadlom, keď ho alebo rozosmeje alebo pohne k slzám. Inakšie to je kázeň, ktorú možno íst počuť tiež do kostola.

Skoro neuveriteľné bude sa zdať, že prvé divadlá nezaújali ničím, len komickými výrazmi alebo pohybami. Ľudia nevedeli vôbec sledovať dej, nerozumeli mu. Kto si chcel uvedomiť to, čo ochotník na javisku robil, ušla mu reč, keď sledoval reč, nevidel zase pohyby. K uláhčeniu preto pred každým dejstvom (alebo pred divadlom naraz) sa povedal zhruba obsah, čo sa prakticky musí prevádzať dosiaľ k vôli bulharským hostom.

1. V Gornej Mitropolji

hralo sa prvé slovenské divadlo 28. októbra 1926. Ochotníci predstavili na javisku v bulharskej ľudovej škole od Jána Petroviča „Všetko za národ“, čo ich natoľko potešilo, že ešte 26. decembra tohto istého roku predstavili Mollierovu veselohru „Nasilu stal sa

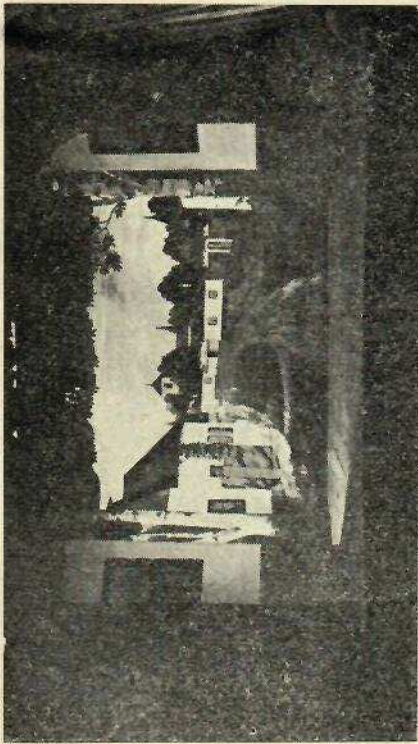
Divadelný krúžok „Slovák“ v Gornej Mitropolji r. 1934. Fotoamatér: Topolský.

lekárom“, s ktorou pohostinne zašli tiež ku krajanom v Mrtvíci. Odvtedy niet skoro jedného pamätného dňa československého, ktorý by mitropolskí Slováci nechali bez divadla. I keď veľký výťažok z predstavení nemajú, nedajú si ujsť tej mravnej podpore, ktorá sa im na každom predstavení dostáva, a tiež tancu, bez ktorého je divadelné predstavenie na bulharskej dedine nemožné, ak ochotníci nechcú hrať poloprázdneho hľadisku. Nie plakáty a buben, ale muzika svoláva na predstavenia.

Dňa 20. novembra 1927 hrá sa v Mitropolji Urbánkova veselohra „Už sú všetci v jednom vreci“, 19. februára 1928 „Pytačky“ a „Bláznec v prvom poschodí“, ktoré sa opakujú tiež na Veľkú noc. 28. novembra predstavilo sa divadlo „Truc na truc“.

V tomto roku zakladá sa ochotnícko-divadelný krúžok „Slovák“ na základe úradne potvrdených stanov a stáva sa členom Sväzu slovenských ochotníckych divadiel v Turčianskom Svätom Martine.

11. februára 1929 predstavuje krúžok „Slovák“ prvý svoj kus „Zkrotená divoška“, s ktorým 23. tohto istého mesiaca robí zájazd do Mrtvice. Koncom roku (22. decembra) predstavujú ešte kus „Maliarečka“ a 2. marca 1930 „Rozmajrín“.

Nová scéna divadelného krúžku „Slovák“ v Gornej Mitropolji.
Fotoamatér: Topolský.

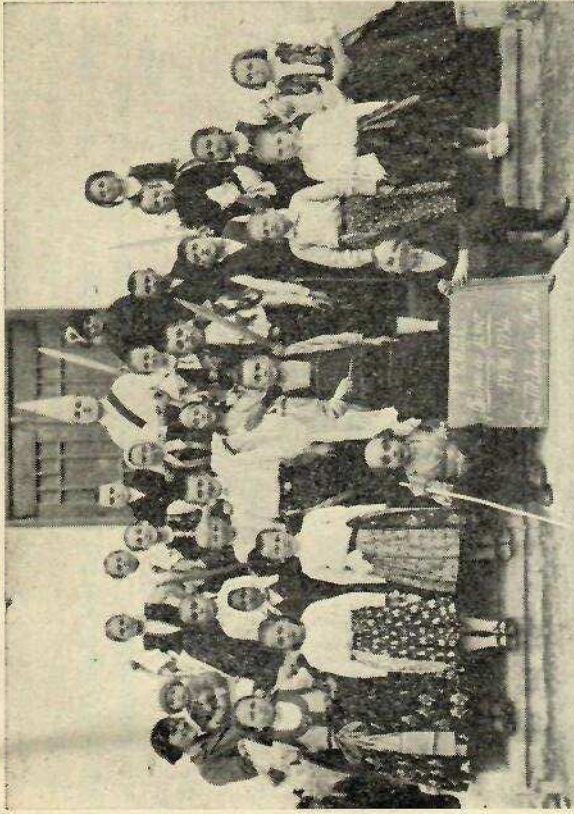
Aj s inými navčienenými kusami boli v Mrtvici a roku 1932 zašli s „Bludárom“ tiež do Brašjanice. Takéto zájazdy bolo možné schvaľovať a bývaly vítané v kolonii, ktorá nemala toľko možností divadlá navčičovať.

Členovia krúžku urobili za päť rokov znateľný pokrok v umení divadelnom, takže roku 1933 „Slovák“ už nevolí za režiséra učiteľa, ako to bývalo, ale jedného z ochotníkov. Z nastrádaných peňazí krúžok dáva si roku 1935 robiť skladacie javisko v slovenskej škole a maľovať kulisy. K vôli istote podopiera tiež piliermi slabú dliážku školskej miestnosti.

* * *

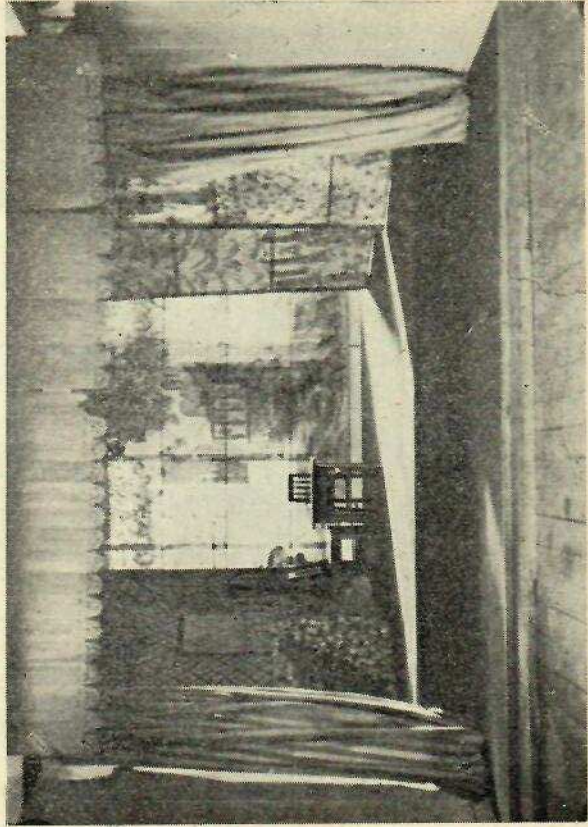
Na konci školského roku 1929/30 usporiadaný bol na dvore nedostavenej slovenskej školy detský majáles s detskými výstupmi. Tento zdarilý pokus o detské prejavy povzbudzuje k ďalšej práci a pod vedením učiteľky Marie Kučerovej vystupujú slovenskí žiaci prvý raz na nůdzovú scénu z papieru a z pokrovcov vo vlastnej škole dňa 28. októbra 1930 s kusom „Deň svobody“ od Kňourka a získavajú si sympatie rodičov. Druhú detskú divadlo predstavujú 13. a 14. decembra toho istého roku na javisku, pozostávajúcom zo štyroch papierových kulís a zadnej opony, práce to učiteľa Míchalka a Topolského. Hrala sa „Potrestaná princezna“.

Na tejto provizornej scéne hrávalo sa až do roku 1935 nielen so žiakmi, ale niekoľko ráz aj s dospelými. Vyplatila sa mnohoho násobne.

Žiacke predstavenie „Princ a Jano“ v Gor. Mitropolji.

Fotoamatér: Topolský.

Papierová scéna v Gor. Mitropolji.

Fotoamatér: Topolský.

Det'ské divadlo sa oveľa ľahšie navčňuje, žiaci vedia lepšie čítať, ľahšie sa učia úlohy, sú pozornejší, poslušnejší a dochvľivejší, preto sa s nimi v Mitropolji hrávalo aj viac, ako s dospelými. Po „reorganizácii“ slovenskej školy je skoro nemožné niečo podobné podniknúť.

Roku 1931 darovala mitropolskej škole firma Pílnáček z Hradca Kráľovej lútkové divadielko, ktoré počalo hrať 15. novembra 1931 a podniklo viac ciest do Mrtvice s učiteľom Naňákom a jednu do Brašljanice s uč. Bučkom.

2. V Mrtvici.

Horšiu pôdu malo divadlo v Mrtvici, kde ani v bulharskej škole nebolo miestnosti na predstavenie. Hrávalo sa len na studenej chodbe školy za ohrozenia zdravia ochotníkov. Mrtvíckí krajanovia sami nehrali, ale dochádzali k nim hrať ochotníci z Gornej Mitropolji. Prvé vlastné divadlo predstavili mrtvíckí Slováci dňa 26. mája 1929 v prírode. Mládež zahrala „Kamenný chodníček“ od Fr. Urbánka, avšak k ďalšiemu predstaveniu dochádza až po vystavení Československého národného domu. Hneď po upravení scény predstavujú krajanovia dva razy v roku Stroupežníckeho „Našich furtiantov“.

Kulisy na scénu robili si krajanovia sami pod vedením učiteľa Václava Müllera, prednú závesu daroval im Československý národný dom v Sofii.

234 Prvé divadelné predstavenie v Brašljanici.

Fotomatér: J. Novák.

Na novom javisku hrávajú tiež na nadielkach školské deti. I v Mrtvici má dnes divadlo dobrú pôdu a tiež najlepšie podmienky zo všetkých kolónií v Bulharsku.

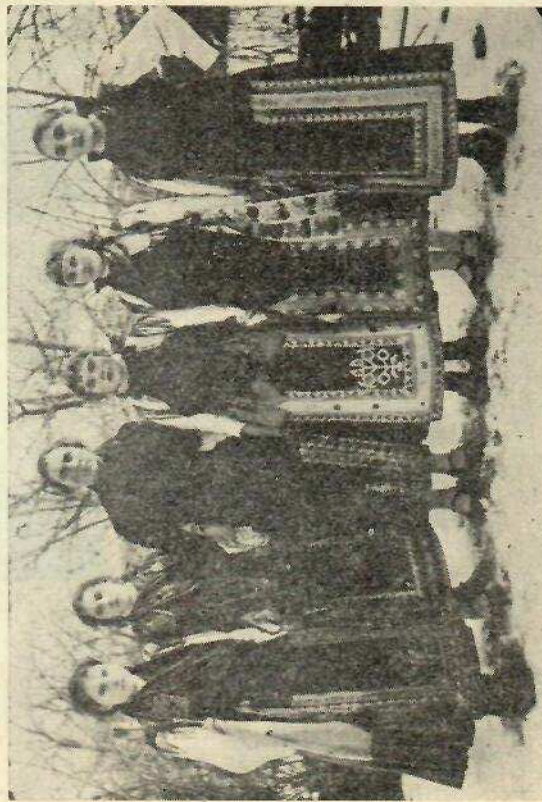
Roku 1934 dostala kolónia darom lútkové divadielko zo Sofie od krajanov Mareka, ktoré koná v kolónii svoje poslanie.

3. V Brašljanici.

Dosiaľ najhoršie podmienky pre divadlo sú v Brašljanici. Krajanovia jednak nemajú miestnosti k predstaveniu, jednak je ich menej a konečne starší považujú pre seba za nedostojné hrať, práve tak, ako spievať „pochabie“.

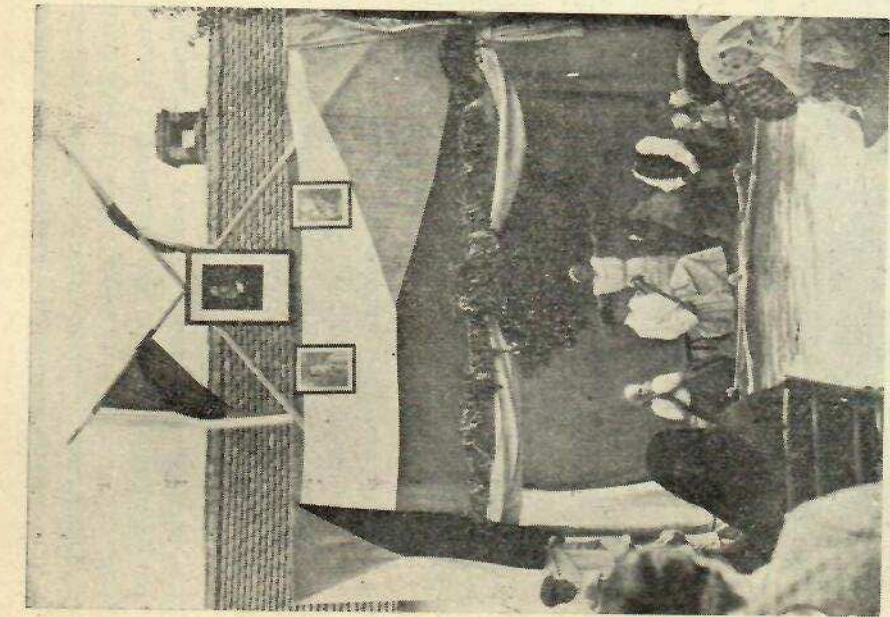
Prvé české divadlo zabrali hosti zo Sofie pri zakladaní odbočky Československého národného domu T. G. Masaryka dňa 29. apríla 1929. Bola to, už na jednom mieste spomenutá „Vojnarka“.

Prvé vlastné divadlo zahrali Slováci s učiteľom Jozefom Novákom dňa 1. januára 1931. Zahrali dramu Jozefa Hollého „Márodný syn“, ktorú tiež pohostinne predstavili v Gornej Mitropolji dňa 4. januára. Hral sám učiteľ i niektorí starší krajanovia. Kroje, ktorých krajanovia nemajú, boli si vypožičať u Pavlikjanov v Asenove. (Nedostatok slovenských krojov robí ťažkosť pri slovenských predstaveniach vo všetkých kolóniách. Vypomáha sa, ako sa dá,

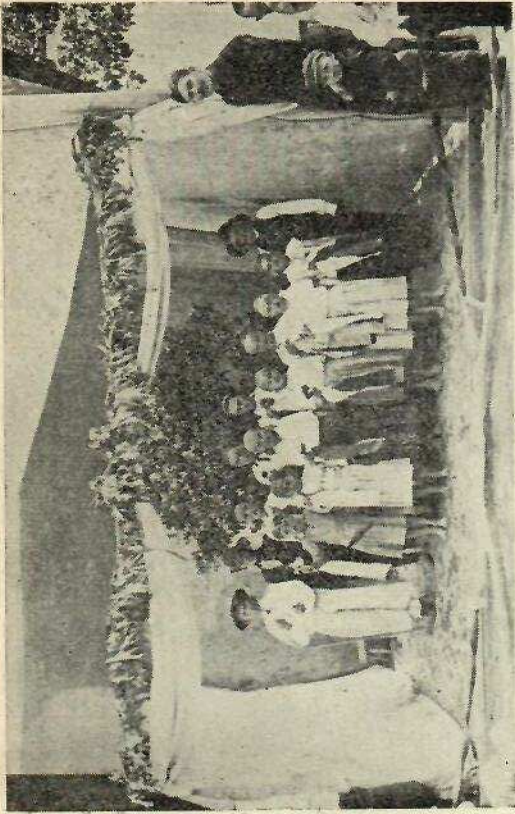
Ochotnícky z prvého divadelného predstavenia v Brašljanici.

Fotomatér: Novák.

Detské div. predstavenie v Brašjanici na dvore v šiatrí z poniev 28. IV. 1935.
Foto: Čarakičev.

takže žandár alebo strážnik, vojak a pod. býva obyčajne oblečený v bulharskom šate, čo nezodpovedá síce skutočnosti, ale krajania by si uniformované osoby ani nevedeli inakšie predstaviť). Odvtedy hráva sa v kolonii každoročne aspoň jedno slovenské divadlo v bulharskej škole, často s nepatrným zvyškom, ale preca. Od roku 1931 zahraly sa ešte tieto divadlá: 22. novembra 1931 „Všetko za národ“ od Jána Petroviča, 7. marca 1932 „Nasilu stal sa lekárom“ od Mollera, 5. marca 1933 „Už sú všetci v jednom vreci“ od Fr. Urbánka, 11. marca 1934 prvé detské divadielko od Jaroslava Prúchu: „Pre tatička prezidenta“, 30. decembra 1934 „Strašidlo“ od Fr. Urbánka, 28. apríla 1935 žiaci predstavili lyrickú scénu „Oslobodenie“ od

Z divadelného predstavenia žiakov v Brašjanici na dvore v šiatrí.
Foto: Čarakičev.

Em. Krejčárka a 28. decembra 1935 od. K. J. Žeka veselohru „Keď mesiačik svietil“.

V júli roku 1935 daroval Československý spolok „Havliček“ v Ruščuku svoje lútkové divadielko krajanom v Brašjanici. Dnes teda každá kolonia je ním zaopatrená.

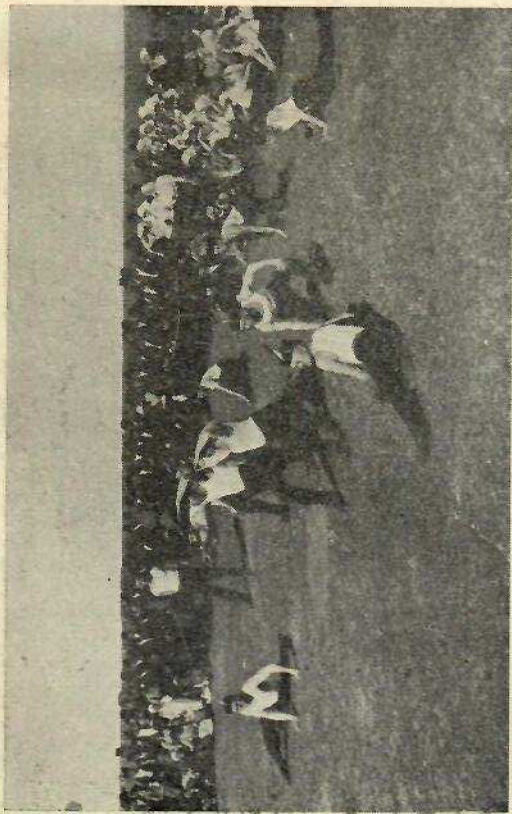
Divadlo medzi krajanmi koná veľmi záslužnú prácu na poli národnom i osvetovom. Nacvičovanie jeho vyzáduje, pravda, silné nervy a anjelskú trpelivosť a nie je o nič menejcennejšie, ako jazykové kurzy.

B) SOKOL.

Pri reči o sokolskom cvičení treba si uvedomiť zase nedostatok miestnosti i to, že členovia jeho sú roľníci alebo robotníci ťažkej, vysilujúcej práce (presovanie tehál), ktorí po nej by si najradšej odpočinuli. Preto o cvičení v letných mesiacoch až do úplného skončenia prác na poli nemožno ani hovoriť. Cvičenie žien je doteraz nemysliteľné, zvlášť, keď sa vezme v úvahu aj to, že v Bulharsku aj cvičenie mužov je ešte v plienkach a že ženy by to pokladaly za určitý stupeň detskosti, ľahkosti a pod.

1. V Gornej Mitropolji.

Počiatky cvičenia v tejto kolonii by sa mohli vidieť roku 1926, keď učiteľky naučily slovenskú mládež tancovať Českú besedu za 237

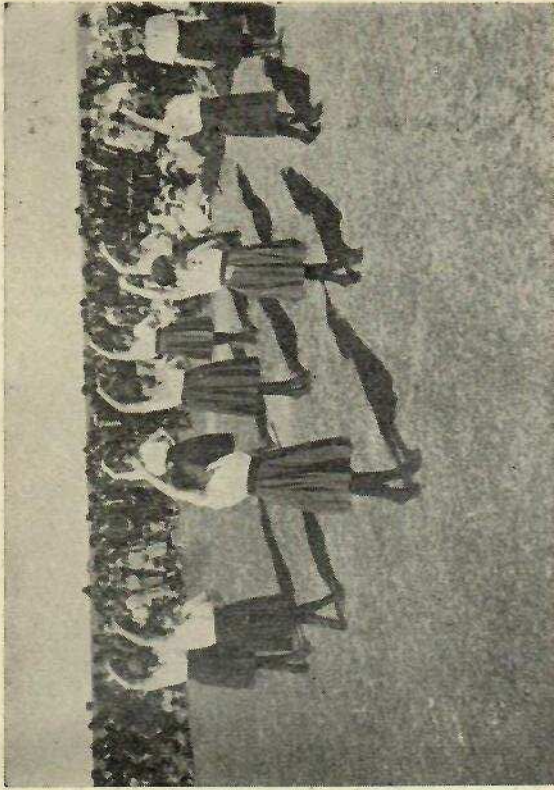
Sokolci zo Sofie cvičia na počťu v Gornej Mitropolji symbolické prostné r. 1922.

spevu a poriadaly pri jej predstavení v bulharskej škole prvú zábavu. Skutočným povzbudením k cvičeniu je však návšteva českých sokolov zo Sofie na jar 1922, ktorí cvičili pod vedením br. uč. Suchánka na mitropolskej pažití. Slováci boli rečou Suchánkovou o Sokole dojatí k slzám a prišli si, aby aj oni si takto mohli zacvičiť. Ba žiadali si tiež Suchánka za učiteľa, ale keď niektorí sa ozvali proti, Suchánek miesto neprijal.

S cvičením v Gornej Mitropolji začína až br. učiteľ Ján Šec, ktorý sa do cvičenia pustil s plnou vervou v jednej z tried; ako prvý náradie zaobstaráva kladinu, guľu a činky, neskoršie kruhy a stojky. Cvičievalo sa riadne a s chuťou, takže 28. apríla 1929 bola prvá národná slávnosť v G. Mitropolji na pamäť tragickej smrti M. R. Štefánika, na ktorej vystúpili prvý raz verejne mitropolskí sokoli a cvičili prostné cvičenia, rôznosti, skupiny na rebríku, dievčatá tancovaly Moravskú besedu, práporky, „Sedláček“, všetko za doprovodu dvoch husiel. Prednášku mal br. učiteľ Václav Müller z Mrtvice. Tú istú akademiú, spojenú s tou istou oslavou konali mitropolskí sokoli tiež v Mrtvici dňa 19. mája 1929.

9. februára 1930 zaznačuje Šec v kronike, že sa cvičilo vo všetkých složkách (ale ženy asi nie — pozn. autora).

Po odchode Šecovom ujal sa vedenia Sokola br. Ján Michal-
238 ko s úspechom a dňa 15. marca 1931 konala sa v slovenskej škole

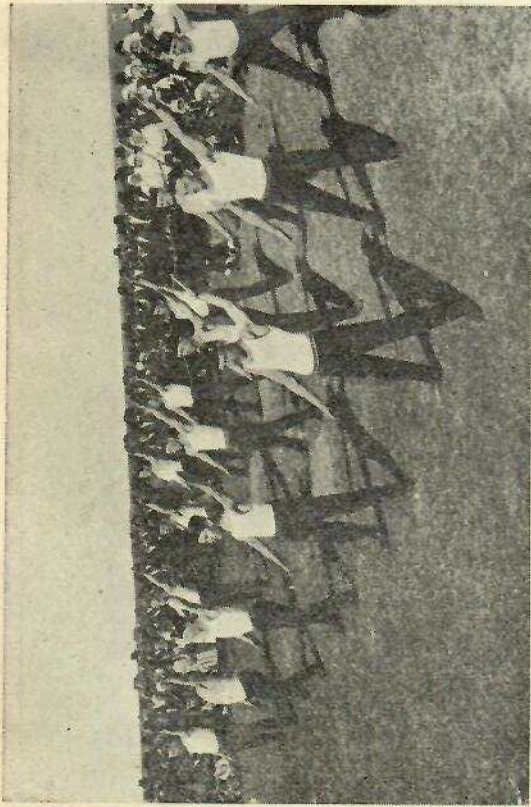
V Gor. Mitropolji: Prostné sofijských sokoliek r. 1922.

sokolská akademia, na ktorej cvičili najmenší žiaci so sekerkami, väčší s tyčami a grécku jedenástku, žiačky obruče a muži prostné, kruhy a rôznosti. Ale zo strany správcu školy nebolo porozumenia a po celý rok sa robily cvičeniu všelijaké ťažkosti, až druhým rokom bolo definitívne zakázané: že sa zrúti povala, dľažka že je slabá a že niet petroleja¹⁾ a položka naň je už vyčerpaná. Pre tú príčinu musely prestať tiež večerné prednášky. Sklamanych a zvyknutých cvičencov toto veľmi rozladilo. Avšak podarilo sa to utíšiť, keď za výtazok z akademie postavil správca školy na dvore (na nič sa nehodiace) bradlá a hrazdu, aby mohli cvičiť v lete (keď sú na poli).

Dôvody „brata“ správcu školy byly veľmi slabé a bolo by sa bývalo dalo pri dobrej vôli všetkému pomôcť, tak ako sa to neskoršie dalo. Iste bude dobre dokumentovať jeho vlastná zpráva,²⁾ ako krásne sa dá verejnosti vysvetliť to, čo sa z predpojatosti k veci alebo k osobe pokazilo: „Postavilo sa jediné náradie-kruh a započalo sa s pravidelným cvičením. Radosť z telocvičných večierkov však dlho netrvala. Dostavily sa technické ťažkosti. V do-

¹⁾ Dokumenty u autora knihy.

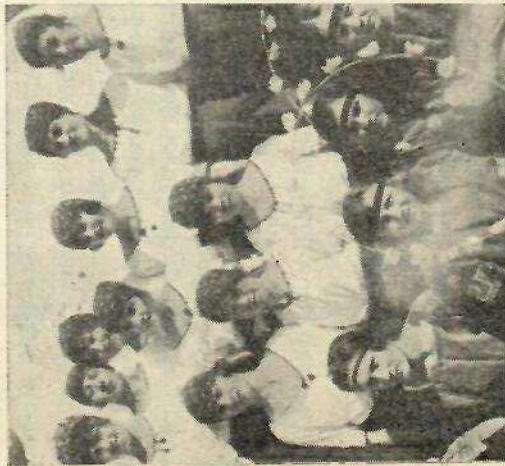
²⁾ Zahraniční Sokol, Věstník sokolské župy Zahraniční, roč. III., č. 4. zo dňa 10. IV. 1932, str. 31., odst. 2.: Gorna Mitropolja (Bulharsko).

V Gor. Mitropolji: Prostrané sofijských sokolov r. 1922.

sledku častého používania kruhov, čo sa musí pripísať ku cti tu žijúcich bratov a ich telesným proporciám, povolil strop,¹⁾ na ktorom byly kruhy pripevnené a bolo po „náradí“ a cvičení v „telocvični“. Aby sa tomu odpomohlo, nemohlo sa zatiaľ pre pánujúcu hospodársku krízu myslieť.

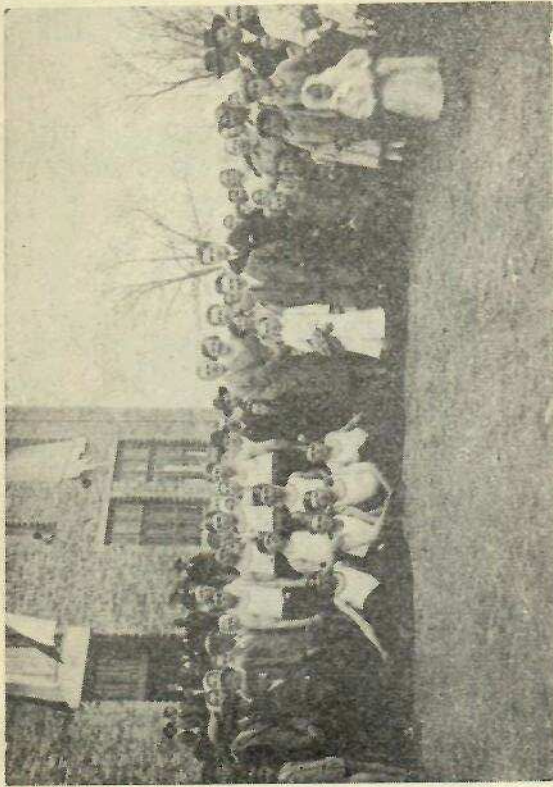
Na návrh br. A. Náčka, správcu školy, predneseného na schôdzi všetkých milovníkov telocviku, aby sa zriadilo letné ihrisko, pustili sa sokolí do nového diela, takže sa dnes opäť robia horečné prípravy k prevedeniu tohoto plánu. — Je nádej, že gorno-mitropolský Sokol i túto akciu šťastlivo dokončí a zase radostný ruch a veselosť nastane v jeho radách. Taktiež sa silno chystajú na IX.

Skupina sofijských sestier v G. Mitropolji r. 1922.

polný Sokol i túto akciu šťastlivo dokončí a zase radostný ruch a veselosť nastane v jeho radách. Taktiež sa silno chystajú na IX.

¹⁾ Dodnes stojí a cvičí sa na ňom.

Mitropolské sokolí po prvom verejnom cvičení 28. IV. 1929 pred slovenskou školou.

všesokolský slet do Prahy,¹⁾ kde hodlajú načerpať ďalších posíl pre národné a sokolské upovedomenie. A. Náček.

Každý, ktorý túto zprávu bude čítať bez predchádzajúceho osvetlenia, bude mať dojem, že pisateľ je najlepším sokolom pod slinkom — a zatiaľ? . . . Takéto zprávy by preca nemaly byť písané a nemaly by klamať verejnosť.

Od roku 1934 počalo sa zase cvičiť v tej istej škole, na tej istej povale, len dlážka sa podoprela samotnými cvičencami tak, ako to bolo želané ešte pred zastavením cvičenia. Len trochu dobrej vôle! Cvičenie vedie br. T. Topolský — mužské složky, a sestra Maria Topolská složky ženské.

2. V Mrtvici.

Od návštevy gornomitropolských sokolských hostí ujíma sa sokolské cvičenie tiež aj v Mrtvici za vedenia brata a sestry Müllerových. Keď sa uprázdnil starý, nabíjaný kostol a počalo sa chodiť do nového, cvičilo sa niekoľko ráz aj v ňom, čo zavdalo príčinu tiež Galádovi k ohováraniu, že Müller znesväčuje kostol, že v ňom učí tance. Tiež nový kostol nebol vtedy ešte ani dostavaný ani posvätený.

¹⁾ Nepravdivé, uvedené k vóli efektu.

V Mrtvici: Skupiny mužov roku 1935.

Foto: Čarukčiev.

Skoro na každej národnej slávnosti cvičievajú sa nejaké skupiny alebo prostrné cviky v Mrtvici. Ba v máji roku 1934 urobili žiaci a žiačky slovenskej školy mrtvickej, čo sokoli, návštevu v G. Mitropolji a na slávnosti M. R. Štefánika zacvičili svoje prostrné a hry.

Od postavenia telocvične v slovenskej škole pravidelne sa cvičí vo všetkých složkách okrem žien.

Mrtvickému Sokolu k veľkej pomoci sú tiež členovia, ktorí boli sa učiť remeslu v Československu, kde niektorí složili dokonca cvičiteľský kurz a sú schopní viesť cvičenie samostatne, i keby v kolonii nebol učiteľ-sokol.

Vidí sa, že Mrtvica sa stane asi prvou odbočkou sokolskej jednoty sofijskej.

3. V Brašljanici.

Niečo telocvičné počal učiť brašljanickú mládež hneď prvý učiteľ Jozef Rusko — národné tance slovenské. V čitárni. Učiteľ Novák skúsil postaviť hrazdu na dvor, ale neosvedčila sa jednak svojou stavbou, jednak preto, že nemohla byť používaná práve v slobodnom čase — v zime. Miestnosti niet, tak sa v Brašljanici ani dnes necvičí.

Chuť cvičiť u krajanov je veľká a zosilnila sa zvlášť, keď mrtvicí po postavení sálu naccvičili niekoľko skupín. Preto na jar roku

1935 počalo sa vážne s cvičením na dvore. Žiaci i žiačky cvičievali po bulharskom vyučovaní, družstvo dorastencov a mužov večer po práci, na osvetlenom dvore. Nejaký čas. Museo sa prestať: do cvičenia dochádzali čím diaľ, tým pozdejšie, podľa toho, kedy sa s poľa vracali; v páde vlhkého počasia neďalo sa cvičiť, za vetra nemohlo sa na dvore svietiť lampami. Z týchto príčin cvičenie tohoto smiešaného družstva prestalo. Žiaci a žiačky vydržali až do 28. apríla, kedy na slávnosť M. R. Štefánika zacvičili žiaci 4 skupiny a žiačky tri oddiely s obručami.

Mládež sa v letné nedeľné odpoľudnia schádzavá k hrám na pažiť a ku kopanej. Tieto a iné spoločenské hry započaly sa ešte za učiteľa Rusku v čitárni. Ale Slováci sa podobne hrávali ešte predtým.

Čaká sa len na postavenie školy a vhodnej miestnosti na cvičenie a iste Brašljanica neostane ďaleko za Mrtvicou a Gornou Mitropoljou.

Vyjednávalo sa už tiež s umiestnením sokolského cvičenia v bulharskom školskom sále, ale pre veľké požiadavky druhej strany a výdavky, nedá sa teraz toto viesť. Brašljanica teda necvičí.

XIV. ŽIVOT KRAJANOV V DNEŠNOM VOJVODOVE.

V siedmej kapitole bolo vidieť, ako došlo k založeniu Vojvodova. V tejto treba sa nám podívať, aký život sa začal v ňom hneď od začiatku.

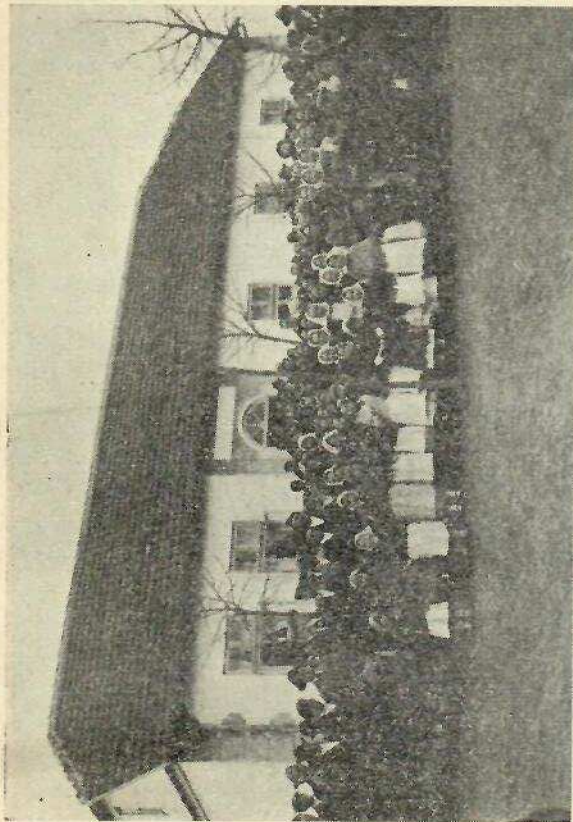
Komu je aspoň trochu známy trpký národný, náboženský a sociálny život dnešných Vojvodovčanov na Svätej Helene, ľahko pochopí, že samostatná dedinka mohla najlepšie vyhovieť ich želanému pokoju a národnej i náboženskej slobode. Preto tiež v Bulharsku museli mnoho vystáť, kým sa im podarilo usadiť sa na takom mieste, kde si mohli sami zaviesť kresťansky-ludské poriadky, usporiadať i svoj náboženský život podľa napovedi vlastného svedomia, aby neboli vo svojom čínení urážaní a ich sviatky a pobožnosti aby neboli rušené inými vyznaniaми. A keď sa im to podarilo, započína sa pekný rozvoj českej dedinky v Bulharsku — Vojvodova.

Ak skúmame kultúrny život Vojvodovčanov, na prvom mieste musí sa aj tu zastaviť, tak ako u Slovákov na Plevensku, pri náboženstve. To hralo a hrá aj dnes u nich väčšiu úlohu, ako u všetkých ostatných.

Na Sv. Helene boli príslušníkmi ev. reformovanej cirkvi, z ktorej za pôsobenia učiteľa Jána Chorváta zo Starej Turej prešli k slobodnej evanjelickej cirkvi a takí prišli tiež do Bulharska. Sobáštil ich Bančo Todorov, metodistický farár z Plevna.

Metodisti boli v Bulharsku rozšírení ešte pred oslobodením, hlavne Angličanmi. K týmto už roku 1902 prechádzajú tiež vojvodovskí Česi, kým Slováci ostávajú verní augsburskej cirkvi. S tými, ako bolo vidieť, ráatal ešte za návštevy senior Abaffy i prvý slovenský farár v Gornej Mitropolji Adam Veréš.

Vojvodovských metodistov sa silno ujímal vtedajší biskup americkej metodistickej misie v Bulharsku Burt a jeho pričinením

„Horný“ kostol (darbistský) vo Vojvodove.

Fotoamatér: Topolský.

dochádzal do Vojvodova veľmi často a nadhšie metodistický kazateľ z Lomu. Tak už roku 1906 vybudovali si krajani metodistickú modlitebnicu a toho istého roku prišiel medzi nich za kazateľa Slováč Martin Roháček, rodom zo Starej Turej. V tých rokoch zriekli sa Vojvodovčania pítia a fajčenia, prestali sadiť vinohrady a pestujú medzi sebou lásku a bratskosť podľa Písma, ktorú aj navonok preukazujú tým, že si navzájom pomáhajú, hmotné škody jednotlivcovi dobrovoľne a podľa možnosti sami uhradujú, chudobných, vdov a sirôt sa ujímajú. Toto ostalo u nich dosiaľ a je ich chvalitebnou črtou i pri dnešnej náboženskej roztrieštenosti.

Roháček sa proti prísny náboženským mravom vojvodovským prehršil jednak svojim životom, jednak, že sa pustil tiež do politiky, preto musel odísť z Vojvodova a roku 1920 rozviadol sa tiež s vlastnou rodinou, ktorá žije v Orechove, sám však odišiel do Orchane. Hneď roku 1921 prichádza medzi krajanov Nemec Bohumil Kowal, ktorý robí v jednotnej cirkvi vojvodovských metodistov roztržku. Protismyselne im vykladá krst a Večeru Pánovu, takže medzi veriacimi vznikajú nepokoje. Len čo si získal asi polovicu svojich poslucháčov, oddeľuje sa s nimi pod menom „deti božie“ a stavia druhú modlitebnicu za pomoci z Nemecka. Nastávajú spory medzi metodistami a darbistami (deti božie) o pravo-

Školský výbor vo Vojvodove v. 1927 s učiteľom Findišom (stojáci druhý z ľava).

vernosti jedných i druhých, až roku 1925 dochádza ku konečnému a trvalému rozdeleniu cirkvi. Vojvodovčania sa cirkevne medzi sebou poznajú ľahko: „tí z dolného kostola“ (metodisti) a „tí z horného kostola“ (darbisti). K vôli úplnosti treba poznačiť, že Slovinci sa schádzajú k pobožnostiam čo nazareni u krajana Jána Súpka.

Darbistov vedie Kowal a metodistom posielal superintendent metodistskej cirkvi Angličan Kant Jozefa Harmanna roku 1926.

Jozef Harmann, pôvodom Nemeck, jazykom Maďar (podľa jeho vlastných rečí v Brašjanici 28. II. 1934) chcel sa stať kazateľom Slovákov v Nyíregyháze, majúc údajne skončené teologické univerzitné štúdium. Preto tiež sa počal učiť po slovensky, „ale jeden Slovinc mi to pokazil, keď sa vyjadroval nepekne o Maďaroch. Nuž keď sa ty tak vyjadruješ o Maďaroch ako veriaci človek, tak mi i chuť od slovenčiny odobral.“

Po odchode Harmannom do Mrtvice poslala metodistická cirkev do Vojvodova kazateľa Bulhara, takže dnes metodisti majú kázne len bulharské, spievajú však tiež po česky. Vo všetkých troch shromaždeniach uživa sa k spevom: Nová Harfa Siona a Malý kresťanský kancionálek: z bulharských je to: Bulharské chvalitební písničky.

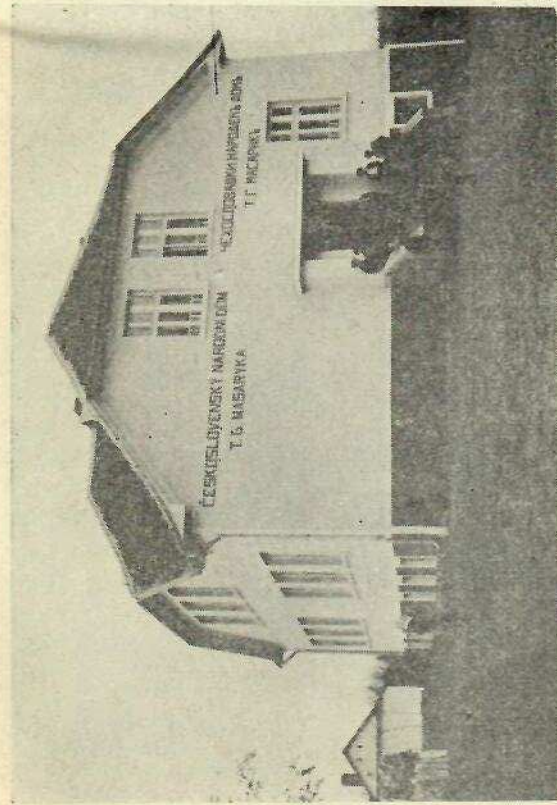
Vojvodonskí českí žiaci pred starou školou.

Darbisti kazatela nemajú a hovorí každý, kto cíti vnuknutie Ducha svätého k reči. „Já to nemluví, to mluví Duch Boží mými ústy“. (Známe je, že kým neodíšiel do Ameriky, najviac vnuknutia mával Kowal). Ostatní počas reči, vzdychajú, ukazujú navonok, ako zastevané semä padá do úrodnej pôdy a účinkuje na dušu.

Nazareni si tiež sami slúžia a miestnosť, kde mávajú pobožností, nedovolia „znesvätiť“ národnými piesňami.

Muziky a národného spevu (okrem školského) vo Vojvodove nepočúť. I svadby bývajú celkom pri tichosti a bez hluku, a rozumie sa, i bez vína, zato svadobníci „veselia sa v duchu v Pánu“. Avšak nábožný spev je u nich na vysokej úrovni, ako nikde u ostatných krajanov v Bulharsku. On je práve ten, ktorý robí silný dojem na každého, kto navštívi jeden alebo druhý kostol. Veriaci spievajú štvorthlasne tak, ako posadali do lavíc, bez nejakého sosskupovania hlasov. Pri tom v „hornom“ kostole je tento o poznanie lepší.

Nedeľa sa v celej obci prísne svätí. Mládež po odpoľudňajších bohoslužbách vychádza na prechádzku na breh Skety, bez muziky a bez piesne. Návštevník, ktorý vojde do jedného kostola, musí ísť tiež do druhého, inak je to urážka, pri vlastných učiteľoch by 247

Čs. škola vo Vojvodove.

Fotografár: Topolský.

to bolo nadŕžovanie jedným a zaznávanie druhých. Ba zdá sa nám, akoby obidva kostoly závodily v nábožnosti, čo rozhodne doviedlo krajanov až do fanatizmu, ako sa čoskoro uvidí, takže aj iná ako náboženská kniha, ťažko sa dostáva na stôl vojvodovskej rodiny.

* * *

Počiatky českého vyučovania u Vojvodovčanov treba hľadať ešte na Saseku, kde české deti vyučovali krajanmi sami. Bol to hlavne Alojz Karbula a Jozef Knourek, ktorí sa striedali vo vyučovaní po týždni. Za učebnice slúžily Biblia a Kancionál, písavalo sa tak, ako si skoro všade krajaní v začiatkoch pomáhali — na dvere. Podobne sa vyučuje tiež vo Vojvodove od roku 1903 u Jozefa a Marie Kopřivových. Domáci boli zároveň učiteľmi. 102 českých detí sa učilo nielen na dverách písať, ale tiež čítať — z jedného Šlabikára. Tak sa vyučovalo materskému jazyku až do roku 1910. Roku 1905 bol učiteľom Matej Hruža, 1906 Vincenc Černík, 1907—1908 Anna Roháčková a v posledných rokoch pomáhali tiež Jozef Čížek, Alojz Karbula, Anna Filipová. Od roku 1906 vyučovanie je však premiestnené z privátnych domov do vybudovaného metodistického shromaždenia.

Roku 1910 začína sa riadne vyučovať po bulharsky, takže 248 české vyučovanie asi na sedemnásť rokov prestáva.

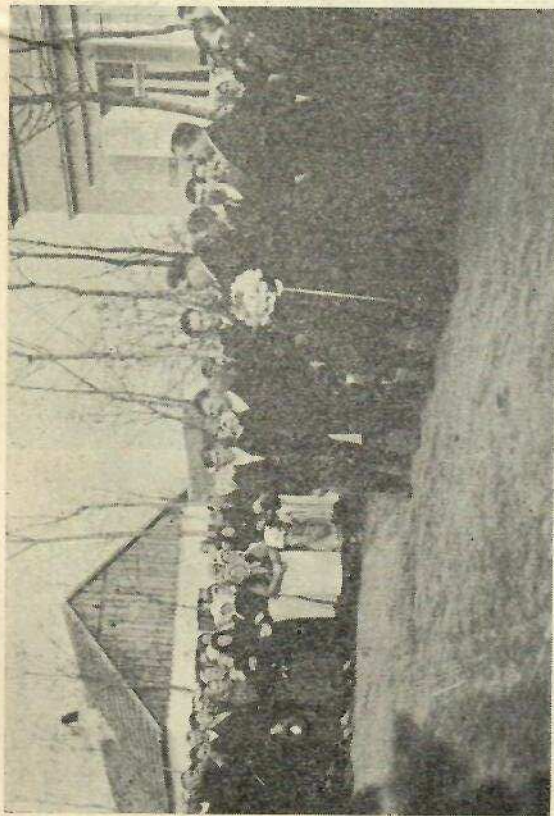
Blahoslav Prudký, odb. učiteľ a spr. čs. školy vo Vojvodove.

rek a Václav Dvorský do Sofie k vtedajšiemu československému vyslancovi Bohdanovi Pavlů, s prosbou o českého učiteľa. Na základe ich žiadosti prichádza ešte na jar toho istého roku do Vojvodova profesor Mrkvička zo Sofie zistiť podmienky k založeniu českej školy. Keď tieto zdajú sa byť dost priaznivé, prichádza z Československa prvý český učiteľ Ján Findeis, dňa 2. októbra 1926, a to dopĺňovacie. K zápisu doviedli len metodisti 44 žiakov, neskoršie sa umúdrilo tiež niekoľko z druhej stránky, takže počet detí stúpil na 66. Vyučovalo sa po 4 hodiny čestine v týždni.

Od príchodu učiteľa Findeisa začína sa vo Vojvodove sústavne a metodicky vyučovať čestine. Tento agilný, sympatický, taktný a veľmi jemného charakteru učiteľ vydržal pracovať medzi rodákmi až do roku 1932, kedy zo zdravotných dôvodov musel Vojvodovo opustiť, zanechajúc tam započatú stavbu československej školy.

Keď aj musíme priznať a priznávame mnohé prednosti našich vo Vojvodove, preca len nemožno nespomenúť, že svojimi až fanatickým nábožníkarstvom pripravili hneď pri príchode svojmu učiteľovi mnoho trpkostí; tomu, ktorý prišiel ich pozdvihnúť, ktorý prišiel medzi nich s mnohými krásnymi ideálmi. Nemožno mi 249

Prvú zmienku o českej škole robí za svojej návštevy roku 1924 kazateľ František Křesina z Prahy. Avšak krajan Jozef Čížek, predstavujúci Vojvodovo pred Sofiou a Československým národným domom tamtiež, donáša zanedlho myšlienku: zriadiť českú školu podľa vzoru sofijskej. Nešťastné roky náboženského rozkolu v obci nijako však tejto veci nepomáhajú, celú otáčku vedú len metodisti, kým darbisti sú aj so svojím vodcom zásadne proti. „Přez překážky k cíli“, hovoria si metodisti a roku 1926 odchádzajú ich delegáti: Jozef Čížek, Alojz Knourek a Václav Dvorský do Sofie k vtedajšiemu československému vyslancovi Bohdanovi Pavlů, s prosbou o českého učiteľa. Na základe ich žiadosti prichádza ešte na jar toho istého roku do Vojvodova profesor Mrkvička zo Sofie zistiť podmienky k založeniu českej školy. Keď tieto zdajú sa byť dost priaznivé, prichádza z Československa prvý český učiteľ Ján Findeis, dňa 2. októbra 1926, a to dopĺňovacie. K zápisu doviedli len metodisti 44 žiakov, neskoršie sa umúdrilo tiež niekoľko z druhej stránky, takže počet detí stúpil na 66. Vyučovalo sa po 4 hodiny čestine v týždni.

Vyslancé Prokop Maxa a ostatní hosti na slávnosti: otváření čes. školy vo Vojvodove z. XII. 1934.
Fotoamatér : Topolský.

o tom píše. Findeis si to všetko odniesol so sebou, ako pamiatku z Vojvodova. Tu len niekoľko kusých viet, napísaných vlastnou jeho rukou, bude nám toho mnoho napovedať: „V rozvrhu učiva pro večerní školu byl zařaděn i zpěv. Také zde narazil na tuhý odpor. Písně „Vrť sa děvča.“ a „A já su synek“ vyvolaly prudkou nevoli. Začalo přímo štvání proti české škole a jejímu učitel; byl světáčkem a bylo by potřeba palicemi ho zabíjati tam, odkud byl poslán . . . Tuto kampaň vedl pan Bohumil Kowal.“

Krajani však neskoršie poznali úprimné smýšľanie učiteľovo a pochopili jeho vysvetlenie, že v takomto konzervatívizme, v odriekani sa od všetkého svetského je život nemysliteľný a zamilovali si ho aj odporcovia; ba aj tá hŕstka usadených Bulharov vo Vojvodove ho mala ako svojho.

Findeis započal orať národnú roľu vo Vojvodove a všestrane pozdvihovať nielen mládež, ale aj dospelých. Už z predošlej zmienky dá sa tušiť, že boly to ťažké začiatky s ľuďmi, bojacími sa svetskej osvety, „vedúcej rovno do pekla“. Na druhej strane bola to (ako v iných kolóniách) silná zaujatosť miestnych bulharských učiteľov, ktorým bol náš učiteľ trňom v oku. Mnohé Findeise, po rôznych časopisoch roztrúsené články dávajú tušiť, že

Vyslancé Prokop Maxa reční při otváření školy vo Vojvodove.
Fotoamatér : Topolský.

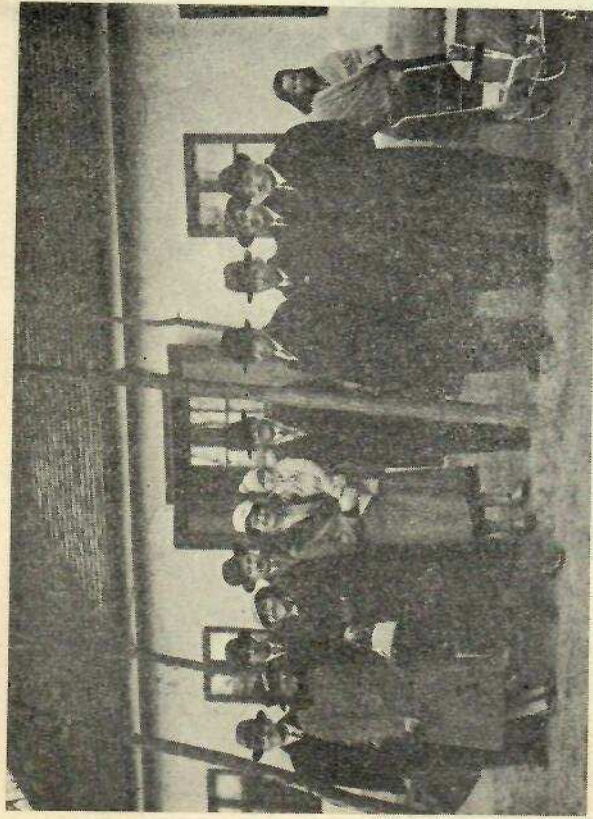
1927/28 bude sa učiť už vo vlastnej budove. Ale nestalo sa. Nebolo prostriedkov nadostač. Preto Findeis v jubilejnom roku 1928 uchopil sa myšlienky akejsi petičnej akcie, napísal 111 žiadostí do Československa o podporu na stavbu, avšak výsledok bol veľmi malý: 1228 Kč a 500 levov. Píše: „Několik žádostí zaslaných prostřednictvím konsulátu Československé republiky v Rusku se dál než do Sofie nedostalo, protože naše zastupitelské úřady jsou pro tento druh krajanské práce úřady příliš vážnými“.

Konečne roku 1930 mohlo sa započat so stavbou. Dňa 12. októbra navštívil Vojvodovo vicekonzul Štafl a 13. započal učiteľ Findeis sám s výkopom základov, ktorý za päť dní bol hotový. 3. novembra toho istého roku začínajú sa budovať základy.

Kazateľ Harmann v tom istom čase núti metodistov, aby 251

i v tejto poriadnej a čisto českej dedine bolo treba zápasit so všeličím nepredvídaným.

Vyučovalo sa v nehygienickej miestnosti bez dĺžky, v ktorej rozvírený prach zadušal. Predchádzalo sa tomu tak, že sa zem polievala, čoho zase využívali žiaci a spravili si v triede blatovú kľačku. Preto na schôdzkach krajanov hneď od začiatku hovorievalo sa o vybudovaní samostatnej českej školy, a to tak, že všeobecne verili, že v školskom roku

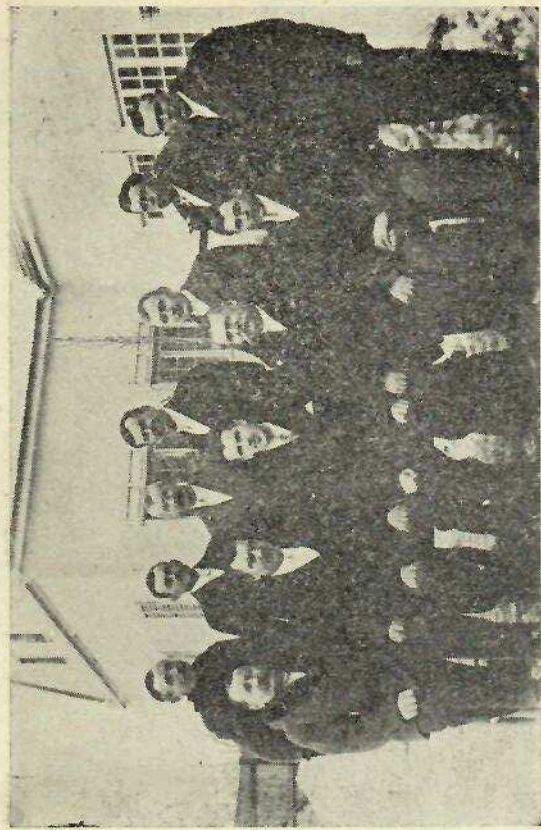
Krajská učitelka na slávnosti otvárania školy vo Vojvodove. V prostriedku vojvodovský metodistický kazateľ Martinov.

Fotograf: Topolský.

darovali radšej pozemok na stavbu riadneho kostola ako školy, majúc údajne slúbených k tomu účelu 300.000 levov. Podmienka však bola, že pozemok si dajú sami. Preto v tejto vážnej chvíli rozdojujú sa tiež aj metodisti, jedni dávajú prednosť kostolu, druhí českej škole. Aby sa táto vec ako-tak srovnala, rozhoduje sa Slovák Ján Súpek darovať vlastný pozemok na stavbu školy, čím pretencie Harmannove padly a hladina sa utišila.

Ale Vojvodovo sŕha druhá ťažkosť: Pokladničná hotovosť je dosť malá, musí sa so stavbou prestať. Utieka sa s prosbou k porovateľom v Československu, žiadaných o to isté tiež Mrtvicou, ktorá v tie isté časy započala so stavbou slovenskej školy. Mrtvica — nebudeme hľadať podstatu veci — je šťastnejšia, vie sobrať pre seba takmer všetky podpory, ktorých vlivom blížiacej sa krízy ubúdalo, a stavbu dokončuje, kým základy vojvodovskej školy musely preto ostať stáť meter nad zemou, obložené pripraveným stavebným materiálom. Korunou všetkého je práve v Mrtvici vzniknutejší spor kazateľa Jána Galáda s krajanmi, ktorý píše do Československa, aby sa peniaze na stavbu „hotelov“ nedávaly, čo neostáva bez vlivu aj na žiadosti z Vojvodova.

Chorý a roztrpčený Findéis nad nezdarom vecí musí 2. júla

Výbor Československého národného domu T. G. Masaryka vo Vojvodove roku 1935.

1933 opustit Vojvodovo a múry českej školy začínajú sa dvíhať až po dokončení školy v Mrtvici za jeho nástupcu spr. odb. učiteľa Blahoslava Pruckého.

Nová československá škola vojvodovská bola slávnostne otvorená dňa 2. decembra 1934 za prítomnosti československého vyslanca v Sofii p. Prokopa Maxu a množstva oficiálnych i krajan-ských hostí.

Keď 19. mája 1934 bola budova už ako-tak hotová a dokončovala sa na nej len omietka, nastala vo Vojvodove úprimná radosť všetkých, nevynímajúc ani darbistov, že české vyučovanie sa v tejto budove osamostatní tak, ako v Gornej Mitropolji a že prídu ešte potrebné učiteľské sily z Republiky. Vojvodovo práve tak, ako všetci ostatní krajanovia v Bulharsku, nemalo ani len tušenia, čo sa robí potajomky proti slovenským školám na Plevensku. I podalo si žiadosť ministerstvu školstva v Sofii o samostatnú školu. Ešte k väčšej radosť žiadateľov bolo ich žiadosti vyhovené. Ale vylíčené nepokoje na Plevensku podrývaly nepriamo pôdu tiež Vojvodovu a keď došlo k „reorganizácii“ československých škôl v Bulharsku, ukázalo sa, že sa jej musí podrobiť aj ono. Že zo samostatnej školy nebude nič. Hrom z jasného neba! Prečo? Preto, že zákon je pre všetkých Váš, až na Sofiu, jednaký, že niet už viac prostried-

Vojvodovo: Svadobníci po sobáší.

kov, len práve toľko, aby sa mohla tohoto roku rozšíriť sofijská škola o jednu triedu, hoci má viac ako o 20 žiakov menej ako Vy.

Počiatkom škol. roku 1934/35 bol vyslaný do Vojvodova ešte jeden učiteľ — Ján Horký a vyučovalo sa podľa rozhodnutia ministerstva školstva v Sofii č. 2011 zo dňa 10. sept. 1934 po štyri, neskoršie po šesť hodín týždenne čestine a vlastive.

Čím viac sa stavba blížila ku koncu, tým viac rástla nenávisť vojvodovských bulharských učiteľov voči českému. Logicky: keby sa bolo osamostatnilo české vyučovanie, boli by bývali prepustení zo služby až asi na dvoch, ktorí by boli v českej škole vyučovali bulharským predmetom. To ponúkalo riaditeľa k tomu, že podával nadriadeným úradom „všelijaké zprávy“ a doviedol to tak ďaleko, že v novej budove bolo umiestnené riadne bulharské vyučovanie, kým české je v nej celkom macošsky utisnuté na niekoľko hodín v týždni. Vrcholom všetkého však bola panovačnosť a bezohľadnosť, akej sa ujal bulharský riaditeľ mešt. školy v novej krajanskej budove. Zdalo sa, že český učiteľ nebude môcť do nej ani vstúpiť bez jeho dovolenia.

Aby sa nevyskytla z niektorej strany namietka, že nemali dovoliť vyučovať vo svojej budove, bude treba uviesť, že podľa zákona obec sa musí postarať o miestnosť, v ktorej sa bude vyučovať. Tou bude akiste vždy najvyhovujúcejšia, ktorou vo Vojvodove

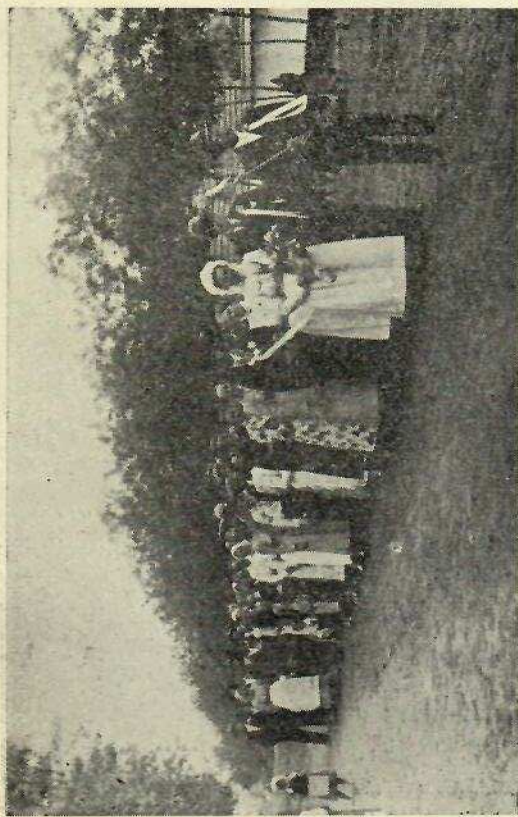
Vojvodovo: Svadobní rodičia: Ján Stápek a Jozef Čížek.

je práve nová budova československej školy. Ak by sa boli krajanovia zdráhali dovoliť tam vyučovať, boli by bývali prinútení postaviť novú školu — bulharskú s pomocou štátu, čo by bolo bývalo padlo zase len na ich ramená. Preto bolo rozhodne lepšie urobiť tak, ako to je, už aj preto, že sú to ich vlastné deti (bulharských je len asi 20), vyučujúce sa po bulharsky.

Dnes vo Vojvodove sú zase dvaja učitelia, ktorí vyučujú české deti po tri hodiny v týždni. Žiaci meštianskej školy musia však chodiť vlakom do susednej Krušovice.

* * *

Krajanovia vo Vojvodove sú tiež najlepšie postavení hospodársky. Bolo to vidieť tiež v predu na priloženej tabulke. Svoje hospodárstva povzniesli jednak svojou usilovnosťou, jednak trpezivosťou, takže sa stali vzornými občanmi bulharského štátu, ktorému nedlžia na daniach ani to najmenšie. Dnes, hoci nábožensky rozdelení, pracujú všetci bez rozdielu k všeobecnému prosperu, jeden za druhého. Tomu by sa mali naučiť tiež Slováci na Plevensku, ktorí by jeden za druhého sotva preložili križom slamy. Pozorovať a porovnávať život tých na Plevensku s tými na Orechovsku aj po stránke morálnej vyspelosti, neostáva bez zaujímavosti a núti k vážnemu hľadaniu príčin.

Vojvodovo : Svadobný sprievod do kostola.

Lutovať treba, že intrigy Galádove prenikly prostredníctvom známych tiež do Vojvodova, kde doteraz nepoznali nijakého rozdielu medzi Čechom a Slovákom z hľadiska politického. Zanašať politické štvaniace ľudovej strany na Slovensku medzi krajanov v Bulharsku musí sa považovať za neodpustiteľný hriech, volajúci po prísnom treste. Aj takéto rozbroje sú na závädu každému pokroku, každej práci, preto sa musia čo najostrejšie odsúdiť.

Pri otázke náboženskej bolo povedané, že Vojvodovčania nenasadili vinohrady. Tie počali zakladať až v posledných rokoch. A s určitou možnosťou tvrdiť, že práve to, čo sa neprelialo gágorom, to pozdvihlo a zveľadilo gazdovstvo, duše a celé osobnosti týchto krajanov. Domky ich a celé gazdovstvo hľadí na hostá príkladnou čistotou, pekným a účelným zariadením, hoci aj to sa nedá nazvať ešte moderným gazdovstvom. Gazda s rodinkou chodíva čisto a dostatočne ošatený a nie, ako to vidieť na mnohých miestach na Plevensku: v jedných šatách v piatok i vo sviatok. Pozorovateľ zase musí mimovoľne srovnávať.

* * *

Bolo by iste ku prospechu Vojvodova, keby sa vedelo tiež nábožensky zase sjednotiť a mať svojho kazateľa, ktorý by im slúžil Slovom božím v materinskom jazyku, pre ktorý bojovali husiti, pre ktorý prišla Biela hora a pre ktorý opúšťali desiatice českých

rodín radšej svoju vlasť, ako by sa ho boly mali zrieknuť. K prospechu krajanov by bolo tiež, keby vedeli hľadať na svetskú osvetu okom nepredpojatým a nebojacným. Národné spevy, hudbu, divadlo považujú ešte za smrteľný hriech. Divadlo vôbec nehrajú, zato však v poslednej dobe navštevujú veľmi pilne lútkové divadielko, ktoré osobitne hrá pre deti a pre dospelých. Tiež sokolské cvičenie pomaly sa vžíva, ale ťažko sa s ním začínalo po prvý raz na oslave 28. okt. 1929/30, keď bolo odsúdené k zatrateniu. Je nádej, že Vojvodovčania prestanú vidieť i v hudbe a národnom speve ten hriech, ktorého sa dnes boja, a že si budú môcť založiť tiež spevácky krúžok národný, prípadne, že sa budú chcieť vzdelávať tiež v hudbe, keď sú k tomu nadaní.

Stahovanie sa krajanov do Delí Ormanu zatiaľ neveští nič zlého. Naopak, hovorí sa, že Vojvodovu prospieva tým, že majetky odsťahovavších sa rodín prechádzajú zase do rúk krajanov, takže slabšie rodiny sa, vraj, hmotne vzťahujú. Len pozemky na kraji chotára odkupujú susedné obce, ktorým sú bližšie.

Každý návštevník Vojvodova si úprimne praje, aby táto česká dedinka v Bulharsku ostala aj naďalej svojrázna, pokroková a aby slúžila k dobrému menu nám všetkým a našej vlasti.

XV. REČ BULHARSKÝCH SLOVÁKOV.

V slovenských rodinách sa inakšie nehovorí ako po slovensky, i keď deti chodievajú riadne do bulharskej školy. Vedia však všetci dobre aj po bulharsky, len staršie ženičky sa tu a tam „pobrkávajú“ — ale zato každý Bulhar im môže dobre rozumieť. Tým viac, že neustálym stykom tiež Bulhari podchytili viac slovenských slov, takže by bolo dnes už nerozumom hovoriť tajné veci po slovensky pred Bulharom z dediny, v ktorej bývajú Slováci. Ba najde sa viacej takých Bulharov, ktorých len ťažko po prívuku rozoznať od Slovákov, keď hovoria po slovensky.

Každý živý jazyk prijíma cudzie slová i doma, nahradzujúc nimi nielen pojmy, ktorých nemá, ale často ich prijíma aj tam, kde by nemusel a kde má svoje rýdze výrazy. Tým viac cudzích slov sa doň vlúdi, keď žije medzi inými jazykmi. A to sa stalo tiež s jazykom našich Slovákov v Bulharsku. Za viac ako dvestoročného putovania zo Slovenska do dnešných svojich bydlísk, prešli Slováci pomedzi Maďarov, Rumunov, Srbov, čiastočne tiež pomedzi Nemcov, usadených v Banáte, a konečne ocitli sa síce v slavianskom, ale preca len v cudzom prostredí — bulharskom. Prihliadnuc iste ešte k tomu, že bulharský jazyk je preplnený množstvom cudzích slov: tureckých, nemeckých, francúzskych, internacionálnych latinských a gréckych a pod., ktorých počet bulharskí jazykovedci v denných časopisoch odhadujú nad desaťtisíc, ľahko si predstavíme, aké slová možno najst' v jazyku bulharských Slovákov. Sami však nie sú si ani vedomí, koľko cudzích slov v reči upotrebujú, považujú to za bulharčinu. Medzi staršími, ktorí počuli hovoriť po maďarsky, po srbsky, po nemecky a pod., najdú sa, ktorí vedia rozoznať slová cudzie od slovenských, medzi mladšími, ktorí však inakšie, ako po bulharsky a kde-tu po turecky nepočujú preriecť, toto rozlišovanie nedá sa ani len predpokladať. U tých: resultát, deklarácia, incident, sankcia, automatický, geografia, affiche

(afíš), agronom, ekonomický, partizán a i., všetko sú slová bulharské, hoci nie sú. A to preto, že sa im priučili už v Bulharsku, a že ich vzdelanie im neumožňuje ešte rozlišovať, čo je čisto bulharské a čo cudzie. Naproti tomu: ketefík, tornác, kalap, bistatovať, pauer (z Bauer), danšicht alebo i danšic, baš, brigúvať sa, hášov, boud, réteša a pod., sú považované za slová slovenské, lebo tie si doniesli „z Austrii“.

Po celú tú dobu, čo sa Slováci pomykovali vždy juhovýchodnejšie, udržovateľom ich reči bola jedine Biblia a Transcius s niekoľkými modlitebnými knižkami, i je pochopiteľné, že obecné výrazy, upotrebované vo všednej reči a stále sa opakujúce, nemohly tieto knižky nahradiť, ale nahrádzovalo ich prostredie, v ktorom sa práve nachádzali.

Spomenuté bolo, ako krajan Nosál z Brašľanice spomína na reči starých otcov, že Slováci v Padinej hovorili už rečou viac maďarskou, takže sa rodičia sotva vedeli dorozumeť s deťmi, kým ich nezobudili „Čiliaci“.

Mimo bulharských slov užívajú maďarské slová najviac len Slováci, prísťahovavší sa z Nadľaku a z Maďarska, Banáťcami a Báčkancí menej maďarských a viac srbských.

Reč Slovákov v Bulharsku je teda obohatená o množstvo všelijakých cudzích slov, často vyslovovaných veľmi skomolene, naproti tomu ochudobnená o množstvo rýdžich slovenských výrazov, ktoré, vďaka československým školám a ich pôsobeniu, i prostredníctvom žiakov sa udomácnujú v slovenských rodinách dosť rýchle, ako také, ktoré boli ukryté v podvedomí.

Vlivom stáleho spolužitia a upotrebovania reči bulharskej s bratmi Bulharmi, vyjadrujú sa Slováci plynnejšie po bulharsky ako po slovensky, kde pri snahe krásorečenia musia slovenské slová vo svojom slovníku hľadať. Pekným príkladom toho bol predseda Československého národného domu v Mrtvici Mišo Mikuláš, ktorý pri otvratí školy 21. X. 1934 privítal hosťi plynne po bulharsky, po slovensky však často „zasekával“.

Tie nedostatky v reči, ktoré sa ešte dnes javia u Slovákov, nedajú sa však pripisovať k ich zlu. To je všetko práca prostredia, času a života, v ktorom naši exulanti žili a žijú. A bolo by to bývalo dnes o dobré poznanie horšie, zvlášť u žiakov, keby nebola do toho zasiahla svojou prácou slovenská škola.

Na začiatku medzi pútnikmi na deregli videli sme tiež rodiny srbské. Čo je s nimi? Stratily sa; možno povedať, že už ich celkom 259

niet. Pomiešaly sa rečové i rodinne s Bulharmi a dnes už len meno „Ráci“ hlása, že tu žili čisti Srbi. Bolo ich tiež málo.

A že sa to nestalo so Slováckmi, pripísať sa dá tiež tomu, že Slováci sa rodinne veľmi oddelovali od Bulharov. Len vo veľmi riedkych prípadoch sa vydávaly slovenské dievky za nich, a bulharského zaťa v slovenskej rodine vari ani niet. V poslednej dobe však sa stalo viac rodinných sväzkov s Bulharmi. Nie je to ani pravda, ako uvádza jeden z kronikárov v Brašjanici, že tieto smiešané manželstvá sú nešťastné; je to samý instinkt, ktorý núti Slovákov k tomu, aby sa brali medzi sebou. Je iste pochválne, že sa započaly tiež krvné sväzky medzi Slováckmi z Plevenska a Českami z Vojvodova, ktoré iste stojí v každom ohľade nad koloniami v Plevensku.

Akže si Slovák vzal Bulharku, nestratila tým slovenská rodina nijakého člena, lebo Bulharka stala sa Slovenkou, obliekla si slovenské šaty, prijala v domácnosti slovenský jazyk a deti tiež učí po slovensky. Horšie je však, keď sa slovenská dievka vydá za Bulhara. Tá je donútená prijať pravoslavný krst, spojený s novým menom, a deti už nie sú slovenské.

Pobulharčenu podliehajú najprv mená; nie vlastné, ale priezviská. Tie si Bulhari prispôbia celkom tak, ako sa im to lepšie vyslovuje. Bulhar si skoro ani nevie inakšie meno predstaviť, ako, že je to prívlastňovacie prídavné meno, utvorené z vlastného mena otcovho príponou -ov, -ev: Petkov, Janev. Preto podobne robia to tiež s menami Slovákov, pri tom si urobia na pr. z Tisovského Kisovský alebo len Kisov, z Majeru Majorského, z Ďuricu Gjuricu, z Michalka Michajlova a pod. Nuž a tu, keby Slovákom nebolo záležalo na mene, ako niekdajšiemu smutne preslávenému rychtárovi v Mitropolji Jozefovi Mikulášovi¹⁾, boli by dávno svoje mená stratili.

Vráťme sa k samotnej reči Slovákov.

Tvaroslovné a vetoslovné podľahla ich reč najviac zmenám v prostredí, kde bývali najdlhšie: srbsktine a bulharčine. Niektoré zvláštnosti a odchylky gramatické podám v ďalšom, prv však treba sa vrátiť k ich bežnej reči doma a posvietiť si na niektoré rečové zvláštnosti.

V rodinnom živote deti rodičom všeobecne vykazujú, rodičia si tykajú. Len u Nadlačanov a tých z Maďarska je vo

¹⁾ Bulharskí učitelia prekárali ho, že keď je bulharským rychtárom, musí sa tiež po bulharsky podpisovať, inakšie že ho shodia. Mikuláš celkom bez námietky uznal, že sa má podpisovať Nikolajev.

zvyku, že žena mužovi vyká, on jej tyká. Ak si Nadlačan berie nejakú Banáčanku, u ktorých to nie je vo zvyku, ba cítiť k tomu odpor, pred sobášom si vyhradí, že mu žena bude vykať. To už patrí k rodinnej disciplíne. Deti rodičov oslovujú: apo, starý apo, stará mamó, ale u matky sa vžilo bulharské oslovenie „majko“.

Súrodenci starší mladším tykajú, mladší starším vykazujú starší brat je „báči“, staršia sestra „ňanička“. Mladšiemu bratovi sa vo veľa prípadoch hovorí už po bulharsky „Gošo“. Nevesta je všetkým mužovým súrodencom, ako aj mladšej neveste „andlika“. Ujček, strýc a každý iný starší muž je titulovaný „báča“, každá staršia žena „ňaña“.

Pokladá sa za urážku, keby sa tieto rodinné tituly nepoložili pred oslovenie. Naši Slováci si vôbec na tituloch potrpia, ako už bolo raz povedané.

Od nejakého času, asi vlivom oslovovania učiteľmi, ujalo sa oslovovanie medzi krajanmi miesto „báča“ „pán“. A to často dosť komicky u celkom blízkych.

Ak niektorý slovenský parobok rozhovorí sa pred slovenským učiteľom o svojej Mare, Eve, Kate, Zuze, Gize alebo Žofe, ako ich v rozhovore oslovuje, hovorí „o slečne“, aby to vyzeralo už trochu „kultúrnejšie“. Keď sa muž rozhovorí o svojej polovičke, nehovorí o svojej žene, ale „o svojej panej“.

Zdvorilosti v reči. Zvláštnych zdvorilostí v reči od našich Slovákov sa nedočkáme. Hoci sami sa veľmi ľahko urážajú na každej maličkosti, keby im nebol daný ich titul, sami ho druhému nedávajú. Učiteľov oslovujú alebo len menom: Pán XY, alebo „učiteľ“. Medzi sebou si však vedia dôkladne vynadať, čo však ich tak nebolí, ako od cudzieho.

Treba ešte všetko týmto našky nevychovaným ľudom prezret a nezazlievať. Každý pracovník medzi nimi musí prehltnúť veľa trpkostí a smieriť sa s tým, že sa mu nedostane toľko úcty, ako doma, musí s týmito ľuďmi zaobchádzať ako s maľovaným vajcom, zatiaľ čo do neho sa bude často strieľať celkom ostrými šípami. A pokojne prijať, keď mu niekde zahrešia aj majku.

Stane sa tiež, že mu vrazí niekto do bytu bez klopania s pozdravom: „Nebudem klopať, lebo som nezvykla a musím sa poňáhať. Dajteže mi za stránstvo poštenskie marke, bo pošta nemá. Ale chytró, lebo kurier už chce odísť!“

Či sa hnevať, či plakať? Trpezlivosť krásna ctnosť!

Niektorí ani pred učiteľom, ani pred nikým iným sa často nedomyšlia zdržovať sa niektorých špatnejších výrazov, ktoré doma upotrebia ako kus chleba: „Dostaneš po riti“, alebo „vrabce obsraly“. . . Iní si už toto nedovolia povedať pred cudzím, len v rozčulenosti alebo pri veľmi dobrej nálade v nejakej anekdote, pri čom nikdy nezabudnú sa omlúvať: „učím vás pekne“ alebo „odpustite, že vám to poviem tak špatne, ako on . . .“

Prosit' vedia len od učiteľov alebo od predstavených, inakšie si len „pýtajú“ alebo „prídu vziať“. — Ba ako vidieť, niektorí ani od učiteľa nevedia prosit'. Deti od rodičov nevedia nič prosit', len pýtať.

Občianska náuka v slovenskej škole má s tým dosť trápenia, a u detí sa už pozná jej práca, hoci zdvorilosť sa ešte nezakorenila jednak tým, že deti, absolvujúce slovenskú školu, doma to málo upotrebia, aby neboly vysmievané, akými sa staly pánmi, jednak preto, že tieto veci niektorí rodičia pred deťmi zľahčujú, označujúc ich za „učiteľské tárandy“.

Pozdravy. Slováci medzi sebou (aj vo spoločnosti) pozdravujú sa len čisto po slovensky: dobro ráno, dobrý deň, dobrý večer, bez prídavku „vinnjem“ alebo „prajem“. Posledný sa vžíva medzi mládežou, ale dosť ťažko, od založenia slovenských škôl. Vzácnjšie návštevy v koloniách, ako vyslanec, hosti zo Sofie, hosti z Československa a pod., sú pozdravované veľkými i malými podaním ruky a „vítajte“. Ale v Mitropolji a v Mrtvici vlivom sokolských cvičení sa pozdravujú aj títo hosti v mnohých prípadoch kamarátskym „nazdar“, nemysliac tým nijako uraziť vzácnu návštevu, ale snažiac sa aj takto ukázať, že sa hrdo hlásia k svojej. Inakšie vo vzájomnom styku nikdy sa nepozdravujú „nazdar“ ani „servus“, ale skomoleninou bulharského zdravstva — „zdraste“. Gratulovať, blahoželat' nevedia, miesto toho užívajú tiež bulharské „čestito“.

Medzi zvláštnu úctu patrí tiež už oslovenie učiteľiek (nie i učiteľov) „milostivá pani“. Toto ujal sa len „u tej kultúry“ (inteligencie), a to vlivom učiteľov; nepozná sa však ono v Brašljaniaci ani v Mrtvici, ale len v Gornej Mitropolji. Inde sa učiteľky oslovujú „pani slečna“, pri čom „pani“ neznamená vydatú ženu, ale stav panský, t. j. iný, ako sedliacky.

Hrešenie a kliatby. Hrešiť a preklínať je nepekny a odsúdeniahodný zvyk v reči, ale ponevác i tento je v reči bulharských Slovákov, treba k vôli úplnosti prehovorit' tiež o ňom.

Od starších sa možno dozvedieť, že niektorí, čo pomreli, vedeli veľmi škaredo hrešiť a preklínať. Dnes počuť zahrešiť niekoho po slovensky skoro nemožno. A nie za dlho stane sa to zvláštnosťou. Nie na škodu slovenčiny. Ale zato špatných a „zelených“ slov najde sa v reči dosť, a to už nezáleží, či slovenských, bulharských alebo i iných. Zvlášť, keď sa niekto hnevá. Nadlačania v Gornej Mitropolji ulevia si v jede, keď si z hlboka „zaištenédujú“, rodniny zo Srbska, ale to už vo veľkom hneve: „Boga ti tvoga“. Zato veľmi často, nielen v hneve, ale tiež k vôli nejakému zosilneniu alebo dodaniu vážnosti v reči, upotrebiajú bulharské: „Mama mu da . . .“. Toto je v Bulharsku tak vrodené, že ho počuť na každom kroku, upotrebuje ho najväčší i ten najmenší, ba počuť i chlapcov sotva počínajúcich hovoriť, že už vedia túto mrzkú vetu. Ale najdú sa tiež matky, ktoré sa smejú, keď im chlapček „psuvá“: „Veď je chlap, svedčí mu to“. — Toto hrešenie necíti sa už nikde ako hrešenie, ale ako zlozvyk v reči, ktorým sa vyplňuje mechanicky prestávka, kým sa spomenie, čo viac povedať, alebo upotrebuje sa tiež u niektorých ako príslovko „reku“. — Niet tedy divu, že to prijali tiež Slováci, a zvlášť u slabších charakterov vyskytuje sa často, skoro za každou vetou, že ťažko taký rozhovor počúvať, v ktorom polovicu zaujima táto mrzká veta.

Ženy sa hanbia hrešiť, ale tu i tam preca sa to niekto len podarí, čiže „dá sa prepoznať“ (vyjaví sa).

Dnes sa ešte z kliatby zachovalo zrádnikovanie. „Ale už nie tak ťažko, ako to zráňikovali starí“. Hovorila len: „Zráňnik tá meta“, kým starí k tomu ešte pridávali podľa sily kliatby „od zeme po nebo“ a doložili hneď príslušný prívlastok nešťastníka: „ty nesreča, nepodarok, kýda e'na, cundra e'na, nevaľanica“ a pod. V ostrom spore však ešte dnes počuť, ako sa zaklínajú, ak nehovorila pravdu: „Tisíc tá zráňnikovo metalo, ní je tak, klameš!“ — „Neklamem! Nak sa mi ruke skrčia, ak je ní prauda!“

Ak sa Slováci hnevá pri práci, ak nezahrešiť majku, iste zaklaže najbežnejšou „ženskou kliatbou“: „zdochlo si bolo“ (bodaj si zdochlo).

Zvláštnosti. V jazyku majú mnoho zvláštnych výrazov alebo i celé vety celkom preneseného významu. Často nemožno udať ich pôvod. Je samozrejme, že mnohým zmenám podľahol ich jazyk najviac vo väzbe (v syntaxii) vlivom bulharciny, jak bude vidno z ďalšieho. Avšak teraz chcem podať niektoré iné zvláštnosti, ktoré nemožno dobre zaradiť medzi jednotlivé tvary slov. Je to reč, 263.

s ktorou sa stretáme na každom kroku u Slovákov, a dokonale skoro ani nemožno ju vyčerpať. Zdá sa byť zvláštnou len tomu, kto sa medzi Slovákov v Bulharsku prvý raz dostal, vtedy štekli ucho, ale neskôršie, zvlášť, keď sa oboznámi tiež s bulharčinou, táto zvláštnosť mizne a stáva sa skoro samozrejmom, takže tiež sám ju celkom pokojne upotrebuje.

Zvláštnymi slovnými obratmi vyjadrujú niektoré „stydné“ veci, ktoré by im vohnaly červeň do tváří, za ktoré sa však niť čo hanbiť, alebo, keď chcú niečo také nepriamo označiť. Tak pod pojmom „narodiť sa“ predstavujú si viac už samotný akt, preto radšej užívajú „najsť sa“. Iní zase miesto: „Ondrejko sa mi najšou“, upotrebujú: „Žena sa mi rozspala s Ondrejkom“, vo význame „zlahla“. Iné také sú: „Otec sa mu zabil kapusným koreňom“ — nemanželské dieťa; „samo sa ujal“ — nemanželské dieťa; „vetor ho zavial, je zaviaty“ — šlak ho porazil, ochrnul, má paralýzu; „džaba mu robote“ — nadarmo, škoda sa mu trápiť; „džaba mu lčečenia“ — umrel; „baš mi je briga; myslíš lem o to sa brigujem?“ — vyjadruje ľahostajnosť k niečomu: práve len to mám na starosti, len o to sa starám? — „dobrý stojím, že to tak bude“ — som istý. . . : „znoj ma počal šibať“ — našakal som sa, dostal som strach, a pod.

Slováci na pr. nepoznajú slovo „vyjaviť sa“, čo veľmi dobre cítia, preto kde sa v reči oň poťknú, vypomôžu si celkom šikovne: „Hat, svato, tak je to, ako čo sa hovori, „dali ste sa „prepoznať.“. „My sa hat zato — čo povedať (alebo: čo Bugár hovori) — baš veľmej negrižime, hat nebrigujeme sa“.

Zdá sa, že bulharskí Slováci sa naučili, vlivom prostredia, akejsi ležernosti voči svojej reči, nevyslovujú často jasno koncovky, niekedy tiež hlásky v prostred slov sú zmenené, že slovo dostáva celkom iný význam: zdráčiť sa — zmračiť sa; tejto zмене zvlášť podľichajú cudzie slová, významove im nie dosť jasné: apikunstvo (z bulh. opekunstvo) — poručníctvo, autonómie — automaticky (automatické), ostromenty — nástroje a pod. To isté sa javí tiež až v prílišnom „slievaní“ slov, akoby sa im nechcelo ich rozdeliť pre veľkú námahu. Patrné je najviac, kde sa predchádzajúce slovo končí a nasledujúce začína tou istou hláskou: cezimu — cez zimu, jichodí — jich chodí, Pamodaj alebo len Pomdaj — Pán Boh daj, boláskavý — bol lásokavý a pod.

Zosilňujúce „že“: kdeže, povedzže, otvorže . . . , nahradené 264 je bulharským „be“: kde-be, povedz-be, otvor-be . . . , ktoré, keď

sa reč vzťahuje na ženu, je zamenené s „ma“: kde-ma . . . a pod. Miesto „ale“ užíva sa bulharské „ama“, miesto „práve“ — „tamam“. Príklad: „Ama keď tam nebude?“ — „To je tamam dobrov semka“.

Treba ku koncu ešte poznačiť, ako niektorí naši starší Slováci, hlavne Nadlačania, objasňujú niektoré slová, keď si spomenú, že možno nie je im rozumené: danšic, danšicht, parachod, loč; ke-reskedou, boudar, trgovec (slovenské „obchodník“ už nepoznajú); bistatuvat, uveriatvat (uistovať nepoznajú).

Kočíš nepoháňa kone ako na Slovensku: hijo, čilhi, hojta, ale: hajde (alebo len mláskne na ne); ostatné dva výrazy nijako neupotrebuje. Jeho kone majú pri chôdzi krok, za behu sek a podľa toho ako dlho vystačia utekať, majú „dlhé alebo krátke vetškie“.

Gramatika.

Nejaké presné pravidlo o odchylkách v reči bulharských Slovákov neďá sa ustáliť. Tieto odchylky, ako bolo spomenuté, sú vlivom cudzieho prostredia, v ktorom sa Slováci dlhšie zdržovali a ktoré si v reči osvojili. Tie sú iné u Kovačičanov a Padincov a iné u Nadlačanov a ostatných príšľých z Maďarska. Preto dajú sa len celkove shrnúť, bez ohľadu na to, či sú jednych alebo druhých. Mladším sa stávajú vlastnými jedny i druhé. Slovenské školy a četa slovenských kníh naučily už mnohých novým slovám, novým rečovým obratom a tvarom a hoci ich medzi sebou veľmi ani neužívajú, preca vyšly z podvedomia a staly sa im známymi. Je isté, že mnohí rodičia, ktorí sú si vedomí aspoň akej-takej čistoty slovenského jazyka, vykonali by k jeho pozdvihnutiu veľa i doma, keby svoje deti opravovali aspoň tam, kde sú sami istí. Tým by sa vymietla ledabylosť pri vyslovovaní, o ktorej už bola zmienka.

Hláskoslovie.

Vo výslovnosti i v písme Slováci v Bulharsku niektoré hlásky vysúvajú, iné vsúvajú:

1.) Vysúvajú alebo odsúvajú:

d, đ v koreni i v kmeni v slovách: e'na, e'no (jedna, jedno); 'nu, 'nuka (dnu, dnuka); vi'no, rozví'nievat sa, chla'no, po' (i poj), po'me, ve'no, vove'ne, dove'na, vo'ne, motov'i'lo, 'nes, 'neska atď.;

j v slovách: 'edom, 'ena, 'e'no, 'edonác (jeden, jedna . . .), há'nik (hájnik);

n v slove von: vo', vo'ka;
 t v slove ktorý, -á, -é: k'erý, k'erá, k'ervo a v složeninách;
 v z predpón, predložiek i z koreňa: 'šecok, 'šelinečvo, 'ziať,
 'zau, 'zala, 'dovec, 'dova, 'šade, 'čas, 'lani, 'izbe (v izbe),
 ' dome (v dome), č'irikalo. Vysúvanie predložky v je
 istotne osvojené od Bulharov, ktorí si na nej nepotrpia.

2.) V súvajú:

j v slovách: jich, jim.

3.) Iné zmeny hlások:

ď sa mení v j v slovách: choj, poj;

n sa mení v l v slove smädly, -á, -vo;

ch sa mení v k: kceť, kcú sa (milujú sa), nak (nech) (z bulhar-
 ského neka);

l sa mení v u: niteunice, piuka, 'zau (vzal), dou' (dolu),
 douka, kouček, stou, bou, vou, pou, kou atď.;

m sa mení v n: donček, manka, Nitrapola (Mitropolja),
 stronček, tan, osen, osendesiat, ván, lanpa; od Nadla-
 čanov ujíma sa tiež l. osoba slovesná v jednotnom
 počte s koncovkou n: pýtan, vláčin, son, robín atď.;

n, ň sa mení v m: kvom, jelem, vom (on), edom (jeden), sa-
 pum, Balkám, Kračúm, bombom, lem, lam, učiteľkim,
 Zuzkim, Markim, chrem atď.

Pozn.: Táto zmena je len v prvom páde.

t sa mení v n v slove isný, -á, -vo;

v sa mení vo výslovnosti v u: chlapou, braučok, slauka (slivka),
 džjouka, otcou, kráľoustvo atď.

Meno obcí: Horný (Dolný) Dubník vyslovujú Slováci: Damník.

Miesto dlhších tvarov „horé“, „dole“, sú vžitě skrátené: hor,
 horka, dou, douka.

Tvaroslovie.

1.) Podstatné meno najviac chýb utrpelo v ženskom
 rode pri skloňovaní:

Gen. sing. u vzoru „ryba“ a „kost“ dostáva koncovku -e:
 do vode, do diere, od žene, od mame, do Prahe, do škole atď.

Inst. sing. dobre vyslovujú koncovkou -ou, napísaný takto
 čítajú ako -ú: ženú, rukú, peknú atď.

Nom. plur. u podst. mien žen. rodu podľa vzoru „ryba“, ak
 pred koncovým a stojí k, g, h, ch, dostáva koncovku -e: ruke,

Z Brašljanice: Učiteľ Novák so slovenskými žiakmi roku 1929.

rúcke, nohe, tetradke, písanke, leveške, všíacke, tlačiarke, mäjačke,
 cipeľke, škojke, lietačke, priadke, páračke atď.

Tú istú koncovku v tom istom tvare prijímajú tiež podstat-
 né mená mužského rodu, vychádzajúce na k, g, h, ch, ako aj ich
 denominatíva: trake, drúke, buke, slíke, kárúke, ketefíke, chlapčo-
 ke, strončoke a pod.

Genitív plur. ženského i stredného rodu znie ako u rodu
 mužského: slukou, jablkou, oknou, všou, blichou, perou, srcou,
 hlavou, rybou atď. Správny skrátený tvar sa vyskytne len veľmi
 zriedka, keď sa naň upozorní. Slová: kukuric, ulic, vinic (kukuri-
 ca, ulica, vinica) sa neskloňujú.

Podstatné meno stredného rodu a slovesné podstatné meno
 v nom. singularu dostávajú koncovku -ia: zdravia, vysvedčenia,
 stavania, hrešenia, behania atď.

Podstatné meno „pám“ sa skloňuje len v prvom a druhom
 páde sing. a v prvom páde plur.: pám učiteľ, pána učiteľa, pána
 učiteľovi, pána učiteľa, pám učiteľ, pána učiteľovi, pána učiteľom;
 páni učiteľia, pána učiteľov, pána učiteľom, pána učiteľov, páni učí-
 telia, pána učiteľoch, pána učiteľmi.

Podst. meno chlap, muž — v množ. nominatíve je chlapia,
 mužia.

Skloňovanie stále ochabuje vlivom bulharského jazyka, ktorý 267

ho nemá a nahradzuje ho pádmi predložkovými. Tí, ktorí ani v predšlom domove nechodili do slovenskej školy, ani v Bulharsku, už ani tak necítia potrebu tvarov, pomáhajú si doslovným prekladom z bulharčiny. Už sa dá počuť u žiakov aj u odrastlých tiež takáto slovenčina: Musíte sa spýtať mojim ženám. Ideme sa spýtať apoukovi. Vopchal škatulu do číždách. Dones trochu mlieko. Dones trochu vodu (alebo voda). Čítali sme o Ján Žižka, o Jána Husa. Opytujú sa nám o pána prezidenta.

2.) **Prídavné meno** je zrejme stredoslovenského pôvodu, čomu nasvedčuje stredný rod: pekno, dobro, veľko atď. Vlivom slovenského vyučovania sa už vžíva tiež správny tvar, vychodiaci na -é: pekné, dobré, veľké, a preto v reči Slovákov možno najst obidva. Jednotné číslo prídavného mena, sklonného podľa vzoru „pekný“ a „boží“, má vo všetkých pádoch miesto kmeňového é (o) ý: peknýho, peknýmu, pekného, pri pekným, pekným . . . Príd. meno „starý“ v spojitosti: starý apo, stará mama sa nesklonuje: starý apovi, starý apom . . . stará mame, stará mamou . . .

Množné číslo v ženskom a strednom rode v prvom páde príberá skoro všade staršiu koncovku -ie: peknie, dobre, takie, krásne, národnie, smädlie, šeckie a pod. Tú istú koncovku v týchto tvaroch má aj

3.) **zámeno „sám“**: samie. Z ostatných zámien je zvláštnejšie „on“, ktoré v mužskom rode vyslovuje a píše sa „vom“.

4.) **Číslovky**. Zo základných čísloviek najviac sa zmenila číslovka „jeden“, ktorá v mužskom rode znie „edom“, v ženskom „ená“, v strednom „eno“. Pri ďalšom skloňovaní vo všetkých pádoch, jak v mužskom, tak aj v ženskom a strednom rode „d“ sa odsúva: enoho, enomu, eným, enej, enou a pod. „Tri“ u mužského životného znie „tria chlapi“. Milion — milvom. Všetky základné číslovky, vychodiacie na -st, vyslovujú sa -c: edonác, dvanác, pätnác atď.

Číslovky druhové určité i neurčité v mužskom rode miesto koncovky -ký dostávajú -cí: dvojací, trojací, niekoľkorací atď. Z neurčitých je najzvláštnejšia: šecok, šecká, šecko, šeci, šeckie.

5.) **Slovesá**: Z nich najzvláštnejšie je „ísť“, ktoré je poznaté jedine ako „tájsť“. Taktó sa užíva vo všetkých rodoch i v složeninách: tájdem, tájdeš, tájde . . . tájšla, tájšou, tájšli, tapvojde . . . V iných jeho složeninách užívajú sa dva tvary: tavyjšť — tavyňst, vyjšou — vynšou, vyjšla — vynšla; najšou, ujšou, nejšou a pod. Rozkazovací spôsob „choj! chojme! chojte!“

V neurčitku u tretej triedy slovenskej viac užívajú dlhšej koncovky -ie: rozumieť, vidieť, plesnivieť, hľviieť atď. V šiestej triede kmeňotvorná prípona -ova- mení sa na -uva-: kupovať, ľutovať, milovať, panovať, kolkuvať, rabuvať a pod.

Zo slovesných tvarov niektoré sa vôbec nepoznajú a neužívajú: Také sú: priechodník minulý (robivši, oravši), pričastie minulé činné II. (robivši, -ia, -ie, oravši, -ia, -ie). Priechodník prítomný užíva sa na otázku ako?: tancujúci, spievajúci, hopkajúci: Tancujúci spieval. Mláďenci spievajúci chodia hor-dou dedinou. Dieťa hopkajúci príbehlo do dvora.

Ale Slováci tiež ostatným, viac užívaným tvarom, radi sa vyhnuť a používajú radšej tvarov opisáných: ten, kerý; tá, čo . . . ; to, kervo . . .

Prvá jednotná množná osoba slovesná býva tiež otázkou tam, kde by nemala byť. Tak na pr. miesto: Mám urobiť? Mám zapáliť? Mama majú zakúriť? Dedo má ísť? atď., opýtajú sa: Urobím? Zapálím? Mama zakúria? Dedo nak tájdu?

Podmieňovací spôsob, ktorým si vyjadrujú nejaké želanie — bez ohľadu, v ktorom je to čase — vyjadrený býva celkom po bulharsky: „Tedy da som streliu, istotne ho zabijem“, miesto: Keby som bol (býval) vtedy strelil, istotne by som ho bol zabil. „Teraz da zatvorím oblok, hneď si douka“, miesto: Keby som teraz zatorila oblok, hneď by si bol dolu. „Ja da mám peniaze, divy robím“ (Keby som mal peňazí, divy by som robil). „Da son bou vedu“ (Keby som bol [býval] vedel). „Da viem položitelno“ (Keby som vedel istotne), atď., atď.

Vlivom bulharčiny užívajú miesto zvratného „učíť sa“ len „učíť“. Podľa toho sú tiež otázky: Kde budeme učíť? Deti učia? Zajtra nebudeme učíť? čo je presný preklad bulharského: Kade šte učím? Decata učat-li? Utre nema da učím?

6.) **Z prísloviek** charakteristické je „hat“, ktoré podľa užitia vo vete dostáva rôzny význam.

7.) **Predložky** vlivom bulharčiny dostaly tiež iný význam. Je to hlavne predložka „za“ a „po“. Predložka „za“ dostala význam „pre“ alebo „na“: za nás (pre nás), za teba (pre teba), za gajst (na gajst, petrofej), za múku (peniaze) (na múku). „Žeň sa, šuhaj, ak si za ženenia, ber si djoutča, čo je za vydania“ (z ľudovej: Dobry večer, frajervočka moja). Vlastný význam tejto predložky sa nadobudne jedine, keď sa k nej pridá ešte „d“ -zad: sedí zad mňou, hoď to zad seba si, nebež zad vozom, íšli zad nami a pod. Predložka 269

„po“ má tiež význam „pre“, (mimo svojho vlastného): Po príčine som neprišiel.

8.) Spojky: Priradovaciou spojkou „aby“ nahradzujú vo vete priradovacím „nak“ (nech): Prosil ma, nak mu to urobím (aby som mu to urobil). Daj, nak si zabezpečím na teferče (Daj, aby som si označil do notesku). Píš, nak sa číta (Píš, aby sa dalo prečítať). Ja nak som zdravý, krčah čo i zabijem (Len aby som ja ostal zdravý, čo i krčah robijem).

Konečne treba spomenúť ešte niektoré vetné spoje, vízišie sa do reči Slovákov z bulharského syntaxu. Sú to hlavne tie, ktoré majú k pomoci zvrtné zámeno **si** vo význame **svojho, ti — tvojho, tvoju, tvoje, ich — ich, vám — vášho, vašu, vaše**: Prečo nepočúvaš báčína si? (svojho báčiho?). Teraz som videl brata mu (jeho brata). Nepozná otca (mater, sestru, ženu . . .) si (svojho otca, mater, sestru, ženu . . .). Chytili koňa ti (tvojho koňa). Nedávno som sa stretol s mamou (otcom, sestrou, bratom . . .) vám (s vašou mamou, sestrou, s vašim bratom, otcom). Teraz som hovoril so sestrou (bratom, dieťaťom) ich (s ich sestrou, bratom, dieťaťom . . .).

Iné: Ty sa mi hneváš? Ty sa hneváš na mňa?

Spí sa mi. — Chce sa mi spať.

Je (neje) sa mi. — Chce (nechce) sa mi jesť.

Robí (netrobí) sa mi. — Chce (nechce) sa mi robiť.

Podpis sa nečíta. — Nedá sa čítať.

Snívau (-la, -lo) som zlé sny. — Snívaly sa mi zlé sny.

Jano už bou najlepši, a preca to nevedeu. — Jano je vraj (má byť) . . .

Už ho vyliečili, a preca nevláde tájst. — Vraj ho vyliečili, je vyliečený . . . Vom **už** mi pošle, pošle peniaze, a to do dneskej nič. — Vraj mi pošle (mal poslať) . . . Ona **už** je najčistejšia, a geceťu má zašubranú. — Vraj je najčistejšia (má byť, vraj, najčistejšou) . . .

Ale, machni ho! — Daj tomu pokoj! Odhoď to! Za voľakerý čas. — Za nejaký čas.

Slovník

niektorých zvláštnejších slov.

ač — až
aha — áno
andika — nevesta (mladším
v dome)
apikunstvo — poručníctvo
apoš — svokor
báči — starší brat
bagány — koláčiky

bálem i bárem — aspoň
balkány — vrchy
barjak i bajrak — zástava
basma — látka
baš — práve, na truc
báťa — ujček, strýc
bekeš — kabát
beleška — poznámka
beležník — notes
beňa — letný kabátik
bistatovať — uistovať
bombom — cukrík, bonbon
bóud — obchod
branište — hora (agátová)
brehe — vrchy, kopce
breštrám — agát
briga, brigovať sa — starosť, starať sa
broukať — štekať
bubnás — bubeník
búna — bunt, revolúcia
búniť — búriť, plašiť
búrka — ľadovec, krúpobitie
bvob — fizele
cieňa — kôľna, šopa
cím — poladovica
cipele — topánky
cipkať (sa) — cifrovať, fintiť (sa)
čánc — člnok, loďka
čestito — blahoželám, gratulujem
čítavý — schopný, súci, normálny
čunky — myslíš? nazdáš sa?
čunky som nebou? — myslíš, že som nebol?
dačo! — kdeže by aj!
dano — keby (želanie)
danšic i danšicht — loď
derežirát — dirigovať
(na) desno — (na) pravo
dýrať (niečo) — dotýkať sa niečoho
ďjouča — dievča
dou — dolu, dole
doveduvať — hľadať, vypytovať sa
dogovor — smluva
dráhne — dosť, veľa, moc
dráskať — čmárať
drgať — (v hrešení)
driou — prv, skôr
dušmám — nepriateľ, zlodej, vrah
dykyca — bodliak
džaba — škoda, zbytočne, nadarmo
džiget — ženský kabát
enať — jednať
fajauka — fialka
fajla — špůlka na kolovrátku
fajtom — koč
fánke — pečivo, múčnik (maď. fánk)
fátel — závoj mladuchin
felešou — altán
fíny — výborný
frišký — čerstvý
fruštyk — raňajky
gajst — petrolej
gambáč — džbánok
gaz — plyn i hnoj na pokrývanie nabíjaných múrikov
geceľa — sukňa, kúľa
gerheňa — pukaná kukurica
gríža, grížíť sa — starosť, starať sa
hambár — sýpka, sušiareň kuracie
hála — víchorica, veterná smršť, búrka

hášou — rýľ
hat — nuž, nuža, pravdaže, to sa vie
havranka — olovrant, sväčina
heverný — slobodný, voľný, nezaujatý
hintou — koč
hofle — posiedky, priadky, páračky
hora — les
hútať — myslieť
hybáne — druh múčnika, pečivo
chrapač — krovie, podrost
inat — vzdor, tvrdohlavosť
isný — istý
jadro — jadro
jahoda — moruša
kalantou — zvláštny zvrtilák, na ktorom pradá chlapi pačiesky a sreby
kapara — závdavok
kártik — hrnček
kasket — čapica
kceť (sa) — milovať (sa), ľubiť niečo
keľavný — usilovný, pracovitý
keličko — troška, trochu
kemem — kameň
kemenica — hradská
kereškďou — obchodník
kerý — ktorý
ketefík — naohlavec
keteňa — záštera
kľajbas, kľajbas i gľejbas — ce-ruzka
klamať — luhat, cigániť
klinovník — uterák, ručník
koč — voz
kokiče — sneženka¹⁾

koľaha — koľaj
komárnik — moskytiera
kopec — vrch
korenkár — podomový obchodník látkami
kotárka — čardák pre kukuricu, vid: hambár
Kračum — Vianoce
krú — krv
kutnúť — štuchnúť ľaktom
kútnica — rodička
lérna — trúba na pečenie
lesa — plot
leveška — kacabajka,
ličiť si — poznať, podobat sa
lietačka — motýľ
linda — topol
livada — lúka
lojtra — rebrík, rebrina
loksičke — kuchmičky
ľubiť — mať rád
ľudia — chlapi; boli aj ľudia aj ženy
ľuskať sa — kúzať sa
maj-maj — skoro, už-už, len-len
majarum — majerán
mäla — zavarená kukurica (jedlo)
maľovať — fotografovať
mamoška — svokra
mantoha — mátoha
marmam — mramor
marmančok — rumanček
mastilo — atrament
mašina — sporák
menší — mladší
mláčok — mlátok
momina slza — konvalinka
način — treba
narediť, nariediť — pripraviť

naučiť sa — dozvedieť sa
navěky — vždy
naspek — nezpät
nazváňať — vyzváňať
nepodarok — nepodarenec
nesrěta — nepodarenec, nešťastník
ní — nie
nvota — ľudová pieseň
obežestití — zneuctiť, znásilniť
odkázať (sa) — zrieknuť, vzdať (sa)
paláš — povala
páliňa — polynka
pantalvony — nohavice
pargať — vyhadzovať zadkom (kôň)
pargaty — sandále
patif (z lat.) — trpeť, znašať
pazár — bazár
pejglať — hladiť, žehliť
peperuda — motýľ
pesnička — nábožná pieseň
petretec — kopa sena
(to) piera, pierato — kvety, kvietok
pluš — plyš
podgotviť — pripraviť
podvoje — prah, futro dveri
pokomport — bakombard
poľcia — angrešť
poltegrafuvať — fotografovať
poludeľ — zbláznit sa
pravo — rovno, spravodlivosť
pravý — rovný, má pravdu
predupčiť — predierčiť, perforovať
prez (brez) — cez i bez
prilike — obyčaje
príroda — úroda
poták — kolovrat, moták, špu-liak

psací (ako blšáci, mačáci . . .)
— psi
račum — účty
rakyja — pálenka
rešetou — mlynok na čistenie zrna
revor — revolver
ricky (ist) — cúvať
rídza — hrdza
rís — žatva
ručník — šatka na hlavu sa — sú
sapum — mydlo
seksery — peniaze
setiť sa — domysleť, dovŕpiť sa
sifa — korok, zátka
skela — kompa
skerok — hrieška (pri oraní)
slik — fotografia
slikuvať — fotografovať
sľuuke — sľivky
slúzi — sluhovia
smedlý — smädny
smetka — účet, vyrovnanie
sredstvo — prostriedok, možnosť
srěta — šťastie
srok — lehota, termín
stajme — ihneď, v tie stupy
stamániť — zatratiť, zničiť, zabiť, odpratáť niekoho
staroverskvo — starodávne
stebnúť — navliecť do ihly
stražár — strážnik
strožke — plachticky na kone
strka — oje
stvára — vec
suvat — hony (čistka poľa)
svetlý — belasý
šamlička — nízky stolček
šaš — jastrab
šata — záštera

skojke — pokrútniky
 šor — rad, poriadok
 špárať — sporiť, šetriť
 švoľka — šálka
 tájšť — íšť
 táľ — diel (dedictvo)
 tarhoňka — zamrvenka (cesto)
 tefter — notes, písanka
 téglit — trpeť
 temétou — cmíter
 teslo — tešla, podobná motyke
 tetradka — písanka
 tlačit, tlačiarka — mlátiť, mlá-
 tačka
 tornác — viď: felešou
 trgovec — obchodník, kupec
 tuf — ker
 u nás, i nich — doma
 untrók — spodnička
 uspeť — stihnúť, mať šťastie
 ušur (tur.) — výmlatok

uveriť, uveriatvať — presvedčiť,
 presvedčovať
 vincúr — hájnik viníc
 vítle — vinuté blatové války na
 latkách medzi trámy pod o-
 mietku
 vodenica — mlyn
 vodluvať — vyzradit', priznať sa
 vršiačka, vršit' — mláťačka,
 mlátiť
 zabažať — zaziadať (u tehotných)
 zabeležiť — zaznačiť, zapamätáť
 zagaziť — zabrdnúť do niečoho
 nepríjemného
 zapatiť — zavyševť (dostať prí-
 živníkov)
 zátvor — žalár
 zväžiť si — zadoväžiť si
 zvfšit' — skončiť
 žerou — kutáč
 žiška — lampka
 žito — pšenica

Slová

bulharským Slovákom čiastočne alebo úplne neznáme.

Breza, brýzgať, ceruzka, cneť sa, čočka, dychtiť, fizole, flinta, gratulovať, hačka, háj, hradská, jagať sa, kaluž, ker, krovic, krpce, les, lúka, nábytok, nadýmať sa, otupa, polynka, pykať, prýštit' sa, rýdzí, rýnok, skvost, starobylý, stodola, straň, strýc, šašina, šošovica, táčky, tetka, topánka, ujček, vliv, vplyv, záhon, žalud, žalár.

Tomáš Topolský

„Mala zočí . . .“

(Ukážka reči bulharských krajanov.)

— Čak, ste doma?! — Grngovci! Eváá, pes vám je chyte-
 ný?! — volala stará mať Mrgárová na vráta u Grngov. Keď za-
 vela nikto nešiel, chytila kľučku a silno ňou zatrepala. Potom ešte
 274 niekoľko ráz zavolala na Evu a na gazdu Miša, búchala po vrá-

tach a až za hodnú chvíľu bola počutá. Vyšla Marka Grn-
 gová.

— Čo je, stará mamouka? Pote nu, naši sa Plevne, andika
 si išli pred chvíľou k mame. Báci Paľo sa tandou, Ondro išou do
 škole, lem báci Ďuro sa vari koniči.

— Psa nemáte?

— Máme, stará mamouka, máme, ale toho sa nemisíte báť
 — šteká lem tedy, ke mu na chvost stupíte. Čo sa noja mamou-
 ka už našomrali apoukovi, čo to takvo aj držia, ale apoukovi sa
 nedá dokázať. Vraj, „aký z toho bude ešte pes!“ — Pri tom išla
 ku dverciam k starej Mrgárke, ktorá práve urobila niekoľko kro-
 kov do dvora. Bola oblečená len tak „po sretýžňa“ v tmavých,
 dost obšuchaných „geceliach“. Na hlave sa sivel starší, zatúľaný
 ručník, „hodzako“ uviazaný. „Leveška“ bola trochu novšia, ale
 zato na zadku špatne zapášaná. Pred sebou mala opášanú tmavo-
 modrú, z konóp utkanú „keteňu“, na nohách „štrimfle“ z pamo-
 ku a bola obutá v starých, trochu zamazaných papučiach.

— Dobrvo rano, či bude už dem? Ve máme od rana
 deflako.

— Dobrvo rano, stará mamouka, a ke chcete aj dem —
 usmiala sa Marka — šecko eno, a pote nu, stará mamouka.

— Ale ke si samá, čo aj pojdem? — Ta si sa vyspala, zdra-
 vá stála, ste dome ní chorí?

— Baš som sa aj nevyzpala, gdo vie ako, lebo sme piekli na
 noc chlebika. Ľa, lem čo som ho vybrala. — Ukázala za dvere
 v pitvore, kde sedely na zemi veľké štyri chleby, s peknou, do
 hneďa upečenou a vodou potretou ligotavou kôrou. Vóna teplého
 chlebska bola ďaleko, až do tretích susedov, roznesená. — A čo
 sa týka zdravia, — pokračovala Marka, — vďaka Bohu, ta sme
 zdraví. A vy sa ako pochváľate?

— So mňou je to baš ni najlepšie — odvetila Mrgárka. —
 Nemôžem spávať, zadúša ma kašeľ a v plecí štiepa. Tej noci ma
 tamnu vychytilo škilbania, že som myslela, že dokonám. Ale
 to už je tak so starými ľuďmi. Čo myslíš, Marka, šesdesiatka
 je už preč a tak šecko má svoj čas, šecko do času! Moj starý,
 páp Boch ho osláv, mi ždy vravel: „Starká moja, ty ma prežiješ,
 starká, ty budeš dlhšie žit“ a tak sa aj stalo. Dva roky leží „na tom
 boku“ (ukázala k cintorínu) a mňa si lem Pán Boch neberú.

— Ale, stará mamouka, nestojme tu pitvore, pote ďalej.
 Troška mám rozmetarvo, ale mi prepáćite, kcela som najprv kloč-

ke opatriť. — Pri tom otvorila dvere na prednej izbe a prvá vchádzala do nej. Utréla svojou zásterou prach na dvoch stoličkách, trochu jednu potísila k starej Mrngárke a ponúkla:

— Saníte si.

— Hájde, sanem si, poviem ti voľačo, ale že by si sa nenazdala, Marka, že klebetím.

— Ale, stará mamouka, ja som vám tak ešte nevravela a tak sa nemáte čo aj teraz obávať, len povecte!

— Stretou ma Števo Podlipských a vraví, ale to sa mi s ním stalo vo eno štyri vrche, vraví: „Stará mamouka, vy chodíte do Grngov?“ Ja mu na to: „Chodím, a čo by si rád?“ Vom mi zasek: „Ale čo by som, nič. Kcem vám len povedať, že Marka Grngová je veľmi pekno džovča. Červená ako ružička, v pleciah vyrastená, no, aj nvožke nemá škaredie a pri tom taká štebotavá, ako hrlička. Stará mamouka, pozdravte ju!“ Hm, — dodala stará Mrngárka, — čo na to povieš, Marka?

Marka bola celá rozpálená, dívala sa do zeme a od hanby nemohla ani slovo prerieť. Po prvý krát počúvala takéto slová o sebe a, veru, keby jej to Števo vravel priamo do očí, tak by utiekla od hanby. Teraz starej Mrngárke len krátko odpovedala:

— Ale, stará mamouka, ja som ešte malá na také roboty!

— No, moja džouka, ty tomu nerozumieš. Števo by kecu za tebou chodiť, s tebou sa zhovárať, a povien ti lem toľko: ni si ty malá! Kelko máš rokov?

— Šesnác som zvršila desiatyho apríla.

— No tak, aká malá! Ja ke som bola v tých rokách čo ty, už okolo nášho domu chlapi opskakúvali, večer vyhvískúvali. Ó joj, lem sa maj k veci, Števo je chlapec práve pre teba. Je z dobrého rodu. Podívaj sa lem, jeho otec akej vážnosti požíva v dedine a potom, Števo je jedináčik. Dobre ti tam bude.

— Stará mamouka, nechajte to . . . ja som malá, ja sa nebudem vydávať.

— To každá tak vraví a potom ke ostane staršou džoukou, tak mi príjde a celkom otvorene ma žiada, aby som jej išla narádzať, že by sa kcela vydať za toho, lebo onoho a ke je z toho nič, tak ma žiadajú najsť bárs akýho, lem nak je muž.

— Stará mamouka, nahajte to . . . poviem mojej mame, že čo ste mi prišli neska vraveť.

— Ale, Bože uchovaj, to som ja, veru, preto k Vám neska neprišla! A bola by som aj zabudla, že čo som prišla, dobre, že si mi pripomenula. Malý Ondro váš ma bou volať, že, vraj, ho báči Palo poslau, nak vidím Micu.

— Mica je konici.

— Dobre, tak pome — odvetila Mrngárka.

V maštali bol Ďuro Grnga, ktorý práve pod kobyľu-Micu podstielal čistú slamu.

— Dobrý dem, Ďurko — vraví Mrngárka. — Prišla som vidieť vašu Micu.

— Pamodaj aj vám, stará mamouka a vítajte u nás!

— Ďakujem! Nože no, poť so mňou, nak jej chytím hlavu.

— Tak je — vraví Mrngárka — má zočí. Pome teraz do kuchyni, nak si pripravím maštranciju.

V kuchyni vzala Mrngárka misticčku, naliala do nej trochu teplej vody, potom vybrala zo sporáku štyri uhľisky, hodila ich na vodu a keď sa tieto zadusily a plávaly nad vodou, povedala: „Tak je, má zočí!“ Potom hodila do tej istej misticčky aj tri kórky, zamiešala drevkom, pohybujuť pri tom ústami, akoby nad misticčkou niečo čarovala. Za chvľu vraví:

— Tak, teraz môžme tájsť. Veznite aj enu malú metličku, alebo ak nemáte, tak vytrhnite edom struk z metly a to úplne postačí.

V maštali Mrngárka vzala misticčku i metličku do svojej ruky a povedala: „Chojte šeci voka, lebo ináč nebude osožno!“ Odišli! Ale Ďurovi to preca vftalo v hlave, čo to len Mrngárka bude robiť. Preto, keď stará mať zatvorila dvere, prišiel ku kľučovej dierke a uprene sa díval dnu. Mrngárka, keď sa cítila v maštali samotnou, položila misticčku na zem a učúpila sa nad ňou, aby doliala trochu z vlastnej vody. Toto všetko znovu rozmiešala a metličkou fřkala po chorej kobyľke, sťahujúcej pri tom ušami a neveriacej vlastným očiam, že v maštali „prší“. Potom zbytok Mrngárka vyliala na Micu, až sa táto zľakla a bezmála odtrhla. — Vošiel aj Ďuro.

— Ste už zvršili, stará mamouka?

— Som. O enu hodinu saneš na Micu, pojdeš na voľáky úhor alebo oračinu do poľa a kelavne ju poobhaniaš. Ale kelavne, to ti vravím, zatelkvo, kým sa dobre nezohreje. Potom dobebeš 277

domou, utrieš ju a dobre zakryješ pokrôvcami. Nesmieš jej dať vo-
dy, leť suchieho sena! Za dva dni bude ako ryba!

O dva dni starý Grnga odvážal Micu na pažiť mŕtvu. Tam
ju odral a zahrabal. Kožu skrútil do hŕbky, položil do voza a po-
vedal si:

— Eh, dám ju vytrobiť a budeme mať aspoň novie štvorne.
Sadnúť do voza, prekľnal toho, čo sa na jeho nebožkú Micu
podíval: „Do zránika, aj to misia byť čertovie oči, čo tak vedľa
statok prestreliť“.

XVI. SPEVY.

Či už nábožný alebo svetský, spev udržoval u Slovákov reč,
ak už nechceme povedať, že i národné povedomie. Spev slovenský
si nedali Slováci vytrhnúť počas celého dlhého putovania Dolniak-
mi, ten ich všade utešoval a tiež oddeľoval od iných národností,
medzi ktorými žili. Ak starí započínali každodennú lopotu na rtoch
s piesňou: S Bohem já chci začítí, mládež bežala veselo k práci,
nôtiac si ľudovú: Ej, zora, zora, už zora vyšla . . . Snáď sú to
jediné spevy, čo neprijaly skoro žiadnej cudzoty. Tie majú dodnes
najrýdzejšiu slovenčinu, bez všetkých cudzích slov, vyskytujúcich
sa v obecnej mluve bulharského Slováka. Vysvetlené gramatické
úchýlky nesmú sa pokladať za neslovenské, ale len za druh dia-
lektu.

Treba si objasniť, ako bulharskí Slováci hľadia na spev:

Piesne slovenské rozlišujú: „pesnička“ je nábožná, „pieseň“ je
ľudová alebo národná. Pobožná má „hlas“, ľudová, národná, ale
tiež „pochabou“ a „kedejakou“ zvaná, má „nvotu“. V prenesenom
smysle sa podľa toho tiež užíva: „Ach, či je to utešený „hlas“
— vo význame „pesnička“, alebo „to je krásna „nvota“ — ľudová,
pochabá, kadejaká pieseň.“

Medzi Slováckmi je vžitá akési presvedčenie, že ženatým a star-
ším spievať „pochabie“ sa nesluší, je to pre nich nie dosť dôstojné.
A táto mienka je silnejšia u mužov, ako u žien. Ženy preca len
viac si aj doma „zanvotia“, v skryte, aby neutrpely na povesti a
na vážnosti. Preto sa často vidí dosť komicky, keď 18—19ročného
ženača napomínajú starší „k rozumu“: „Ale veď si ty už ženatý,
musíš byť rozumnejší, tebe sa to takie už ani nesvedčí spievať“.
A dôsledok tohoto názoru je ten, že k národným spevom sa star-
ší nehlásia — neschádzajú. Tie sú vyhradené mládeži. U mladších
už sa začína aj tento názor prelamovať a radi si zaspievajú „hlas“
i „nvotu“.

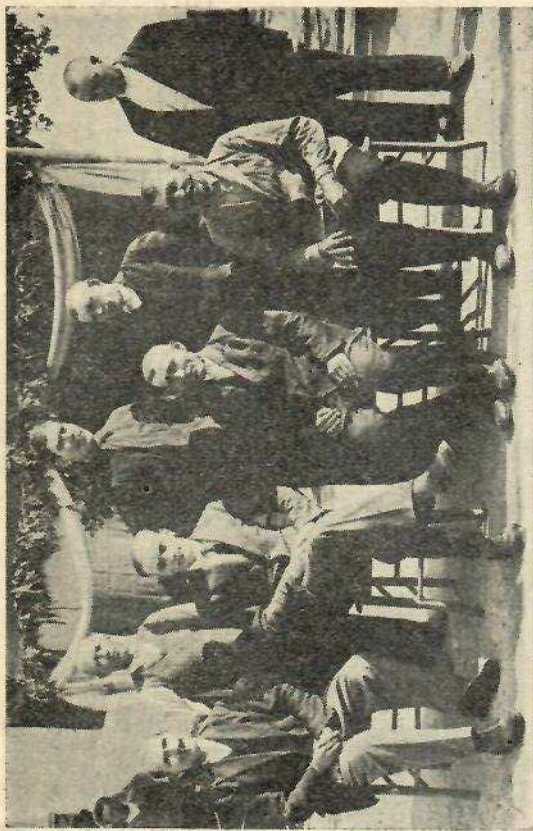
Tu je tiež vysvetlené, prečo sa národné piesne medzi Slováckmi tak ťažko sbierajú. Mnohé matere nejde vôbec nijako presvedčiť, že tým nič zlého nevykonajú, keď jednu „pochabú“ vyspievajú a nadiktujú. A vedľa ony pekné slovenské, ktoré mladší už všelijako poprekrúcali. Najviac sa s nimi možno stretnúť na páračkách, mä-jackách, búchankách a na zakálačkách, kde sa „pri dobrej vôli“ menej hľadí na klzkosť niektorých slov a v tomto prípade je to omluviteľné.

Niekoľko slov treba venovať osobitne spevu nábožnému a ľudovému.

1. Nábožný spev.

Bol to nábožný spev, ktorým uspokojovali svoje žiاله a túžby hneď po odchode z domova. Pri náboženských shromaždeniach prenášali sa duchom k svojim, ktorí sa tak isto modlili a spievali v známych kostoloch, zanechaných tam „v Austrii“. Avšak, keď aj modlitba ostala nezmenená, lebo litera sa nemení, nábožný spev sa menil. To je hlas, ktorého každý nemá a podmienený je sluchom, ktorý tiež v mnohých chybuje. Tým upadal tiež slovenský nábožný spev, nehladiac ešte k tomu, že nábožné piesne sú obsahovo veľmi ťažké a že sa nevedia nazpamätáť.

Ak dnes chceme o nábožnom speve bulharských Slovákov niečo úprimného povedať, musí to byť predovšetkým priznanie, že tento je hlboko pod úroveň. K tomu, okrem spomenutých individuálnych nedostatkov, prispely ešte iné: v kostoloch dodnes nemajú nástroja, ktorý by spev podržieval (Brašljanica má od júna 1935) a za ktorým by sa boli bývali priučali tiež novým nápevom. Opakovaly sa len známejšie pesničky, naučené ešte v bývalom domove pri organi, a aj to spočívalo len na niektorých lepších spevákoch. Za tými schytávali o nejakú šestnástinu, ba i o osminu taktu neskoršie ostatní; u ťažších piesní a neskoršie vlivom neznanosti písma u mladších, táto doba sa aj zdvojnásobnila, čím sa spev v kostole pretáhal do nekonečna. Ale aj tak niektorí sa nemohli ani zachytiť a „hlas“ sa nenaučili. Známe sú prípady (zo všetkých troch kolónií), kde sa niektorá pesnička aj tri razy započínala. Nezvyknuté ucho, neškolený hlas sú zase príčinou, že niektorí spievajú „od buka do buka“, že často sa spev zladit vôbec nedá. Jaj, a povedať niekomu, že nevie spievať? Bože chráň! „Čože? 280 Ja? Moja djouka, mvoj sym, že nevedia spievať? Lepšie, ako vy!

Výbor odbočky Československého národného domu v Brašľanici roku 1935.

Ani vy nemáte taký mocný hlas, ako oni!“ Tým je tiež vyjadrený všeobecný názor Slovákov: Ten vie lepšie spievať, kto môže viac kričať.

Vojdime do „slovenského“ kostola v hociktovej zo troch slovenských kolónií a posedme, kým vyspievajú aspoň jednu pieseň; povedzme „Ó blahoslavený človek“. Normálny rozsah hlasový jej je d¹—d². Ale pieseň sa začne miesto na d¹ na g¹ alebo i na a¹, pri čom, kto nevládze vytiahnuť g² alebo a², síde o oktávu nižšie. Na druhom verši zreteľne už poznať, že sa spieva o niekoľko tónov nižšie, na tretom už netreba preskakovať do spodnej oktávy, na štvrtom už sa započína niekde na c¹ alebo až na h, čo je predzvesťou, že ďalší verš sa počne o celú oktávu vyššie a všetko sa zopakuje. Pri dlhšej piesni aj niekoľko ráz.

Spieva sa len z Tranovského kancionála — Transocia — poznateho pod menom „Knižka“, zrejme z čias, keď to bola jediná knižka v rodine. Pretože dnes už sa v slovenských rodinách nachodia aj iné knižky, na rozdiel od ostatných dostala prívlastok „kostouná“.

Nábožný spev sa pozdvihnul trochu príchodom farára Vereša a Bálenca, ale to hlavne v sídle — v Gornej Mitropolji. V Mrtvici sa veľmi zle spievalo až do príchodu kazateľa Cicku, ku ktorému sa chodievali učiť tiež Nosáľovci, ľudovi kazateľa z Brašľjanice, 281

jedini udržovatelia nábožného spevu vo svojej kolonii. Škoda, že dnes sa Slováci nábožensky štiepu, odchádzajú do rôznych siekt, kde sa z Transocia nespieva, ale z bulharských sektárskych spevníkov. Aj samotný Cicka, hoci má zásluhu na pozdvíhnutí slovenského nábožného spevu, pozdejšie sa priklonil k metodistom a Transocius odložil.

Hneď na začiatku poznali československí učitelia, aký veľký pôdiel na udržaní povedomia Slovákov — popri Biblii — má tiež nábožný spev, preto ho vždy napomáhali. Aj dodnes vyučujú vo všetkých troch koloniách nábožnému spevu, pokiaľ si nevšímajú prekážok súčasného farára Jána Galáda. A je nádej, že slovenské evanjelické kostoly v Bulharsku budú naplnené pekným, čistým nábožným spevom slovenským, zvlášť, ak sa postaví do nich harmoniá, ktoré ho budú viesť. Do dnes sa to podarilo len Brašlajnici, a rozdiel je veľký.

2. Ludový spev.

Lepšie sa spieva pieseň, naučená nazpamäť, ktorú netreba slabikovať zo spevníka, a ktorú môžu spievať aj negramotní. Taká je pieseň ľudová, lahšia obsahom i melódiou. Pri tej netreba sa báť „pustiť hlas“ a mládeni skutočne ním nešetria ani v čase nočného pokoja, ale pochytní kolo krku, prechádzajúc hore-dolu dedinou, ukazujú svoje spevácke schopnosti.

Najstaršie, takzvané „staroverskie nvoty“, skoro sa potratili, keď — už z vysvetlených príčin — ich nositelia nechcú ich učiť mladším.

Pôvod. Mýlil by sa ten, kto by tvrdil, že slovenská ľudová pieseň vznikla v Bulharsku. Nedá sa nič podobného dakázať ani na jednom príklade. K podobnej mienke by nás mohli viesť mená bulharských miest, vyskytujúcich sa v niektorej z nich. Avšak treba si vziať len viac slovenských spevníkov a venčekov (tiež dolnozemských Slovákov), hneď sa omyl vysvetlí.

Dnešná slovenská ľudová pieseň v Bulharsku je dvojakého pôvodu: jednu si doniesli Slováci sami, druhej sa naučili už od založenia slovenských škôl. O piesni, naučenej slov. školou, hovorí netreba, každý ju pozná z rôznych sbierok a zo škôl na Slovensku. Zaujímaj nás bude iste len pieseň, donesená samými Slovákmí.

Keď dôsledne užívam názvu *Ľudová pieseň*, kde by sa dalo upotrebiť tiež *národná*, robím to preto, že sú to skutočne len

piesne ľudové: balady, ľudostné, príležitostné k dedinskému životu a zvykom, popevky a iné, rôzneho obsahu, kdežto zo všetkých dosiaľ sobratých (okolo 200) niet ani jednej vlasteneckej. (Ak sa dnes aj takéto spievajú, patria do druhej kategórie). Len v jednej z nich sa vyskytlo slovo „rodák“:

Keď ma nezabili vo vojne vojači,
už ma nezabijú mládeni rodáci.

(Včera večer son si džouča zamiluvalu).

Slovenská ľudová pieseň v Bulharsku putovala so Slovákmí a prežívala tie isté zmeny ako jej nositelia, ktorí si niektoré jej prvky prispôbili tak, aby sa im aj v cudrom prostredí stala domácejšou, aby sa pojila k určitému miestu a pod. Teda niečo vynechali, niečo doplnili, iné zase pozmenili, a to hlavne miesto dejaja. Tak miesto peštianskeho mostu dostali plevenskú cestu, miesto zvolenských záhrad mitropolské, mrtvic-ké, brašljanské, z trenčianskej brány plevenskú atď. Nehľadeli často pri tom ani na to, či dej tejktorej piesne by sa bol mohol niekedy na novom dejišti a za pomerov toho prostredia odohrať tak, ako sa spieva. A práve táto zmena mien a prispôbenia prostrediu povrchnému pozorovateľovi vnucuje presvedčenie, že niektoré zo slovenských piesní sa skutočne narodily už v Bulharsku. Nepočuť, že by medzi staršími Slovákmí bol býval niekto, čo by bol skladával „nvoty“, ako snáď (kde tu) nejakú nábožnú pieseň podľa Transocia.

Aby sme tvrdili, že slovenské piesne v Bulharsku sú pôvodom zo Slovenska, oprávňuje nás niekoľko faktov: 1.) že osobne poznáme, kde sa tieto spievajú na Slovensku, 2.) že môžeme zistiť ich pôvod zo Slovenska v rôznych sbierkach, 3.) že obsahujú slová, charakteristické len slovenskému životu, pojmy terajším bulharským Slovákom už neznáme a konečne, 4.) že niektoré čiastky piesní sú im obsahovo abstraktné. Tu nesmú mýliť rozličné varianty. Tie sú u niektorých piesní skoro v každej kolonii iné, podľa toho, kde bývali Slováci prv. Ku srovnávaniu dobre nám poslúžia J. V. Dolinského Čabianske piesne, K. A. Medveckého Sto slovenských ľudových balád, Rázusov Venček slovenských národných piesní a mnoho iných, medzi ktorými neslobodno zabúdať na ktorékoľvek sbierky slovenských piesní v Juhoslávii.

Nemožno mi rozoberať každú pieseň zvlášť, preto uvediem len niekoľko prípadov, ktorými by sa podporilo vopred spomenuté tvrdenie, ako aj to, že kde sa Slovákom videla pieseň nie

dost dlhá a úplná, tam si dodali sami varianty inej piesne, aby tak zadosť učinili svojmu vkusu. Vidíme:

Na plevenskej brány
čudujú sa páni;
[: hej, tralalalalala,
čudujú sa páni. :]

Čo tan robí Janík
pod šibeničkami?
[: hej, tralalalalala,
pod šibeničkami. :]

Čo tan robí? Vísí;
keď zaslúžiu misí,
[: Refrén . . . :]

Šnila mu košielka
od studenej rosy.
[: Refr. :]

Medvecký vo svojich baladách ju má tiež uvedenú zo Švansbachu :

Tí trnavskí páni
dívajú sa z brány,
čo robí Janenko
pod šibenicami.
Nemokne mu ona
od rosy studenej,
leží mu ona mokne
od krvi červenej.

Takto by sa to dalo strovnávať a určovať pôvod aj u mnohých ostatných piesní, zvlášť u balád, zastupujúcich väčšiu časťku slovenských spevov v Bulharsku v rôznych variáciách, často v šumných baladických tróchach všetkých možných druhov. Takto určený pôvod piesne, ak nás nevedie niekde do Zvolena, do Hontu, do Gemera, do Trenčianskej, Liptovskej alebo Nitrianskej župy, zaviedie nás iste aspoň medzi juhoslovánskych, rumunských alebo i maďarských Slovákov. Príklad:

Čije sú to kone v tom dvore . . . (Kovačica),
Ďjouke sú v dedine . . . (maďarská),

Kúpila son od handliara čerešne . . . (Hajdušica),
Ena sestra brata mala . . . (Trenčianska),
Išlo džouča na vodu . . . (Zvolen),
Ešte raz sa obzriete mán k nitrapolským záhradám . . . (Detva),
Pri varadinskej kasárni . . . (Švansbach),
Tan hore na dole, čože sa to belie? . . . (Košariská),
Vody, vody, veľkíe vody . . . (Hont),
Prenešťaťná tá plevenská cesta . . . (Zvolen, Trenčín, Liptov),
Už je sobota, tem posledný dem . . . (Vážec), atď.

V piesňach sú používané slová, ktorých význam často nevedia. Ak by niekto chcel, aby mu vysvetlili, dostal by takúto odpoveď: „Keď vy to neviete, kto hat má vedieť, čo je to?“

Niekoľko príkladov:

Prvá ti šije lanovú, druhá ti šije kmentovú.

Slovo „krant“ sa ani neužíva ani významovo nepozná. Miesto neho skôr sa upotrebuje „batist“.

Veznem si ja džouča ' Šariša,
menovať sa bude Mariša.

Šariš tiež nikto nepozná ani nevie, že toto slovo predstavuje župu.

Zaspau Janík za humny,
kdože ho tan zobudí?

Humno a stodolu tiež nepoznajú a nevedia si predstaviť. Stodolou niekedy menujú stoh slamy, humnom zametný dvor, na ktorom robia niečo so zbožím.

Niet na svete márnejšieho
nad hajkáča slúžebného . . .

zrejme vznikla tiež v Banáte ešte v dobách, keď „triasli na nášrade“, (mlátili koňmi). Dnes pod pojmom hajkáč nevedia si nič trápneho predstaviť.

Kým na Slovensku v piesňach je ospevovaný Váh, Hron, Nitra, v slovenských piesňach v Bulharsku je to výlučne Dunaj, ten, okolo ktorého sa usadzovali a ktorý ich doviezol až do Bulharska. Veď nie je to nič cudzieho, jeho koryto naplňujú skoro všetky slovenské vody.

Nápevy piesní ľudových sú často hodne vykrúcané, vyskytujú sa trioly i quadrioly, inde zase v rýchлом tempe prechádza sa takmer do recitativa. Uvedené ukázky najlepšie osvetlia po tejto 285

stránke. Pri nich tiež tancujú, preto bývajú tiež rytmu tanečného, najviac čardášového.

Ešte musíme sa pozrieť na skladbu samotných piesní: Násilný rým alebo niekde tiež pieseň bez rýmu nerobí žiadnych ťažkostí ani pozornosti. Iste je to zvyk vlivom bulharských ľudových piesní, ktoré často sú celkom bez najmenšieho rýmu a robia dojem len obyčajného vyprávania, mnoho ráz ani nie o rovnakom počte slabik. A tak aj Slováci, kde stratili pôvodný rým a nemôžu ho najst, vypomôžu si len počtom slabík:

Anka Jankovi tíško šeptala:
Janičko, Janičko, nejdí do vojny.

Alebo:
Ako ho nepustíš,
keď ma pekne prosíš:
otvor mi, Anička,
voľačo ti poviem?

Správne má byť: povieť ti ja čosi, ale výraz „čosi“ je neznámy. Často ich nepošteklí ani protismysel alebo nesmysel:!)

Obozri sa, moj koniček, či sme ešte delako.

Ešte sme lem na pou ceste,
už ma milá vítajka:

Vítaj, vítaj, slovo moje,
prenocuj tu do rána.

Alebo: Ako tem človek mladý,
keď vom nemá párom žiadny . . . (pár).

Slovo má milá sa cíti ako samostatné podstatné meno a preto sa upotrebuje v piesni tiež miesto: moja milá, skrátene: má m á m í l á. „Ja (on) mám mámilú“, počuť tiež hovoriť.

Netreba, hádam, ani veľmi zdôrazňovať, že sa tiež nachádza hodne zelenších popevkov, ktoré sa spievajú len „pri dobrej vôli“.

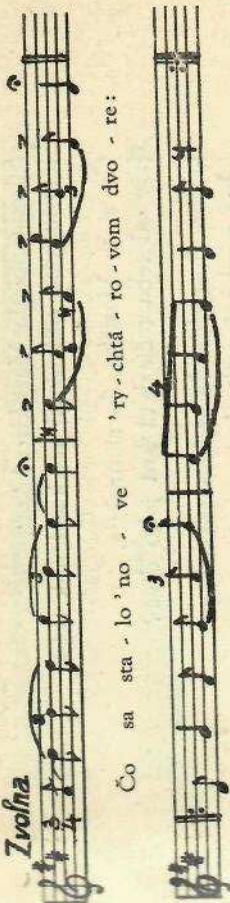
V slovenských rodinách sa tiež dosť spieva bulharská národná pieseň, ktorej sa učí mládež nielen v školách, ale aj na ulici. Ba najdú sa v Gornej Mitropolji aj takí slovenskí mládenci, ktorým sa už viac páči bulharský sláger, ako pekná slovenská ľudová pieseň. Moderné deti!

1) Ešte patrnéjšie v niektorom svadobnom vinši. Viď príslušnú kapitolu 286 o svadbe.

Čo sa stalo ' nove . . .

Z Gornej Mitropolji: Judita Sýkorová, 10. II. 1932.

Zvolna

Čo sa sta - lo ' no - ve ' ry - ch tá - ro - vom dvo - re:

ry - ch tá - rou sym cho - rý, že ho hláu - ka bo - li.

Nebolí ho hlavka,
ale život biedny;
susedovo djouča,
to ho veľmej morí.

Mamoučička moja,
čo ván povedali?
Že si ju nedajú,
doma chovať budú.

Mamoučička moja,
chojte ju pýtati,
ak ván ju nedajú,
priam musín skonati.

Kantú uchytila,
na vodu bežala
a s rým chýrom domou
materi príbehla:

Pamodaj dobrý deň,
prišla son pýtati,
ale si nedajte,
doma si chovajte.

Mamoučička moja,
zomreu rychtárou sym,
zomreu rychtárou sym,
tájdem ho opáčit.

Nejdí, djouka moja;
neradí ta majú,
neradí ta majú,
neradí ta vidia.

Čo sa stalo ' nove . . .

Z Gornej Mitropolji: Zuzana Klátiková, 10. II. 1932.

Žiaľne

Čo sa sta - lo ' no - ve
' ry - ch tá - ro - vom dvo - re:

stre - li - la Ma - riš - ka,

stre - li - la Ma - riš - ka do svoj - ho sr - dieč - ka.

A keď si strelila, na Boha volala:
[: Bože mvoj, oče mvoj:], čo son urobila?

Súseda počula Marišku plakati,
[: tajšla pod okienko:] na kamienok státi.

Čo si si, Mariška, čo si urobila,
[: že od teba tečie:] tá krú jako divá?

Ja son si strelila do mojho srdiečka;
[: pre mojho Janička:] do mojho srdiečka.

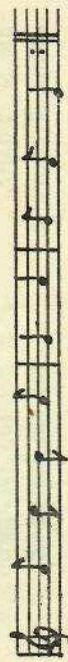
Mojej mlačej sestře vyčať jej nebráňte,
[: lebo veru aj tá:] do nešťastia príde.

Chodila Zurana.

Z G. Mitropolji: Alžbeta Vršková, 15. III. 1932.

Cho - di - la Zu - za - na
o - ko - lo Du - na - ja, no - si - la na ru - kách

švár - ny ho - šu - ha - ja, ša - naj - dom!

Šuhajko, šuhajko, Husári, husári,
čo ti mám urobiť, peknie kone máte,
či ťa mám vychovať, keď pojden medzi vás,
či do vode hodiť, šanajdom? keryho mi dáte, šanajdom?

Manko, moja manko, Dáme ti my, dáme
lem ma vychovajte, s tou šárgavou hrivou,
keď ma vychováte, čo ťa bude nosiť
do vojne ma dajte, šanajdom. po támbore s milou, šanajdom.

Prijde vás pochvala [[: Po tábore s milou,
od pána cisára, s otcom aj s materou:], šanajdom.
že ste vychovali

288 do vojne husára, šanajdom.

Píše Ťurek listy.

Z Gor. Mitropolji: Alžbeta Vršková, 15. III. 1932.

Pí - še Ťu - rek lis - ty Fa - bu A - da - mo - vi,

že či ho ne - pu - stí cez tie Bie - le ho - ry.

Ja vás neprepustím [[: Apko moj, :]
cez tie Biele hory, nič sa nestarajte,
ale Ván tem dar dám, máme frajcimerku,
čo ja o ňom neznám. ta jin ju ta dáme.

Keď vom prijšou domou, Cerka moja milá,
sadou si vom za stou, nemož to tak býti,
zalomtu hlavičku nemož to tak býti,
na jeho biely stou. musíš sama íti.

Cera sa spytuje: Ak idí, tak idú,
apko, čožé ván je? pekne sa furmajú,
Či vás hlávka bolí, že krestanskú pannu
a či život biely? vo voze mať budú.

Hláuka ma nebolí, Keď gu bráne prijšli,
anj život biely, do bráne strelili:
lem že teba mám dať otváraj nám brány,
do cudzej krajiny. naša mladá pani.

Do cudzej krajiny Počkajte, lajtári,
Ťurku neznámemu, pre'ni fulajtári,
Ťurku neznámemu, nak sa odoberien
ludu škaredému. od oca, materi.

Pod nebom, pod slnkom.

Z Brašljanice: Maria Bezeková, 4. XII. 1934.

Pod ne - bom, pod sln - kom, d'jou - ka mo - ja, e - ja - hoj! ši - ro - ká ces - tič - ka.

[:Po nej sa prechodí:]
[:ejahoj, drobná sirvotočka:]

Oca, mater nemá,
po poli ich hľadá,
[:ejahoj, po poli ich hľadá:]

[:Stretne ju edom páma:]
[:ejahoj, a sa jej spytuje:]

[:Čo tu hľadáš, džouka moja?:]
Ejahoj, oca, mater nemán,
ejahoj, po poli ich hľadá.

[:Nehľadaj tu, džouka moja:]
[:ejahoj, choj k dubu zelenu:]

a otrhni tan halútku,
pobúchaj na materim hrob,
[:ejahoj, šak sa ona zbudí:]

[:Ó, jai, Bože, čo buchocce?:]
Ejahoj, ja son, manko moja,
ejahoj, priberte ma k sobe.

[:Priberte ma k sobe:]
[:ejahoj, mrcha macochu mána:]

[:Keď ma ona myje:]
[:ejahoj, po hláuke ma bije:]

[:Keď ma ona češe:]
[:ejahoj, z hláuky mi krú tečie:]

[:Keď mi obliec dáva:]
[:ejahoj, po zemi ho váľa:]

[:Keď ma ona spleťá:]
[:ejahoj, chyžu so mňou zmetá:]

[:Keď mi chleba krája:]
[:ejahoj, na nvož zameriava:]

Keď sa milý na vojnu brau.

Z Brašljanice: Ján Vráška, 29. XI. 1932.

Keď sa mi - lý na voj - nu brau, svo - jej mi - lej tak pri -

kie - zau: tri rvoč - ky a - by ča - ka - la, a - by sa ne - vy - dá - va - la.

Tri roke sa pomínuly,
tajšlo džouča do Botuli.¹⁾

Nevidela tan iného,
lem vojaka ediného.

Vojak sa jej počal pťáti,
či sa bude vydávaťi.

Ja sa vydávať nebudem,
ja milýho čakať budem!

Tvoj milý sa už oženiu,
ja son mu aj na svadbe bou.

Čo mu vinšuješ, Anička,
červená, biela ružička?

Vinšujem mu telko zdravja,
kelko jesto ' hore trávia,

vinšujem mu telko šťastia,
kelko jesto ' hore listia.

¹⁾ Bitolja = mesto v Macedonii.

Vom sa zaradúvau, zasmiau,
zlatý prstem sa zablýštau:
po prstene ho poznala,
prežalos'ne zaplakala.¹⁾

Keď ho tak verne miluješ,
čo mu tak ešte dopraješ?
Prajem mu ja srce verné,
aby večer príjšou gu mne.

Keď bys' bola zle mluvila,
bola by smrť okúsila,
ale žes' dobre mluvila,
preto budeš žena moja.

Šelman král.

(Alebo: 'Tej tichej doline . . .)

Z Brašljanice: Martin Vago, 4. XII. 1934.

Pomalý

Me - dži dvo - ma bre - ha - mi,
(Tej ti - chej do - li - ne)

jest dva bie - le do - my,

'e' - nom bý - va Šel - man král a ' dru - hom Zu - za - na(nka).

Naučil sa Šelman král
k Zuzanky chodievat',
tri ráz donček obijšiou,
a dverka nenajšieu.

[:Spi, Zuzanka, spi zdravá,
bodaj viac nestala:]

[:Choj, Šelman král, chojže zdráv,
bodaj hláuku stratil:]

Iba 'edom obloček,

'de Zuzanka spala:

Spiš, Zuzanka, či čuješ,

a či ma miluješ?

[:Či spín, či ní, či čujen,

ja ťa nemilujen:]

(Tiež: [:Nespín, Šelman, aj čujen, Šelman hláuku vytkou,
lem ťa nemilujen:]])

(Tiež: [:Choj, ty Šelman, veď zdravi,
bodaj hláuku vytkou:]])

Nedeľako odijšou,

koniček sa potkou,

koniček sa mu potkou,

Šelman hláuku vytkou.

¹⁾ V Mrtvici: Prežalos'ne zaplakala,
že milýho nepoznala.

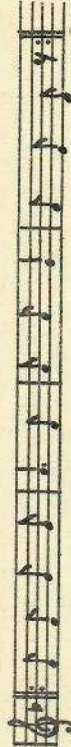
Prauda jest, prauda istá,
keď milá zakľaje,
Aj mňa milá zakľala,
aj sa prauda stala.

Štíri húske biele.

Z Brašljanice: Ján Vraška, 29. XI. 1932.

Ští - ri hús - ke bie - le, vy - so - ko le - tí - te,

mvoj fra - jer je ' voj - ne, či ho ne - vi - di - te?

Vidíme, vidíme, lemže je delako,
pri ceste ' kasárni leží na postielky.

Leží na postielky, že ho hláuka bolí,
že ho hláuka bolí pre veľikie rany.

Keby to o tomto vedeli moja mať,
do kasárni prišli by hláuku previazať.

Čo je to za ' táča, čo písma prenáša?
To je takvo ' táča, čo džoučence svádza.

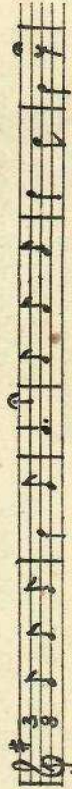
Lem raz son ju svičdou, a už si aj sadla,
stam, Anička, hore, už si sa vyspala.

Stam, Anička, hore, už si sa vyspala,
ta žeň tie húsické, ta čólu, do hája.

Štíri húske biele, vysoko letíte,
štíri húske biele, tá piata strapatá.

Bou edom Štefam kráľ.

Z Brašljanice: Pavel Sládeček, 29. XI. 1932.

Bou e - dom šte - fam kráľ, tri pe - knie ce - ry mau,

Tu - rek mu od - pí - sau,

a - by mu e' - nu dau.

Keď vom prijšou domou,
sadou si vom za stou,
zalomiu hlavičku
na jeho biely stou.

Od oca, matere,
od brata, od sestre,
od šeckej rodine,
od šeckej krajine.

Cera sa spytuje:

Keď po druhý razy
oni vystrelili:

apko moj, čo ván je?
Či vás hláuka bolí,
či svet ní po volí?

vo' sa, mladá pani,
kerá má íš' s nami:

Hláuka ma nebolí,
svet mi je po volí,
lemže ta musín dat
za ženu Ťurkovi.

Dočkajte, dočkajte,
nak sa ja umyjen,
nak si ja učešen
moje čierne vlasy.

Vyšla predó dvere,
ťažko zakričala:
apouka moj milý,
letia čierne vrany.

Moje čierne vlasy
' slnku sa lisnejú,
moje čierne vlasy
' zemi splesnivejú.

Neboly to vrany,
ale sa to Ťurci,
tí idú pre teba,
pre mladú nevestu.

A keď po tretí raz
oni vystrelili:
vo' sa, mladá pani,
kerá má íš' s nami:

A keď po prvý raz
oni vystrelili:
hor' sa, mladá pani,
kerá má íš' s nami:

Dočkajte, dočkajte,
nak sa ja umyjen,
nak sa ja umyjen
' dunajskej vodičky.

Dočkajte, dočkajte,
nak sa odoberien,
nak sa odoberien
od oca, matere.

Keď sa umývala,
žalos'ne plakala,
vodičku zmútila,
hlavičku sklonila.

A ty, brate sokole.

Z Mrtvice: Maria Marková, Katarína
Koláriková, 19. XII. 1932.

A ty, bra - te so - ko - le, čo tak spie - vaš ve - se - le?

Čo tak spie - vaš ve - se - le?

Azdaj sa ty už nazdáš,
[: že ty smútku viac nemáš? :]
Leteu, leteu, zaleteu,
tan si sadou na jej hrob,
pokonča jej bielych noh.

Toto siedma nedľa,
[: ako milá umrela. :]
Či spiš, milá, či čuješ,
[: a či hore nestaneš? :]

Čím to sokol uslyšau,
[: hneď sa na své krí'la brau. :]
Nespín, milý, aj čujem,
[: ale hore nestanem. :]

Na mne leží čierna zem,
čierna zem ní oraná,
lem šablíčkou rúbaná.

Darmo moje vyzierania.

Z G. Mitropolji: Žofia Šprochová, 10. II. 1932.

Dar - mo - je vy - ze - ra - nia na dver - ce,
ne - jde mo - je po - te - še - nia, čo mňa - kce, čo mňa - ver - ne

mi - lu - va - lo aj kce - lo, a - le te - raz za - na - hať ma mi - se - lo.

Dobrý večer, frajeročka, čo robíš?
Šaty perien, duša moja, šak vidíš.
Keby si lem šaty prala, to je nič,
ale že si uplakaná, čo myslíš?

Už kohútke spievajú.

Z G. Mitropolji: Anna Mikulášová, 10. II. 1932.

Už ko - hút - ke spie - va - jú; už ko - hút - ke spie - va - jú, puš' ma, mi - lá,

puš' ma 'nu, puš' ma, mi - lá, puš' ma 'nu.

[: Počkaj, milý, chvílečku. :]
[: Ale je mne jaj, beda. :]
[: nak oblečen sukničku. :]
[: na konička dážd' padá. :]

[: Dobre tebe čakati. :]
[: Uviaž koňa pod cieňu. :]
[: v bielych duchnách ležati. :]
[: hybaj, milý, hybaj 'nu. :]

' Mrtvickom poli.

Z Brašjanice: Era Vagová, január 1934.

'Mrtvic - kom po - li, 'ši - ro - kom po - li šjest lip - ke;

mrtvic - kí chlap - ci, tí sú ši - kov - ni 'do bit - ke.

Bili sa oni ' sobotu večer
do rána

[: a pri každon stála
frajeročka verná —
plakala. :]

Nebi sa, milý, frajer úprimný,
nebi sa.

[: Tu máš vínečko,
tu máš pivečko,
napi sa. :]

Keď by sa bili, nak by sa bili
rukama,

[: ale sa bijú,
ale sa kolú
nožama. :]

Nekcen ja víno, nekcen ja pivo,
horkvo je.

[: Pre teba, milá,
holubička sivá,
bitka je. :]

Dobrý večer, frajeročka moja.

Z G. Mitropolji: Ján Pribela, 10. II. 1932.

Dob - rý ve - čer, frajer - voč - ka mo - ja; dob - rý ve - čer, frajer - voč - ka

mo - ja, jak si spa - la tej no - ci be - zo mňa, jak si spa - la tej no - ci be - zo mňa?

|: Tak son spala, ako by aj s tebou. :|
|: ani si mi na rozume nebou. :|

|: Dobrý večer, frajervočka moja. :|
|: čože robia tá mamouka tvoja? :|

|: Nič nerobia, lem tak študujú. :|
|: za koho ma na jesem vydajú. :|

|: Žeň sa, šuhaj, ak si za ženenia. :|
|: ber si djouča, čo je za vydania. :|

Čije sú to kone v tom dvore?

Z G. Mitropolji: Pavel Puškár, 14. II. 1932.

Čije sú to kone v tom dvore, že s ni-ma nik-do ne-o - rie?

Že s ni-ma nik-do, mi - lé sr - de - len - ko, ne - o - rie?

Čije by byly? Naše sa.
Pojdeme s nima do lesa,
pojdeme s nima, milé srdelenko,
do lesa.

Keď my do lesa pojdeme,
[čo my tan piti budeme? :|
Keď my do lesa pojdeme,
[čo my tan jesti budeme? :|

Najšou son kvoru dubovú,
[ako pečeu braucovú. :|
Keď si si najšou, jedz si sán,
[a ja sa s tebou rozžeňnán. :|

Refrén:
Keď si sa kcela žeňnati,
Keď my do lesa pojdeme,
[de my tan spatí budeme? :|

Refrén:
Keď si sa kcela žeňnati,
Keď my do lesa pojdeme,
[de my tan spatí budeme? :|

Najšou son kmem kemeň,
[ako vankúšik bielený. :|
Keď si si najšou, spi si sán,
[a ja sa s tebou rozžeňnán. :|

Refrén:

Keď si sa kcela žeňnati, . . .

Slováci si ju doniesli z Kovačice a z Padinej a spievali ju
pred odchodom do Bulharska, zameniac prvú vetu za: „Keď do
Bugárskej pojdeme“.

Neoženín sa ja ' jeseni.

Z G. Mitropolji: Pavel Puškár, 7. V. 1932.

Ne-o-že-nín sa ja ' je-se-ni, le-ť, bo ja mán ka-bát de-ra-vý, a - ni ' zi-me, keď sa mrazy,

ne-mán na bun-du pe-ňa-zí, a - ni najar, keď je bla-to, ne-mán sú-cie číž-my na to.

Ale sa ja oženín ' lete,
keď je šeko ' najkrajšom kvete,
keď sa lúčky zelenajú
a bučiny rozvíjajú,
keď sa ouce na salaši,
tedy pojden gu Mariši.

Veznen si ja djouča ' Šariša,
menovať sa bude Mariša,
očka bude mati sivie,
ale gu mne prívětívie,
líčka bielle a červenie
a srdiečko gu mne verné.

Volári, volári.

Z G. Mitropolji: Pavel Puškár, 7. V. 1932.

Vo-lá - ri, vo-lá - ri, de ste vou-ke-pás-li? Vo-lá - ri, vo-lá - ri, de ste

vou-ke-pá-sli? Stra-ti - la son prstem, strati-la son prs-tem, či ste ho ne-naj-sli?

|: Nenajšli, nenajšli, lem sme ho počuli. :|
|: (keď vom tan shrktau:) na marmam kemeň. :|

|: Aký bou, taký bou, bou so svetlým očkom. :|
|: (čo mi ho milý dau:) pod našin obločkom. :|

[:Pod nášim obločkom, pred našma, ej, vráty,;]
[:(keď milý chodiu k nán:) s jeho kamaráty:;]

Za našima humny.

Z Brašljanice: Maria Bezeková, 18. III. 1935.

Za na - ši - ma hu-mny trá - va ze - le - ná, trá - va

ze - le - ná, vy - še ko - le - na, vy - še ko - le - na.

[:Po nej sa prechodí džouka rumená,;]

[:džouka rumená, (pekná, červená:;)]

[:Manko, moja manko, komu ma chováš?;]

[:Mladýmu tá chová, (:starýmu tá dán:;)]

[:Manko, moja manko, to mi ní k volí,;]

[:to mi ní k volí, hláuka ma bolí,
svet ní po volí:;]

[:Manko, moja manko, komu ma chováš?;]

[:Starýmu tá chová, (:mladýmu tá dán:;)]

[:Manko, moja manko, to mi po volí,;]

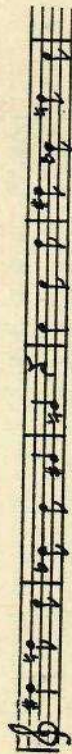
[:to mi po volí, hláuka nebolí,
svet mi po volí:;]

Ninto od muškátu najkrajší kvet.

Z Brašljanice: Mládež, 16. XII. 1934.

Nin-to od mu - ská - tu naj - kraj - ší kvet. Ej, keď vom

u - väd - ne, od - pa' - ne hned, a - ko tem čo - vek mla - dý,

keď vom - ne - má pá - rom žia - dny, mu - sí vom zo - mrie - ti, jak tem sta - rý.

Ešte son túto noc s mámilou spal,
žiadnej son nemoci neuoznau.

Pondelok o pou noci
upadla mi do nemoci,
ani son sa od nej neodobrau.

Mámilá, duša má, čo ta bolí?
Pojdeme do Viedni pre doktori.
Bolia ma nohe, ruke (tiež: hláuka, ruce),

trápi ma moje srce,
že ja už nebuden tvoja více.

Akže ťa, moja milá, Boh povolá,
čo son ti slubovau, šeko ti dán:
na šeckých zvonách zvonit
a prežalos'ne trúbit,
aj na tem cintorím odprevadit.

Mámilá, duša moja, nies' ťa budú,
tri svičke ' kostole horiet budú.

Mládenci pod percama,
a džoucence pod vencama,
a ja sa zverbujen vedľa s vama.

Aj na tem hrobeček zo zlata križ
a na tem križiček linonárik,
žeby ľudia povrávali,
ej, na známomst mne dávali,
že tan leží moja milá, anjel biely.

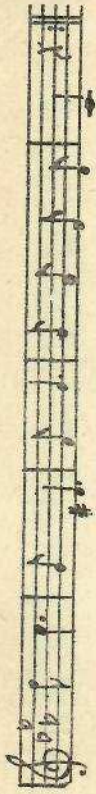
Ej, zora, zora.

Z Brašljanice: Eva Vagová, 16. I. 1935.

Ej, zo - ra, zo - ra, už zo - ra vy - jšla,

už má - už má -

mí - lá, naj - mí - lej - šia na vo - du ij - šia.

[: Frajervočka má, napoj mi koňa. :]

[: Nenapojín, ja sa bojím,
ja son m' tvoja. :]

[: Keď ja buđen tvá, napojím ti dva; :]

[: zo stu'ničky vyrúbanej,
z novýho vedra. :]

[: Ej, hoja, hoja, sloboda moja. :]

[: Povedzže mi, moja milá,
či budeš moja? :]

[: Ja ti nepovien, lebo ja nevien; :]

[: ja son mladá, jak jahoda,
ja robiť nevien. :]

[: 'Hore rastie bič, čo učí robiť. :]

[: a na bresti brestovina
zo sna zobudíť. :]

Štekala papuča.

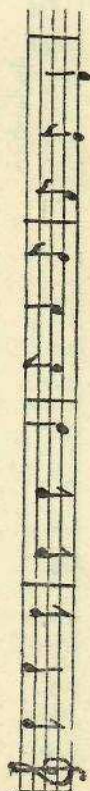
Z Brašľanice : Ján Vago malý, 9. XII. 1932.

Šte - ka - la pa - pu - ča o - ko - lo ma - je - ra ;

ne - šte - kaj, ne - brof - kaj do moj - ho fra - je - ra ;

moj fra - jer je py - šný, má vom za groš čiž - my,

ko - ňa za 'pät gro - ši, čo sa na ňom no - sí.

Keď son šjou po'ľa vás,
vo dverciach si stála.

Ja son sa ti klaňal,
a ty si plakala :

[: Keď pojdeš po'ľa nás,
nehľad' ty na dom náš,
nak ľudia nevedia,
že ty k nám chodievaš. :]

Vysoko zornička
nad našin kostolom.
Poprau mi, mámilá,
za tým vašin stolom :

[: Ja by popravila,
a ty by neprijšou,
ver' by ' našon dome
veľký posmech vyjšou. :]

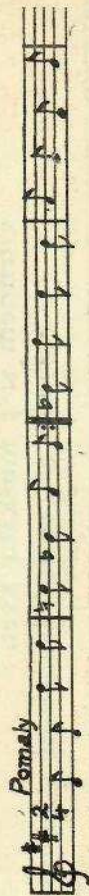
Na kraji bývame,
preca nič nemáme.

E'nu hus sme mali,
aj tú nám ukra'li :

[: Náš gazda (otec) je chorý,
má vom slamie nohy
a hlavu dubovú,
chvála pánu bohu. :]

Husár son bou.

Z Brašľanice : Mladež, 4. XII. 1934.

Hu - sár son bou, hu - sár bu - den,
šár - ga čiž - my no - síť bu - den, šár - ga čiž - my so - stro - ha - mi

s vy - so - ký - ma, s vy - so - ký - ma sá - rič - ka - mi. Za - gaj - duj, gaj - doš,

tej mo - jej že - ne, nak ju ja vi - din, a - ko tan - cu - je.

Hora, hora javorová,
u tej hore skala biela,
na tej skale sokol sedí,
[: blíží sa mu:] strelec mladý.

Strelec mladý, nestrielaj mňa,
slabý osov verneš so mňa,
krídelká mi opršalý,
[: nožičke mi:] zdrevenelý.

Dospevok: Tancovala by,
ale je bosá,
[: vrtela by sa,
nemá kolesá:]

Hra: Mládenca a dievky v kruhu pochytané za ruky. Jeden mládenec s dievkou v kruhu (stále na protejších stranách) otáčajú sa na pravo, pri tom na tú istú stranu pomaly postupujú, kým sa všetkých päť veršov piesne nevyspíeva. Spievajú spoločne s ostatnými. Pri opakovaní na konci každej sloky zastanú tvárou proti sebe, kruh si uvoľní ruky a všetci za spevu do taktu si tleskajú štvrté alebo osminy. Po piatom verši spieva sa rýchlo dospevok, počas ktorého dvojica v kruhu, dosiaľ rozdelená, veselo tančí polku alebo niečo do skoku. Po skončení 3. sloky dospevku mládenec si vyvolí iného, dievka inú a v hre sa pokračuje.

Otrhnem si z muškátu kvet.

Z Brašjanice: Pavel Sládeček, Michal Nosál, 4. XII. 1934.

O - trh - nem si z mu - šká - tu kvet, ne - pá - či sa mi tem - to svet,

šec - ko sa mi lem tak vi - dí, že moj mi - lý 'dru - hej cho - dí.

K druhej chodí a mňa nekce, Azdaj sa ty, milá, hneváš,
rozpukne sa moje srce; že son nebou včera u vás?
rozpukne sa na dve dvoje, Prečo by sa ja hnevála,
poteš, milý, srce moje. veď son ti neprisahála.

Možesh, milý, aj k druhej tájšť,
možesh aj druhie milovať:
čela'nictí boli aj burný,
azdaj na mňa nezabudnú.

Keď son ijsou po ulici ' noci.

Z Gornej Mitropolji: Martin Záhorec, 31. X. 1932.

Keď son i - šou po u - li - ci ' no - ci, za - drie - ma - ly mo - je si - vie o - či,

mo - je si - vie oč - ká za - drie - ma - ly, mo - je nvož - ke cho - ník po - blú - di - ly.

Keď son prijšou k voľačimu domu,
neúfau son sa, že zídén ta ' nu;
pustila mňa ena mladá žena,
nak ju za to sán pánbóh požehná.

Keď son prijšou, na lavičky spala,
bozkau son ju, aby mi hor' vstala:
vstala ona, sadla na lavičku,
pýtau son si za kalap ružičku.

Dosiau son ja žiadnýmu nevstala,
žiadnýmu son ja ružu nedala,
ale tebe, milý, dušu ta dán,
čo neprijdeš iba edom raz k nán.

'Neska mi hu'ci húdu.

Z Brašjanice: Ján Petrák st., 31. X. 1932.

'Nes - ka mi hu' - ci hú - du. 'Nes - ka mi hu' - ci hú - du,

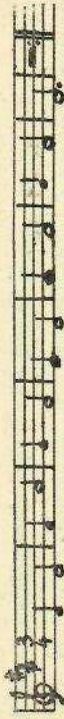

zaj - tra mi, má - mi - lá, zvo - níť bu - dú.

[: 'Neska son na doline, :]
zajtra son, moja milá, 'cintoríne.

Sedí vrabec na kostole.

Z Brašljanice: Michal Nosál, 4. XII. 1934.

Se - di vra - bec na ko - sto - le, a - ko mlá - de - nec,
pri - le - te - la vrán - ka k ne - mu, str - lú - la mu ve - niec.

A ja teba, vránka, nekcem: Ta ja pojdem, ta zaletím,
čiernie nohe máš. na tem suchý pem,
A ja teba, vrabčok, nekcem: tan sa budem časávaťi
rád na karty hráš. každý boží dem.

Čo ja prehrám dva, tri groše, Čo sa ty i česať budeš,
to neni veľa, budeš strapatá,
tvoja hláuka ničesaná lebo ty si už od rodu
siedma nedela. veľmi chlpará.

Už je sobota.

Z Brašljanice: Anna Vagová, 1. XII. 1932.

Už je so - bo - ta, tem po - sle - tý dem, už ja, mi - lá,

mé sr - dien - ko, už ja, mi - lá, mé sr - dien - ko, už ja preč poj dem.

[: Pojdem horami, pojdem vodami, :]
kamaráti ma čakajú,
zabit sa ma zastrájajú
medzi horami.

[: Keď ty pojdeš k nám, :]
nechodievaj sám,
vezni sebou kamaráta,

veď ja budem z toho rada.
Tem zelený háj.

[: 'Zelenom hájku, tan tá čakajú. :]
[: Tan tá, milý, mé srdienko, :]
tan tá zabijú.

[: Nezabijú ma, nedám sa im ja. :]
Mám šablíčku ocelovú,
na dve strany vybrúsenú,
vysekám sa ja.

[: Nevyskáš sa, lebo ich je moc. :]
Krúť sa bude zalievati,
nebudeš moc poviedati :
„Milá, dobrú noc“.

[: „Milá, dobrú noc,
milá, dobre spi, :]
[: aby sa ti nesnívaly :]
o mne ťažkie sny“.

Sivá vrbenečka.

Z Brašljanice: Ján Vrška, 29. XI. 1932.

Si - vá vr - be - neč - ka, pod ňou stu - de - neč - ka, e - e - e - e,

ne - pús - ťaj, A - nič - ka, z ve - če - ra ja - nič - ka!

Ako ho nepustím,
keď ma pekne prosí:
[: „Ej, otvor mi, Anička,
voľačo ti poviem?“ :]

Nedakuj, nedakuj,
veď ešte prídeš k nám,
[:ej, za týň našin stolon
rozkvitá tulipám. :]

Keď mu otvorila,
pekne si ju objau,
[:ej, za frajerskú lásku
pekne jej ďakuvau. :]

Za stolon tulipám,
' záhrade orgovám,
[:ej, veď ho ja vytrhán,
keď frajera nemám. :]

Milý moj, milý moj,
aký si mi priateľ?
[Ej, veď tá radšej vidín,
ako oca, mater:]

Spadou lístok.

Z Brašljanice : Anna Vagová, 4. XII. 1934.

Spa - dou lí - stok zo stro - míc - ka, spa - dla krá - sa z moj - ho líč -

ka, od - pa - dla mi sl - za soč - ka, kva - pla mi krú zo sr - dieč - ka.

Kde ty pojdeš, pojdén a' ja, Keď ja zomriem, nak mi zvonía,
pojďeme my obidvaja, nak počujú rodičovía,
aspoň sa budem čudovať, aj apouka, aj mamouka,
ako ťa budú muštruvať. aj moja verná frajterka.

Edom, dva, tri . . .

Z Brašljanice : Judita Petraková, 27. IX. 1932.

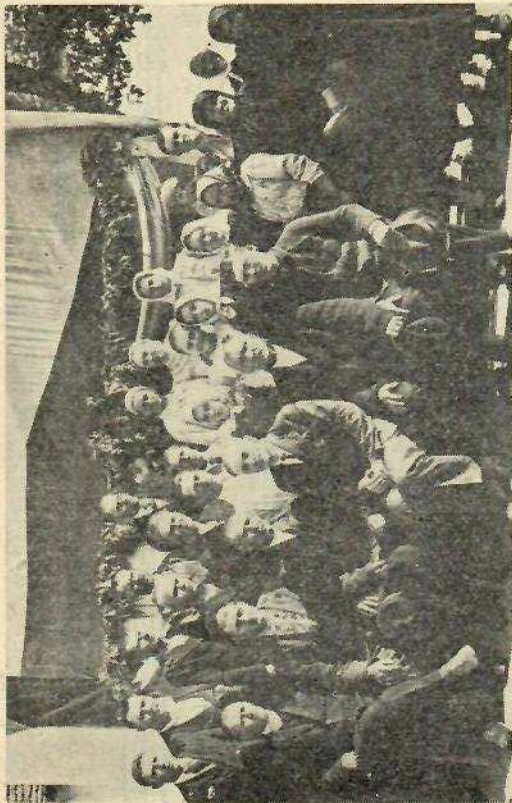
E - dom, dva, tri, šti - ri, päť, šesť, se - den, o - sen, de - väť,

de - sať, e - do - nác - ta ho - di - na, ne - boj sa ma, má - mi - lá.

Keby ja sa teba bála, Bezeková bielym vínom,
nikda by sa nevydala, Sládečková rozmajrínom
ale sa ťa nebojím, a Vagová smotanou,
ja ti smeľo odpovím. žeby mala frajterou.

'Brašljanici jest tri džouke, Tá smotana, tá ju krásí,
čo sa nosia ako grofke; žeby mala peknie vlasy,
ena druhej povrávaly, peknie vlasy lískavie
s čin sa kerá umývaly. a nožičke šapňavie.

Spetokol v Brašljanici roku 1935.

Z večera je jasno.

Z Brašljanice : Maria Bezeková, 30. I. 1934.

Z ve - če - ra je jas - no, cez pou noc o - blač - no,

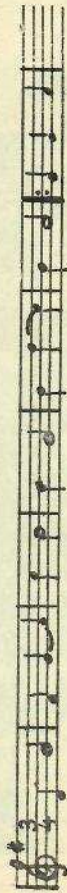
ne - prij - šou moj mi - lý, vo - ľa - čo ho zaj - šlo.

Zajšla ho tan, zajšla, Príjdi, milý, príjdi,
tá plevenská varta, alebo mi odkáž,
keď neprijšou 'neska, to moje srdiečko
veď vom príjde zajtra. zarmútenvo rozviaž.

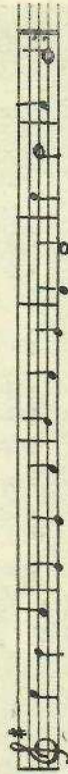
Ani ti nepríden,
ani neodkážén,
ešte ti ho, milá,
na tukšie zaviažen.

Ako si, moj milý.

Z Brašljanice : Zuzana Martinekovej, Maria Bezeková v januári 1934.

A - ko si, moj mi - lý, cez tie ho - ry prejšou ? A - zdaj tá

ja - ra - bok, a - zdaj tá ja - ra - bok na krí - lach pre - nie - sou ?

Ani ma jarabok na krí'ľach neniesou,
[: tem son tá, mámilá :] navštíviti príjšou.

Snílo sa mi, snílo, že pole horelo,
[: a to sa milému :] líčko červenelo.

Snílo sa mi, snílo, že sa ' poli blýska,
[: a to sa milenke :] zablýštaly očká.

Snílo sa mi, snílo, že ' noci dážď padal,
[: a to si ty, milý :] pod obločkom plakal.

Počúvaj, počúvaj, čo to tan tak hučí?
[: Či to zvony zvonja :] a či vector hučí?

Zvony to nezvonja, javor to nehučí,
[: ale sa milenka :] so svým milým lúči.

XVII. KROJ.

Ak ešte dnes zďaleka poznáme bulharskú Slovenku, nepoznáme po kroji bulharského Slováka. Len nejaká Pavlikjanka z Ase-nova mohla by nás svojím podobným krojom niekedy pomýliť. Slovenky sú vernejšie svojmu obleku, ako Slováci. Hoci udržovávajú ženského kroja, jeho pestrosť a vkusu je nepomerne ťažšie ako mužského, preca Slovenky hľadajú si ho všemožne udržať, až na niektoré popánštené, myslíac, že keď shodia sedliacke šaty, hneď s nich spadne aj sedličina a stanú sa vznešenými paňami. Na druhej strane dalo by sa toto odôvodniť tým, že v Bulharsku nedostať slovenskému kroju zodpovedajúcich látok, alebo sú veľmi drahé. Ale nielen látky, lež aj strih rozhoduje u kroja; a podívajme sa, ktorí sa viac od neho odkloňujú? — Bohatší.

Ešte dodnes najpestrejšie kroje Sloveniek najdeme v Gornej Mitropolji, za ňou ide Mrtvica a na poslednom mieste stojí Brašljanica.

U chlapov zvláštneho kroja nevidieť. Len kde tu v „kuckove“ zahodený čierny vygombičkovaný lajblík a štrbskému alebo väžeckému podobný širák, ako posledné trosky, svedčia, že Slováci prišli v inom odeve, ako chodievajú teraz. K prvým dvom spomenutým patria nepochybne ešte široké biele obstrambané nohavice (gate), ktorým sa však Bulhari veľmi vysmievali a preto hneď len čo ich zodrali, počali si šiť čierne „pantalony“. To vyšlo tiež lacnejšie ako nohavice „o piatich polách“, lajblíky a klobúky nebolo odkiaľ doplniť a tak ich miesto zaujali bulharské „fanely“, typické baranice a na nohách miesto číziem tiež bulharské krpce-sarvuly, prítiahnuté k nohe dlhými motúzami, okrutnými na nohavici až pod koleno. (Zvláštna paráda to nie je).

Nedostatok slovenského kroja pociťuje sa zvlášť pri divadlách, v ktorých vystupujú osoby slovensky krojované. Preto tiež Brašľančania chodiať poň až k Pavlikjanom do Asenova.

Hneď od začiatku neboli všetci Slováci jednako krojovaní. Najkrojovanejší, „najbohatší“ prišli Nadlačania a, ako už bolo spomenuté, dalo to starosti, či bude kostolníkom človek „v lýskavých sárah“ — Nadlačan alebo len v „panuškách“ — Kovačičan. Dnes aj v G. Mitropolji sú sáry naozajstnou zvláštnosťou. A Slováci už ani nepripisujú tomu nejakých zvláštností kto čo má obuté, avšak u žien ešte i teraz trvajú skutočné závody v tom, ktorá bude v kostole krajšie vyobliekaná. A to zase najviac len v Mitropolji a najmenej v Brašľanici.

K ženskému kroju patrí najprv široká „gecela“, okolo spodku dvoma i troma pestrými stužkami obsíť a zapínajúca sa po celej dĺžke patentkami, takže rozvítá predstavuje plášť komolého ihlanca. Týchto nosia na sebe tri i štyri; podľa vypravovania nosievaly, vraj, v Banáte takýchto naraz (k neuvereniu) — po štyri-acať. Dnes mnoho ich je, čo si nemôžu dovoliť ani jednu poriadnu, preto radšej ani do kostola nechodia, lebo veď tam sa okrem modlitby tiež hľadí na to, kto v čom je. „Šatu“ — zásterku nenosia. Na drieku levešku. Len kde-tu sa vidí vyšivovaný rubáš alebo „gaty“. Na hlave „ručník“, čo možno „najhodvábnejší“, zaviazaný pod bradou. Na nobách „cipce“; čizmy u ženy si nevedia už ani predstaviť, jednak, že im je to veľmi smiešne, jednak, že ich nemôžno dostať.

Celkove možno dnes povedať o kroji bulharských Slovákov, že veľmi schudobnel i čo do pestrosti i čo do svojich čiastok; vlivom prostredia a vlivom hospodárskej tiesne. Ale podľa všetkého dá sa cítiť, že, až na malé výnimky, Slovenky sa necítia dobre v panskej sukničke miesto gecele, v dámskom „mantu“ (svrchníku) miesto „kabane“, v panskej čiapôčke alebo klobúku miesto „ručníka“. Preto slovenské dievky chodiať si aspoň na „slovenskie háby“ vyslúžiť a potom zanechajú „panské“.

Ako rýchlo sa kroj menil, vidieť z toho, že keď prišli do Mrtvice Slováci roku 1897, mrtvík Slováci už taký kroj nenosili.

Dlhšie po príchode nosievaly Slovenky ešte tieto čiastky odevu, ktoré však zanechaly až na „levešku“ a „kabaňu“:

Na drieku nosievaly „prusliak“, vyzdobený na pleciach stužkami, na ňom „trichvostovú“, dnes už veľmi vzácnu šatku. Okrem

Výbor Čs. nář. domu a čs. školy v Brašľanici s učiteľom T. Topolským r. 1932.
Fotograf: Topolský.

toho s tesnými rukávami po hrdlo zapnutú „kacabajku“ a na nej otvorenú, dodnes zachovanú „levešku“. — V lete nosily „midery“, ľahké, so širokým pozakrúcaným golierom, plátnom futrované kábátky, v zime zase nosievaly z čierneho súkna kožušinou vrútené a vatou alebo tiež kožušinou futrované „čurčlíke“ alebo tiež „čuráke“ zvané. Nevesty v prvé roky po príchode chodievaly k sobášu v partách, dnes už celkom zanechaných.

Vyšivky sú hojné, ako sa to ani inakšie u Slovákov nedá predpokladať. Snáď väčšmi zobia periny, často aj vo dva rady na posteli poskladané, ako vlastný kroj. (Veľmi zriedka vidieť slovenskú mužskú vyšivánu košelu). Periny bývajú ozdobou prednej izby a preto tým sa venuje viac pozornosti, veď v nich môžu spať len hosti alebo nevesta vo svadobnú noc. Ku každodennému spaniu sú iné, chatrnejšie.

Ale aj vo vyšivkách badať veľký úpadok slovenského ornamentu, ktorý nemá byť odkiaľ nahradzovaný. Slovenské stylizované jabĺčka, kvety, ruže, vetievky, všetko v zladených slovenských barvách, už nenajdeme. Viac sú nahradené bielou čipkou. Len kde-tu vidieť viac alebo menej podarené pokusy o tieto prvky na nejakej lacnejšej číche, ktorú majú nielen okrášľiť, ale tiež zhodnotiť. Len obrusy a ručníky akoby neboly bývaly utrply na svojej kráse: tie sa tkajú a pretkávajú dnes ako včera, rovnako pekné a pestré.

Slovenská výšivka oživila aspoň v Gornej Mitropolji v dobe samostatnej slovenskej školy a počala sa prenášať tiež do ostatných kolónií. Inakšie však väčšinou Slovenky vyšívajú bulharskou „broderiou“, ktorá je síce pekná, avšak nie je slovenská ani svojou priamou čiarou štylizáciou, vznikajúcou jedine krížikovým vyšívaním (krivky vo výšivke nepoznajú), ani harmoniou bariev.

Aj v tomto bude môcť hodne vykonať len slovenská samostatná škola zavedením pekných slovenských vzorkov.

XVIII. ZVYKY A OBYČAJE.

Z predošlých domovov doniesli si Slováci tiež svoje zvyky a obyčaje, z ktorých už veľa tiež pozabúdali, ale neprispôbnili si ich prostrediu. Snáď v nich sú mimo spevov najsovojskejší. Netreba, hádam, ani prízvukovať, že tieto sú svojím pôvodom zo Slovenska a len behom dlhého života Slovákov v cudzine sa buďto doplnily, pozmenily alebo pozabudly. Tiež s bulharskými zvykmi sa Slováci dobre oboznámili, ale tie sa nestaly ich duševným majetkom i keď ich niekde upotrebujú. Slováč „čerpí“ (častuje) príhodzieho tiež „sladkým“ alebo cukrikom, ale pri tom nezabudne pripomenúť, že to je nie po slovensky, ale len vynútené prostredím, tancuje bulharské tance ako rodený Bulhar, ale vie, že nie sú slovenské, niektorý tiež „pristané“ nevestu po bulharsky, ale vie, že je to nie ani slovenský, ani správne, ale vynútené pomerami, aby si uľahčil na svadobných výdavkoch. Nuž a toto nesmie sa pričítať Slovákom ku zlu. Pol storočia je dosť dlhá doba, aby sa hŕstka cudzincov prispôbnila prostrediu, aby sa assimilovala, a tu, na Balkáne, tiež zbalkanizovala. Avšak k dobru Slovákov to musíme priznať, že u nich sa to nestalo a kde sa nejaké tie odsúdeniahodné spoločensky-mravné poklesky aj stanú, stanú sa nie preto, že by boli „mravy zdivočelé“, ale viac z nutnosti. Pravda, nemožno tiež zatajiť, že niekde by sa takému spôsobu dalo aj vyhnúť, ale keď samotné prostredie to isté robí bez najmenšieho pocitu prestupku proti mravom, dá sa odsudzovať tak prísne slovenský chlapec, vyrástly len v tomto prostredí, ktorý, takrečeno, nepozná svet ďalej, ako zo svojej dediny do Plevna?

Pokiaľ mi to bude možné, opíšem ďalej všetky zvyky, ktoré si Slováci do Bulharska doniesli, i keď mladší ich už zabudli, či už z ľahostajnosti alebo z odporu proti všetkému „staroverskiemu“ alebo z akýchkoľvek iných príčin.

Zvyky sú spojené nielen s vierou a poverou ľudu, ale tiež s prácou každého druhu, ktorú uľahčujú, zpríjemňujú, robia ju okázalejšou, veselšou, smutnejšou, dôležitejšou, práve tak ako piesne, alebo v nich sa hľadá splnenie tajných túžieb ľudského srdca. Preto tiež sa najviac viažu k určitým dňom, sviatkom a pod. Bude preto dobre prebrať ich zariadenkom po celý rok.

Ako všade, aj tu, najokázalejšie sa svätí príchod Spasiteľa na svet — Vianoce, ku ktorým svojou tichosťou patrí už aj advent a v ňom prvý tajomný deň Lucie.

Od Lucie do Štedrého dňa zapisujú starí, aké počasie bolo v ktorý deň a podľa toho analogicky predpovedajú tiež počasie mesiacov. Keď nemusia, na Luciu nechodia ženy do súsedov, lebo veď každý podľa seba vie, že je to nepríjemné, keď sa mu majú potom celý rok hrnce a misy trepať. Zato je vítaný chlap „s oceľou“, aby sa hrnce a misy nehubily. Nenosí nič, a pri vchode zavinšuje:

Doniesou som vám oceľ,
aby sa vám hrnce, miske nehubily.
Keľko máte na dvore koľou,
aby ste mali teľko ' konici volou;
keľko je na ručníku strapcou,
žeby mala gazdina teľko chlapcou;
keľko máte na kline tanierou,
žeby mala gazdina teľko frajerou.

Za takéto pekné pranie hosťa „počerpia“ pálenkou, vínom, koláčikami, orechami atď.

Večer pred Luciou sa mažú česnakom dvere a niektorí si proti Lucke robia na čelo česnakom kríž.

Často sa stane, že na obed po Lucii niektorý člen rodiny nemá lyžicu. Tá išla robiť čary, ktoré sú v jej moci: Niektorá šilkovná dievka ju potiahla, aby si ju potajme dala pod hlavu do posteľe až do Štedrého večera. Vtedy pri zvonení vyjde s ňou na ulicu a akého chlapa vidí, takého mena bude tiež jej muž. Lyžica sa, pravda, má zas tak tajne dostať na svoje miesto, ale za dnešnej krízy dievka si ju už nechá.

Od Lucie do „Kračúnu“ každá gazdina, ktorá má gazdovstvo „v merku“, nezavolá na hydinu, keď jej dáva žrať, ale zrna sype do obruče, pohodenej na dvore, „žeby sa jej hyd celý rok schádzau dokopy“.

Na Štedrý večer tiež „dobrá“ gazdina ukradne z cudzieho dvo-
ra trochu slamy tak, aby ju nikto nevidel a potruší jej do každého
hniezda, v ktorom jej sliepky nesú, aby jej celý rok dobre niesly.

Od roku 1930 v Gornej Mitropolji škola zaviedla tiež Mikuláša, a vo všetkých kolóniách z daru „Komenského“ a niekedy aj ministerstva školstva a iných darcov usporiadávajú sa na Štedrý večer stromkové programové slávnosti s rozdávaním darčkov.

Pretože Slováci sami si nemôžu dovoliť drahý jedľový alebo svrčinový stromček, robia si miesto neho len v kvetníku zabodnú-
tú halúzku z listnatého stromu, ovitú barevnými papierami a ove-
šanú ovocím.

Na Štedrý večer chodievajú popod obloky spievať deti, ne-
skoršie aj dospelí. Nad ránom dospelí spievajú už piesne o naro-
dení Krista Pána.

V prvú slávnosť vianočnú chodievajú deti od najmenších po
domoch „polazovať“. Najznámejšie polazovačky, za ktoré dostanú
oriešok alebo lev, sú:

Checheche, mecheche,
dajte mi oreche. (Pámodaj dobrovo ráno.)

Alebo: Ja som malá Mariška,
červená ružička,
lístok zelený,
Pám Kristuško narodený. (P. d. r.)

Iná: Poviedať son prišla k vám:
Narodil se Kristus Pám
' mestečku Betleme,
' jesličkách na slame,
oznamujen vám. (P. d. r.)

Iná: S postičke son sišla,
na orieške son prišla:
orieške mi dajte,
zdraví ostávajúte. (P. d. r.)

Iná: Ja som malá panna,
vítan Krista Pána.
A' ja si ho vítan,
grajciarik si pýtan,
grajciarik mi dajte,
zdraví ostávajúte. (P. d. r.)

pre väčších:

Ja som malá vevertička,
pýtan si ja do košička
kus koláča, kus mrváča,
vypustín vám ' chyží ' táča.
A to ' táča čirikalo,
Pána Krista privítalo.
A' ja si ho vítan,
grajciarik si pýtan,
grajciarik mi dajte,
zdraví ostávajúce. (P. d. r.)

Pre chlapcov:

Ja som malý žiačik,
spievan ako ' táčik ;
blízo pri kostole,
pri slovenskej škole,
tan žiaci spievajú,
Pána Krista vítajú.
A' ja si ho vítan . . . (atď.)

Iná:

Ja som malý — do povaly,
pýtau by son, keby dali
pálenvočko do skleníčky
a grajciarik do kapsičky. (P. d. r.)

Iná:

Vinšujem vám tieto hody,
žeby ste nepili vody,
lem pálenice, vínce
a medovie opekance. (P. d. r.)

Tiež:

Ja som malý juhás,
polazujen u vás.
Ouce sa mi na doline
a ja chodím po dedine:
kapselka mi trčí,
pes mi do nej vrčí,
dajteže mi do nej,
nak sa mi napučí. (P. d. r.)

Novoročné:

Ja som malý chlapec,
zafúľaný kapec,

klobúk mi je krásny,
Nový rok vám šťastný. (P. d. r.)

Alebo:

' Tonto Novém roce
vinšujen zo srce,
milí přáteli,
by ste mohli žiti,
tento rok svetiti
a po roku šťastne
daj kráľovstvi večné. (P. d. r.)

Medzi polazovačkami najdú sa tiež také, ktoré sa nedajú tuná uverejniť.

Asi v tretie Vianoce po príchode urobili si Slováci tiež Betlehem a chodievali s tým „čudom“ kolo Bulharov i kolo Slovákov, ale najsrdečnejšie prijali ich katolíci Pavlíkjami v Asenove. Ženy si urobily z lubók kone, chlapi turbány a čiastočne spievali, čiastočne recitovali: Dej nám Pán Bůh, milý Pane . . . Len asi dva roky chodievali s ním, potom zaniknul a mladší si ho ani nevedia predstaviť.

Na Jána, ako na všetky ostatné mená, chodieva sa „viazat klobásou“. Pravdaže sa nikto neviaže, len jubilantovi sa zavinsuje a hostí sa. Ján Petrák starý má tento vinš zapísaný z roku 1886 k takýmto príležitostiam:

Vinš pre šeckie mená:

Buď Pánu Bohu chvála, že sme jakožto Svatého Jána dočekali. Z toho se ja srdečne teším a radujem a vinšujem, žeby vás Bůh Všemohúci ráčil zdržovati a niekdy po dokonání života vašeho ráčiz vás tan prijati, kde svatí anjelé prospievují: „Chvála Bohu na výsostech a pokoj lidé' na zemi“. To vám ze srce vinšujem a prajem.

Smrtná nedela.

Na Smrtnú nedelu chodievajú malé dievčatá „s paničkami“. Jedno predstavuje ženicha, druhé nevestu, obidve sú v čepcoch. Na ruke košček na vajcia. Pri dverách sa chytia za ruky a vykrúcajú sa raz na jednu, raz na druhú stranu, spievajú:

[: Navaríme :] čiernyho piva,
[: opojíme :] rychtárovoho syna;
ak nebude piti,
budeme ho biti :

[: Kujem :) vátí,
za vlasy mykati.¹)

Ďjoukina krása
a vlasy do pásu.

[: Obdarujte:] túto našu mladú nevestičku,

pojďme s ňou do jarmočku,

kúpime jej šnurovačku:

červenú, zelenú,

na tú našu smrtnú nedelu.

Malý háj, veľký háj,

a ty, pani gazdinka, vajko daj.

Ní lem eno.

ale dve,

veď ti to veľa neodbudne.

Na Kvetnú nedelu

chodievaly deti doneďávna spievať popod obloky „s ratolesťou“. Rozkvitnutú halúzku postavili pred oblok a spievali: „Poděkujmež Kristu Pánu“, za čo dostali do košíčka vajčko.

Pondelok veľkonočný

je vyhradený na kúpačku mužom, utorok ženám. Keď sa zo začiatku ušla nejaká tá kvapka tiež nezvyklým Bulharom, bolo tam dosť všelijakých „majek“ . . .

Pred pár rokmi zanechali stavanie májov pred kostolom na Turíce. Vtedy tiež ručníkmi vyzdobili kostol. Tiež dievkam stavali máje v sobotu pred Turícami, v pondelok pri muzike ich vávali a dievky si vymieňaly svoje šatky.

1. Zvyky pri rodinných udalostiach.

(Námľuvy, svadba, krst, pohreb).

Že láska k založeniu manželstva u Slovákov tiež nehrá veľkú rolu, je patrné z mnoho a mnoho každodenných prípadov a vidieť to hneď od pytačiek. Za dievčatom sa niekedy hrnú traja-štyria mláďenci, jeden od nej vychádza, kým druhý je už pripravený v skryte pred dvermi. Jedného vypraví, druhý vchádza. Ten toho haní, seba chváli, zvlášť, ak sa vie o dievčati, že si niečo vyslúžilo,

¹) Pavel Dobšínský: Prostonárodné hry slovenské na strane 25: „... kyjom, kyjom mlátú, — za vlasy klmátiť“.

má nejaký ten dar a že má i nejaký slobodný svoj dekar. Vyhrá obyčajne ten, kto je najviac doporučovaný a koho tiež rodičia chcú. Stáva sa, že sa mladí vôbec ani nevideli, ba ani o sebe nepočuli prv, kým nejaký dohadzovač nedoniesol im zvesti, že žijú a že by sa hodili k sebe. A svadba je hotová!

Slovenskí chlapi ženia sa najradšej so Slovenkami, hoci v každej kolonii už sú tiež prípady smiešaného manželstva. Ak sa vydáva dievka na bulharskú stranu, musí tiež prijať pravoslavné náboženstvo a dať sa tiež pokrstiť. Naopak nie. Deti z krížnych manželstiev ostanú Slovámi len vtedy, ak je otec Slováč. V prípade, že otec je Bulhar a matka Slovenka, deti sú Bulhari a nesmú tiež, ako už bolo povedané, ani do slovenskej školy chodiť. K takýmto krížnym manželstvám zriedka dochádza z lásky, ale skôr z nutnosti, kde je menej Slovákov, kde sú v bližších krvných sväzkoch alebo kde niet dosť mláďencov alebo dievok. Na pr. vo Vojvodove, v Pišurke alebo v Dolnom Ezerove. Akže inde, kde je dosť slovenských chlapcov, vydá sa dievka za Bulhara, je v tom na 90% hlavnou pohnútkou majetok ženichov. Tu a tam tiež tvrdohlavosť a truc rodičov: Keď si ju nechce vziať „tem“ (ktorého by chceli), dáme ju na truc Bulharovi. Avšak, hoci Bulharka v slovenskej rodine sa prispôsobí dosť rýchlo, Slovenka v rodine bulharskej sa cíti opustenou, sirtou, často nešťastnou. Bolo by treba, aby sa Slováci medzi sebou viac miešali z druhých dedín, aby sa nestávali samí svatovia. Chvályhodné je tiež, že sa konečne niektorí odhodlali tiež založiť rodinu s Vojvodovčankami.

Málo je prípadov, kde by si bol býval bohatý slovenský chlapec vzal Bulharku. Väčšinou len chudobní. Odôvodniteľné je to tým, že Slovenky sú výberčivé, často čakajú na „princov“ z pohádky, a za „pou človeka“, ako volajú chudobných, nechcú ísť. Tiež v živote sú náročnejšie ako Bulharky, chudobný im nemôže vyhovieť. Preto v takomto prípade musí sa priznať, že krízne manželstvá sú šťastnejšie ako by boli bývaly so Slovenkami a treba vyvrátiť tiež slová jedného z brašljanických kronikárov, tvrdiaceho, že manželstvá s Bulharkami sú zlou výstrelou, lebo že Bulharky rýchlo starnú. Pravdaže, Bulharky trochu prv uzrievajú, sú inakšie vychované rodinne i spoločensky, ale to môže poznať len človek, vychovaný inde, kdežto Slovákom, v tomto prostredí bývajúcim, sa tieto veci nejavia tak ostro. A čo sa týka krásy? Je pravda, že sú bulharské sedliacky z roviny dosť žlté i čierne, ale treba sa ísť podívať 319

tiež do očí sedliackam na Balkáne, kde sa nachádzajú púčky i ružičky.

K uzávierke všeobecného pojednania o tejto veci nebude, hádam, na škodu uviesť, ako súdila Slováci o šťastí svojho dieťaťa :

Otec: „Hat, neviem, či sa budú mať rada, ale sama vyberala. A, vera, dobre si vybrala!“

Hosť: „Hlavné bude, myslím, keď sa budú mať radi a keď budú zdraví. Čo im bude treba, to si oni nadobudnú.“

Otec: „Hat, prauča je i to, ale hlaunvo je, že vom nemá nikomu stotínky dávať. Lem države dánok. A majetok veľký, nuž, hádam, im to bude stačiť!“

* * *

Svadobné zvyky si doniesli Slováci z predošlých domovov, a to trochu iné z Banátu a iné zo Sedmohradska. Avšak rozdiel bol už vtedy dosť nepatrný, a dnes, zvlášť u mladých, sa skoro ani nepozoruje. Akoby sa bol utvoril z obidvoch nový zvyk, v podstate ten istý. Že si niektorí starší nadľackí rodičia chcú oženiť syna tak ako sa oni „svadbili“, to len preto, že nesúhlasia celkom s tým, čo sa teraz na svadbách robieva a že sa im to staršie lepšie páči. Preto tiež zvláštnu kapitolu nevenujeme svadbe nadľackej a zvlášť nu kovačickej.

Námluvy koná niekto blízky z rodiny, často bez toho, že by sa bol prv mládenec s dievčaťom dohovoriť. Rodičia pýtanej dávajú na javo svoj súhlas ľahostajnosťou: „Hat, nak si robí djouča, čo kce. To je za ňu. Je už ní malá!“ Ak by sa im však zat nepozdával, neodrieknu priamo, ale „vykrúcajú“: „Ešte nemvožme, ní je príhotovaná, je ešte mladá, má času, nemá táľ . . .“ a pod. Ak rodičia pýtanej privolia, že môže prísť „vom“, je isto, že dievku dajú.

Nastávajúci zat príde potom v niektorý večer so dvoma starci do domu vypýtanej, nastáva častovanie, a kým starci ustáľujú deň a spôsob svadby, zatiaľ budúci manželia niekde v pitvore šebocú o svojich snoch budúcnosti. Pri odchode dá dievka mládencovi „istotu“ v podobe jedného alebo dvoch šatkov na hlavu.

V sobotu je „sďavanka“ na fare a, ako všade na Slovensku, po tri nedele ohlásky v kostole. Tie si ohlášani musia ísť počúvať, aby nemali hluché deti.

Mladý pár z Gornej Mitropolji.

Fotograf: Topolský.

Teraz len nastáva obdobie skúšky pre budúcich manželov: odrádzanie, hanobenie jedného alebo druhého, najprefikanejšie pomlvy, len aby sa snúbenci rozšli. A keď niet lásky, sľuby sa často vracajú.

Svadbá sa robieva v hociktorý deň v týždni okrem piatku a nedele, ale najviac v utorok; len vo veľmi naliehavých prípadoch urobí sa tiež celkom po bulharsky — v nedelu, a k tomu bez všetkých ohľášk. (V Bulharsku ohlásky neexistujú, ani trojtýždňové vyvesovanie oznámenia o snúbencoch na notárskom alebo obecnom úrade. Dostatočné je preukázať od farára potvrdenie, že ani jeden z novomanželov nie je viazaný nikým — že je slobodný).

Mladí si najdú družbov i družice. Mladucha má len zväča, mladý mimo neho tiež družbu. Družba chodieva s pierkom na klobúku, zväč len s ružičkou na prsiach a ním môže byť tiež mladý ženač. Obidvaja nosievajú na obyčajných nedeľných šatách poprípáné rozmarínové vence, tiahnuce sa až okolo krku. V ruke barevnými papierami ovenčenú „družbouskú palicu“, v druhej jeden z nich nosieva vínom naplnenú bulharskú drevenú „kardu“, druhý „butýľku, naplnenú týň tuhším trúngom“. Tými vždy po-

nůknu na svadbu pozvaných po odrecitovaní vinša — „za zdravie mladým.“

Dva dni pred svadbou títo „vyslanci“ chodievajú zvať, najdú starejšieho, svatku — kmotričku (opatrovateľku mladých), kuchárky, komoraša (šenkára), másiara. Deň pred svadbou je obyčajne celá kolonia „hore nohami“: sbiera sa, čo sa kde dá: stoly, stoličky, lavičky, dosky, hrnce, misky, taniere, lyžičky, vidličky, poháre, fľaše atď., atď.

Večer pred sobášom chodieva sa spievať mladej pod obloky „na kašu“. Po tom nastáva hostina a tým sa vlastne započína svadba. Keby sa nespievalo „na kašu“, nemala by svadba začiatku, práve tak, ako by nemala konca, keby sa na ráno po nej neišlo do svadobného domu pomôcť „jedno-druhé popiť a pojesť“. —

„Na kašu“ sa spievajú „smutnie tri nvoty“; mladá si má pri nich poplakať.

Prvá: Ej, kukulienka zakukala,
ej, matka cěru zapletala.

Ej, nezapletaj, manko, tuho,
ej, nebuden ti doma dlho.

Ej, deže pojdeš, cěra moja?
Ej, sama nevien, manko moja.

Ej, ta ja pojden, de neviete,
ej, lem keď lístok dostanete.

Druhá: Ej, maj, dobrú noc, moj pám otec,
ej, držau si mi zlatý veniec:
ej, komuže ho držať budeš,
ej, keď mňa cěru mať nebudeš?

Ej, maj, dobrú noc, pani matka,
ej, bola si mi veľmej sladká;
ej, komuže už sladká budeš,
ej, keď mňa cěru mať nebudeš?

Ej, maj, dobrú noc, moj bračok,
ej, držau si mi zlatý tráčok;')
ej, komuže ho držať budeš,
ej, keď mňa sestru mať nebudeš?

') Tráčok — hodvábná šnúrka do vlasov.

Ej, maj, dobrú noc, moja sestrá,
ej, bola si mi veľmej ostrá;
ej, komuže už ostrá budeš,
ej, keď mňa sestru mať nebudeš?

Tretia: Tichý vetrík po doline povieva,
už sa Anka od jej milých odberá.

Ešte sa ja mojho apku spýtať mám:
S kým ja, apko, duša moja, bývať mám?

Ej, ní so mňou, džouka moja, ní so mňou,
koho si si vyvolila, tem s tebou.

Ver' son si ja vyvolila z ruži kvet,
ver' mi je vom najmilejší, než tem svet.

Tie isté slová sa opakujú ešte tri razy, kým sa nevyspieva:
Ešte sa ja mojej manky, sestry a brata spýtať mám . . .

Celá úradnosť svadobná deje sa len vinšami, jak medzi starejšími a družbami, tak aj medzi starejšími (pytačom a oddávačom) navzájom. Vinše nie sú jednotné a nie sú tiež sobrané v žiadnej sbierke, ale sú prepisované, prekrútené, často do nesmyslu, zvlášť, kde išlo o vyslovenie niektorých českých alebo smyslove ťažších slov. Zachovala sa jedna sbierka vinšov, bez začiatku a bez konca, pod názvom: Z p ů s o b p ý t á n í, písaná v Piliši 21. februára roku 1814 nezistiteľným spisovateľom, z ktorej mnoho vinšov upotrebujú bulharskí Slováci.

Čím viac vinšov, a čím „smiešnejších“ vie sa družba naučiť, tým je vyhladávanější. Medzi „smiešne“ sa rátajú aj tie, ktorým sa obecne hovorí „zelené“ a pre ktoré by sa každý človek urazil. Tie sa hovoria pri podávaní prvej misy každého jedla — starejšímu, ale nie pre urážku, lež pre smiech. „To už pám starejší musia pri svadbe potrpieť.“

V ďalšom podám v hrubých rysoch a podľa skutočnosti priebeh slovenskej svadby v Bulharsku. Vinše sú vybrate najviac od najčastejších brašjanických družbov: Miša Nosála a Jána Vagu a od starejšieho Juraja Vagu.

Na svadbu volajú takto:

„Mnohovážení páni přátelé,

ja prichádzam k vám a tým cílem, aby vám predevším oznámim, že pochtív mládenec menom M. N. svoj mládenecký stau promeniu a do stavu manželskícho stúpiti ráčiu. Ponevác cítí to 323

on sám od sebe, že začítí nemože, tudž kremňa (má byť: skrz mňa) vás prosí, aby ste sa nesťažovali, a na budúci utorok (štvrtok) do jeho pochtívého príbytku shromaždili a jeho gu svatému sobášu odprevadili. Vom sa ván za to všin dobrým zavazuje odsľúžiť a odmeniť, amen.“

Tiež týmto vínšom — charakteristickým svojím nesmyslom — sa povoláva na svadbu:

„Mnohoväzení páni přátelé, mne velice považite dľa umní (považitelní a umní) páni přáteli. Možná vec pripraviti a vystrojiti takovej radosti a úprimnosti naplnení našeho princípa, nie toliko pro pokrm a nápoj, ale zvlášte pro tem párik, který míní do stavu manželského stupují. Ano, i g svatému sobášu pristúpiti chtějí, aby tam potvrzení kazatelskej přijali. Z toho sa má radovati církev svatá i služebníci její a tak i mladoženích chcel tiež v tomto ujišten býti, že podle vole Božej do stavu manželského a že v ňom nerazdili temnie (nerozdělíteľne) zustávatí budú. Protož vás unížene prosí skrze mne, jakož skrze služebníka svojho, vážení přítel a příbuzní, jakožto pá m . . . , kerý vás žiada, aby ste na budúci ráčili do jeho pochtívého příbytku, domu, přísti a jeho gu svatému sobášu odprevaditi. To vám ja vínšujem a žiadam. Amen.“

Alebo:

„Mojí milí přátelé, z příchodu mého vínšujem vám mnoho dobrého. Buď Bohu chvála za to dobrodiní, poneváč ja přichádzam jako posol od vašich milých přáteli N. N., že jim Hospodin ráčil požehnati z pochtívého manželství syna (cěru), kerý(á) umieniu(la) sobe svoj stau mládenecký (panenský) přomeniti a do stavu manželského stúpiti. Tak vieme, že lepší jest v stau manželský stúpiti, nežli život svoj zabiti, to nás i svatý Pavel poučuje. A toto samí sebe ani začítí, ani dokonati nemožu, než utíkajú sa k Pánu Bohu Všemohúcimu a také i g láskam vašim přátelským a susedom. Prosia vás skrze mňa jako služebníka svého, aby svú přtomnost' jich pochtívý dom na budúci přijiti a jich gu svatému sobášu odprevaditi ráčili. Oni sa ván za to všim možným odsľúžiti a odmeniti sľubují. Srděčne vínšujem a žiadam. Amen.“

Ráno v deň svadby volá družba alebo zväč starejšieho do svadobného domu:

„Mnohoväzený pá m starejší, již je čas onezdejšího povolání, aby ste sa do svadobného domu našeho mladoženícha (mladej nevesty) shotovili, a ja som preto k ván přijšou, aby ste bez dlhého meškání a čo najskor tan přijšli.“

Keď starejší príde do svadobného domu, sú už stoly pod šiatrom, urobeným z poniev, na dvore, kde sa celá svadba odbavuje, pokryté hojnými darmi božími, ale hlavne tým najvítanejším — ostrou alebo červeným. Veď na svadbe musí byť veselo a bez tých to nejde. Nevídali, že niekedy z veselosti sa rozbije nejaká hlava alebo oškuli niektorá kosť! Tak ako bez tých, ani bez muziky sa svadba neobíde. Hádám, skôr bez chleba, ale tieto tri nutnosti tam musia byť.

Starejší už obyčajne nachádza všetko veselé, roztancované, rozospievané a kolujúcu „butýľku“ s páleným, z ktorej si tiež musí upiť na zdravie mladým a na šťastie svadbe. Potom dá si zavolať svadobných rodičov, ktorých takto pozdraví:

„Vdečná mi jest vec, že vás nyní při žádostivém zdraví uhládám. Laskavý Hospodin nech vám toho štastia popreje, aby ste své svadební predsevzeti, které ste ve jmenu Božom už započali, při dobrom zdraví a štěstí dokonati mohli a z manželstva svojej dcěry (syna) hojného potešenia sa dožili.“

Zatiaľ, čo sa mladá pripravuje k sobášu, posielala si svatku s družicou a niekoľkými ženami k mladému s venčokom, pod ktorým mladý pôjde k sobášu. Družica, odovzdávajúc venček, takto vínšuje:

„Slovutny a mnohoväzený pá m starejší, prošim, preslyšte moje málo reči. Když král Šalamún manželku chcel míti, musela se tři měsíce přizdobiti. Tak i naša mladá nevestička je přizdobená, krásným bielyma vencí pripravená. Ja ena družička tú povinnost' k nám: Od našej mladej nevestičky vašemu mladoženíchovi temto dar prinášam; aby ste sa s týmto darom nezarmucovali, ale radi radovali a na našu mladú i na nás družičky srděčne pamatovali.

Spatřily sme krále Šalamúnovej zahrádky, tan sme videly družičky, čo trhaly ružičky. Aj my sme sa s našou mladou pospíchaly, všelijaké kvietky natrhaly, šeckie prsty sme si popíchaly aj po tri párou cipeľou zodraly, tak, aby ste nám za každý kvietok sto levou dali.

Pám starejší, přitíte 'dačne.“

Alebo:

„Ó, náš milý pá m starejší, na tejto svadbe nynejší, kázala vás naša mladá nevestička pozdraviti, nemala sa ván s čím zaudáciť, lem s týmto darčokom, zeleným venčokom: Nak sa aj váš mladý zat ozdobi, za kalap pierko položí. Avšak ju lem uvidíte — ukra'nút 325

sa ju pristrojíte. Jestli ju kcete ukra'núť, dajte jej na známosť, nak sa ona od svojich rodičov odoberie a jej rodičom zadákuje.

Pám starejší, priňte 'dačne."

Len čo sa venčok prípevní na kloúbuk mladému, pošle pytač k oddávavčovi družbu volať na svadbu. Tento svoju úlohu vyplní takto:

"Mnohovážený pám starejší, odkezujú a pozdravujú vás náš pám starejší skrze mne, aby ste sa shotovili do svatého chrámu Páne, kdež má býti potvrzený stav manželský mládence našeho s vašú cěru. Teda všem ráčte ode mne odkázati, by sme mohli i my znáti, jak se máme spravovati. Mne príliš se nelekejte, ale túto fľašu ode mne 'dačne priňte a vy, huci, hrajte a mne enu družičku do tancu dajte!"

Kým oddáváč napije sa z ponúknutej fľašky, zatiaľ sa družba roztančí s družicami a za ním ostatní svadobníci.

Ak je nevesta už pripravená, hneď, ak nie, po chvíli odpovie oddáváč družbovi na jeho vinš:

"Mnohovážené priateľstvo, tiež i ty, milá dcěro!

Teď tobe Hospodin propujčil toho štestí k budúcimu manželství, tedy důverne a svedomite povez nám ponejprve tu: Kceš-li s tým počtívým mládencem jménem J. G., kterýžto vyslanca svého k nám zasiela, aby sme sa prihotovili do svatého chrámu Páne, kdežto má býti potvrzený stav manželský, kceš-li s ním pred svatý oltár pristúpti, kceš-li? (Kcem).

Ponevác naša mladá nevesta neodpíra, ani nekce z vašeho mladoženicha posmeh učiniti, načěz ona nám sama slibuje, že ona "áno" kce sa prihotovít, aj že kce pred svatý oltár s vašim mladoženichem pristúpti, tak možete tájst zpát s pozdravem a s chválami, že i my o malíčkú chvíločku sa 'svatom chráme ustanovíme a stav manželský potvrdíme, to jest sprisaháme."

Hudobníci zahrajú:

[:Hudú huci vo dvore:;]

[:plače džouča 'komore:;]

[:Plač, Mariška, už čas máš:;]

[:od apku sa odberáš:;]

[:Dosti som ja plakala:;]

[:keď som rúčku dávala:;]

Ďalej sa opakuje to isté, len meno "apko" je zamenené matkou, potom bratom a sestrou.

Ak je nevesta sirotou, zaspievajú jej ženy "staroverskú": "Už sirota plače, že rodičou nemá."

Starejší oznámí potom rodičom odchod k sobášu takto:

"Čas je, abychom ve svém predsevzetí ďalej pokročili a našu mladú nevestu do chrámu pána odprovadili, kde pred Bohem a pred nami svedkami se svým budúcim manželom skrze sobáš kresťanským poriadkom spojená bude. K tomu tiež cíli vy, milí rodičové, svú dcěru s nami na malú chvíľku propustite a my ve jménu Božím podme ve spoločnosti do chrámu. Búh nech naše predsevzetí a naši cestu šťastnú a požehnanú učiniti ráči."

Alebo:

"Prišla již tá chvíle, ve kterú my sem povolani máme našeho mladoženicha do chrámu Páne odprevaditi a jeho krestanského do manželství stúpení hodnověrnými svedky sa státi. Povstaňme tedy a podme s pomocí Boží, abychom túto povinnosť naši pri nynejší svadbe vykonati mohli. Búh nech cestu naši ráči učiniti šťastlivú a požehnanú."

Mladá sa odoberie k sobášu, obyčajne za veľkého plaču, aby sa v manželstve viac smiala, ako plakala.

Po sobáši, ktorý záleží na vóli a chuti farárovci, odídu obidve stránky do svojich domov k obedu. Po obedu robí sa sbierka mladej "do ratolestí", hospodárovi k pomoci, na kostol, na školu a kuchárkam.

Prvá misa každého jedla je určená stolu starejšieho, ktorý sedí pri mladej (mladom) a než sa podá správčovi svadby do ruky, vinšuje sa niččo "na zasmiatie". Žiaľ, že býva to väčšinou niččo hodne oplzlé, "čo sa musí na svadbe pretrpeť." Tak na príklad starejší s prvou misou môže dostať "do smiechu" tento pozdrav:

"Pám starejší, vy ste tela,
' kuchyni jesto ešte veľa."

Priňte 'dačne p. starejší."

Ako ukážku vinšov k jedlám podávam niekoľko, ktoré možno ešte bez pohoršenia uverejniť. Nech milí čitateľa odpustia, že niektoré slová, ktoré obyčajne bývajú vybodkované, som uviedol v celej nahote, tak, ako sa to hovorí vo vinši. Núti ma k tomu presvedčenie, že o nič slušnejšie nie je takéto slovo vybodkovať, keď každý čitateľ vie, že ten, ktorý robil bodky, mal ho vtedy na mysli. Fígový list na tele je aspoň dráždivejší, ak nie nemravnnejší, ako skutočná, prirodzená nahota.

’ Tichosti se mejte všickni svadobníci,
poslúchajte na mňa malí i velicí.
A tak si ja žiadam, aby ste nám málo
miesta vo vašom dome dali
a nás do vášho príbytku ’dačne prijali.

Slepica, když krákorila
a po dvore živá byla,
ale už více nebude, lebo jej už bude skonania.
Bude už hneď uvarená. Ty budeš rozdelená,
nepojdeš ty viac na pánty!

Toto je tá slepačina masná,
lemže bola veľmi samopašná,
keď s pántu sletela, hneď šantovala.
Pánu susedovi obzobala bvob, cukrový a chudunký,
vyhrabala mrkvu z hriadky,

čo väčšie kusy — obzobala, a čo menšie — zahanala;
svoj život si oželela,
sama do hrnca sletela,
kuchárky ju pripravily, aby ste ju vy užili.

Vinše k jedlám :

Hej, počuj, ty, milý synku,
slyšel sem o tebe novinku,
že sa ty kečš oženíti,
stau manželský proneniti.

Hej, kto nevie, čo je žena,
nak sa jej každý rozžehná!
To son skúsiu mnoho ženy,
žiadnej spravodlivej není.

Chovajú sa so žemličkami,
jeho lem so ženičkami.
Bude sobe pripijati,
a svojho muža ohovárati.
Ešte by to nebolo nič,
ale tí poviem o nich ešte viac:
Keď tí počne súžiť hlavu:
kup mi, muži, kozu, kravu,
k tomu daj múky, daj soli,

až ťa šecká hlava bolí!
Keď ti niečo aj navarí,
ako sviniam ti naparí.
Sobe praženicu
za veľkú rajnicu,
a tebe vodu osolí,
a nič masti do nej nedala,
že sa máš nachlipať a srbat.
Sama do krčmy beží
a keď príde, potom vraví,
že ju bolí okolo pupka
a „srdečnej“ — ako Zuzka.

(Priňte ’dačne, páam starejší).

Pri polievke :

Milí páni svadobníci,
všickní malí i velicí,
znám, čo čakáte,
nebo prázne „húrky“ máte.
Všickní by ste chceli jesti
takie kusy ako pásti,
ale lem trošku prečkajte,
poľjouky si zachlipkajte.

Kuchárky ešte chystajú
a snád vám i niečo iné dajú.
Slepica, když krákorila
tak po dvore, živá byla,
ale je už v hrnci uvarená
a na vrch nohama obrátená.

Milí páni svadobníci,
všickní dobří přátelé.
Gdyž sem ráčil sem příst.
každý to hneď spometkuvau,
že náš hospodár svadobný nímlem muzikú hudebnú
chce nás obveseliti, než i pokrmom a nápojom
predložiti. Tak hľa, nádej naša splnila sa v tomto
čase.

To, čo vám dáme, priňte ’dačne, páam starejší.

Iné:

Mnohovážený pám starejší.
Mám velice pekný príklad skrze Daniela proroka: Když byl 'jame Ivovej 'Babylone, Búh mu posílal pokrmy z dáleka i skrze Abakuka proroka. Tak aj tento hospodár kaže predpokladať tento dar, aby ste ho užítí mohli a aby ste i na nás sluhov nezapomněli.

Dej Boh šťastia, milí páni,
azdaj ste tu lem samí?
Či ma azdaj nepoznáte,
že ma za stou nevoláte?
Hej, veď sa my hned' spoznáme,
keď sa do shovorky dáme!
Počúvajte ale málo,
čo sa so mnou stalo:
Keď son išou po ceste nideľako Brezovej,
postreťi ma traja páni,
dvaja mladí, edom starý
a pýtali odo mňa zlatý „bórravaló“ aj na dohám,
ako by son ja bou ktovie aký veľký pám?
A ja son jim poviedau, že nemám toho.
Kerého son ani nepoznau,
tak ma šablou obtiahou,
že son si hned' g zemi ľahou.
Ešte mi na to nebolo dosť,
prijšou i tem druhý host',
a tak ma karabinou drvíu,
že son ako sviňa zgrúľiu.
A tem tretí, starý blázon,
kopiu ma do riti razom,
spraviu mi na riti šrám —
mu ja zaplatin, keď príde k nám.
Spomáhajte mi, zahojte mi,
dajte mi trochu vína,
zahojí sa rif moja,
(Priňte 'ďačne, pám starejší).

Iný: Milí páni a přátelé,
nesiem ván tiež jedlo nové:
Jedzte, pite do sýtosti,
kelko sa ván do hrtána zmetí.

Ostatné jedlo nosíme
a vás srdečne prosíme,
aby ste za 'ďak písali,
a aby ste od stola nepoutekali,
ale našej mladej nového niečo do daru dali.

Pri víne: Priniesou som ván víno na stou, premilí svadobní hosti.
Posaváď sme vám učinili všem g jedlosti.
Kto nejedou, nak dopije
a potom pri muziky nak si zatancuje.

Po obede oznamuje družba mladého, že sa príde pre periny
a pre nevestu:

„Čože vy tak bezpečne jete, pijete, hudby sprovodzujete? Zda-
liž nevidíte a nerozumíte, že idú na vás Slováci, Nemci, Kozáci?
Tí vás budú rabuvati, vašu céru odberati, s perím i z duchiem
vás oberú. Nuž lem se toho nelekejte. Túto fľašu, pám starejší!
(Podá.)

Mladucha sa dobre skryje a svadobníci zatarasia vchod sla-
menými refazami, často pred vrátmi zapália slamu, aby kone ne-
chcely vojsť. Nastáva boj medzi „nápadníkmi“ a „obrancami“. Ak
obrancovia dopustia, že sa niektorá z refazí pretrhne, je vchod slo-
bodný. Nie sú však riedke prípady, kedy pri tomto útoku nastane
tiež skutočný boj.

Pytač predstúpi potom pred oddávča a takto sa prihovorí:
„Ačkoliv s hlukem a výskaním do tohoto vašeho príbytku
pricházíme, prece ma teší nádeje, že nás jako veselých přátelúu
svých vdečne přijmete, za čo vás také i srdečne prosíme a sľibu-
jeme, že lásky vaše v ničem nepohoršíme, len na malú chvílečku
se zde zabaviti miníme.“

Oddávč odpovedá:

„Jako důverne a křesťanským pořádkem k nám přicházíte,
tak i my vás vdečne do tohoto příbytku přijímáme. Posedzte si
při nás a přičinu svého k nám příchodu ochotne nám povezte a
predneste.“

Pytač:

„Dobře vám známo jest, aspoň býti může, pro který příčinu
sme my do tohoto vašeho příbytku vkročili. My sme totiž přišli,
abychom našu mladú nevestu, která již i ve chráme Božím s na-
ším mladožením křesťanským sobášem spojená jest, k jejímú 331

budúcimu manželovi doviedli a došikovali. Tú pak máme nádeji, že nám v tomto konaní našim žiadne prekážky činiť nebudete, a že nám ji na práteľské naše žiadání i vďečne propustíte.“

Oddávač: „Milerádi, ale musíte si ju najst, lebo nevieme, kde tájšla.“

Pytač rozkáže svojmu družbovi mladú najst. Keď sa mu to podarí, dovedie ju pred starejších s týmito slovami:

„Ó, náš milý pá m starejší. Mňa ste ráčili poslati mladú nevestu hľedati. No, ja také ako družba, vykonau som, čo má služba. Najšou som ju v tesnom meste, to vam poviem zaiste. Ona plače a narieka, a ja som sa jej spýtau: „Čo plačeš a nariekaš?“. A ona mi odpovedala: „Ženicha som utratila.“ A ja som ju potešiu a na líčka som ju bozkau: „Budeš sa raduvať vespolek aj se mnú.“ Pám starejší, vidzte si ju, tu ju máte, a de kceete, tan jej mesto dajte!“

Oddávač odpovedá teraz na predošlú žiadosť pytačovu:

„Když se již tak stalo, že manželství techto novomanželů již i skrze svatý sobáš g dokonání svému prišlo, my vaši krestanské a práteľské žádosti odporní býti nemožeme ani nekeme. Pročež vám mladú nevestu milerádi odevzdávame. Nech jen Hospodin, ustanovitel stavu manželského, ráči i toto manželství v ochrane své míti, aby v nem títo novomanželé v lásce a vesvornosti setrvávali, aby vernost jeden ke druhému pilne zachovávali a ve stavu tomto i Bohu i lidem milí býti mohli. Svým pak rodičom a přátelům k potešení slúžili. To ja jim z úprimného srdce vínšujem a žádám.“

Zatým, čo svadobníčky zo strany nevestinej vyjednávajú so svadobníkmi zo strany mladého ohľadne vydania perín a nábytku nevestiného, ktoré sa musia vyplatit, zatiaľ sa mladucha odoberá od svojich domácich:

„Mojí milí rodičové, mé srdce si žádá(lo) dnes k sobáší jíti a tam do manželství krestanského vstúpti. Srdčennú vám láskú za to dnes ďakujem, nebo se ja za šťastnú, ja v tom pocitujem, že ste mne k tomuto veku dochovali, muj rozum i srdce vyučiti dali, že ja možem poznať Stvoritele mého a jej podle slova Kristového. Odpustte mi, prosím, mé detinské chyby. Před Bohem, před vami činiť budem sliby, že se kcem budúčne všeho vystríhati, čo by koli mohlo vás zarmucovati; ze dne na dem lepšía a múdrejšía kcem býti, za lásku kcem láskou se vám odmeniti. A tak mi k sobášu požeňnáni dejte, mne Pánu — pri tých slibách — Bohu 332 porúčejte, abych tam býť mohla ja verná manželkyně, a Kristova

zůstala také služebkyně. By má duše měla ve mne spokojení a po smrti došla večného spasení.“

Táto odobierka uživa sa i pred sobášom alebo pri odchode, keď sa sobáš musí konať na druhej dedine, z ktorého sa mladá odoberie rovno k mladému. Ak sa sobáš koná v mieste bydliska mladých, odobiera sa mladá pred odchodom z domu častejšie týmto vínšom:

Zastavte se málo, rodičové:

milý otec, také matka

i rodina všětká,

neb céra odchází přeč od domu vašeho a má se pridržet manželza verněho.

Slyšte na to šeci jej podekování,

neb ona nemože víc bydleti s vami;

neb na rozkaz boží musí od vás jíti,

o čem všem vóbec má oznámiti.

Vule (má býť: vule), otec milý, vule, matka milá, jenž od narození na mne starosť meli.

Čo ste ' mém živote dobrého činili,

odplatí Ván Pám Boh, tem otec premilý.

Za Vaše starání, vynaučování,

dej Ván Báh korunu ' tej nebeskej slávy.

Bratia moji milí, tiež i vy, sestry:

úprimne ctíte svých rodičov,

bu'te in poslušní.

Posluchejte jich ze vši poslušnosti svých, nebo oni prestáli s Vami dost nerestí.

Tiež i vy, milé panny i vy, mládenci,

čo ste se mnú žili ' žarte, ' úprimnosti;

za Vašu lásku, milost, lítostivost

oplatí Ván Pám Boh ' nebeském kráľovství.

Vule již, susedi, ván již vule dávan,

neb se na tento čas s vami rozžeňnávam.

Vule, dobre mejte, má milá rodina,

mne prišla mému venci posledná hodina,

Ešte by mohla niečo mluviti,

ale vůz pred domem stojí,

musím naň sednúti.

A tak dobrú noc vám dávam,
Bohu vás porúčam,
dobre se tu mejte,
a na mňa 'zdialenú
nikdy nezabudajte.
Dobrá noc, rodina moja,
dobrá noc šeckým vespolek,
dobrá noc! Amen.

Svadobníci mladého odvedú hneď nevestu, a po chvíli za nimi prídu do domu ženichovho tiež jej hosti s ratolesťou. (Nadľačania v Gornej Mitropolji chodievajú s ratolesťou až o polnoci). Ratolesť predstavuje nejaká ovenčená halúžka; pri príchode sa pod ňou spieva niekoľko veršov piesne z Transcúsia: Vímt já jeden stro-meček . . .

Ak už pred ratolesťou mladú nezačepčili, lebo zvyky sa nie-
nia, čepčia ju — „zavijajú“ — potom. Predtým družba snímal partu,
teraz parta sa nenosiava, mladej sa sníme len závoj — fáteľ — a
veniec s hlavy. Pri tom družba vlnšuje:

Vý, páni svadbári, všickni malí i velicí,
všickni ráčte dobrej vole byti.

Príšel sem se pochváľiti.

Nekcem vám 'noho mluvíti,

lem čo som mau v mojej moci:

vybojovat enu pannu,

enýmu mládecovi danú.

Stát budete v tom domnení,

že to tak velký kunšt není,

že je to lem žartuvání,

s paničkami bojování.

Keď som povstau proti panny,

museu son popľuvat dlani:

„Daj, panna, svoj veniec dou,

vidíš moju šablu holú?!“

Víc ho nebudeš nositi,

musíš ho dou složit!“

Ona sa na to rozhnevava,

hrube a náramne na mňa zavolala:

„Proč mi bereš moje,

neb ja nekcem tvoje?“

Nejedou si telko kaši,
žeby si rozplietou moje vlasy!“

A ja sem se rozhnevau,
tak, že sem si reť poblúditu,
lebo medzi veta národod
nazývala ma bolondom:

„Ty taký a taký,
ty si mi ukradou zlatie šaty
aj si ma kceu silovat!“

A tak mi ona dávava,
do mojej poctivosti mi stúpala.

Keď ona vie do mňa,
veď aj ja viem do nej!

A teraz vám ju vodlujem (vyjavím),

že aká ona panna bola,

ako ona páholka zrádzala

a ako ona svoje bruško gu každému prítískala,
okolo hrdla chytala a bozkávala,

a ešte aj viac viem o nej,

ale už viac nevodlujem,

lebo vidím, že zle hľadí,

že sa ma aj trochu hanbí.

A vy, ľudia, čo tak stojíte,

ako teuce na tri oči hľadíte?

Nenazdajte sa, že je to lem naša mladá?

Takéto ta vystane aj z mladýho,

aj vom je taký:

Keď vidí mladie nevesty,

priam si odväzuje gaty.

Takí sa mladí ľudia, za takým chodia,

po nociach sa štúlajú, nevesty vyzerajú.

Starí ľudia vravia na mladých,

a ta to vystane aj zo starých:

Aj starí ľudia sa takí,

keď vidia mladie nevesty,

priam si odväzujú gaty.

Ale týmto mojim slovám može byť aj koniec;
aj to povien, ako son jej 'zau dou tem veniec:

„Daj, panna, svoj veniec dou,
lebo ňa pretneľ po polu!“
A ona sa lekla, že aj na kolenná klekla,
a ja son tise učinu,
čo son učiniti mieniu:
'zau son jej veniec dou s hlavy
a som jej aj slubuvau,
že miesto zeleného venca
bude nositi skromného čepca.
„Budeš omnoho krajšia a príjemnejšia.“

A tak, páť starejší, tu ju máte,
kde kcete, tam si ju posadte
alebo mi ju do tancu dajte,
a vy, huci, hrajte. Amen.

Nastáva so začepčenou mladou tanec. Najprv ju jej družba,
potom ostatní vyzvrtajú. Prv sa tiež tanec s mladou preplácal: Kto
chcel s ňou prvý tancovať, musel viac zaplatiť. To ostalo jej, to si
vytančila. Dnes sa mladéj pri tanci ujde aj niekoľko buchňátov do
chrbta — aby bola keľavná, kým ju mladý niekde chytro neskrýje.

Spolu s ratoľestou donesie oddávča mladéj tiež dar, ktorý
sa jej nasbíeral pri obede „do ratoľesti“. Pri príchode vlnšuje:

„Prinášame stroncěk zelený — nádeje —
nech sa vám v manželskom stave dobre deje,
nech kvitne a nesie ovocie spínenia,
nech sa vaše túžby v skutočnosť zamenia;
a nie na dnes-zajtra, lež na dlhé roky.
Nech sú požehnanie, šťastné vaše kroky.“

Alebo:
„My chudáci, neboráci, z ďalekej cesty prichádzame do
príbýtku vášho a to všetko ľem preto, že vidíme u vás
svetlo, zvuk, krik, šarmu, piesk, hodovania, tancovania,
skákania; tak prosíme vás, aby ste nás prijali s dobrou
promysľou do príbýtku tohoto. Pán Boh daj vám dob-
rý večer.“

Len čo sa ratoľest rozoberie a zaspieva sa už prv uvedená
nábožná pieseň, odchádzajú zase hosti domov, aby dokončili svad-
bu u svojich hostiteľov. Odchádzajúc spievajú:

Pome z tiato domou,
neradí nás vidia,

ej, s práznym pohárom
okolo nás chodia.

Tým sú vlastne dokončené všetky svadobné obrady a zvyky.
Nastáva zábava do rána, pri najlepšej vôli; keď by tance už omrzé-
ly, vynachádzajú sa všelijaké spoločenské hry, ktorými sa vyplňujú
prestávky medzi tancami. Tak na pr.: Na medveďa, Bzzzzz, Na čiž-
mára, Kosiť, Volať na svadbu, Kouchovanie vinice, Na piest, Kupu-
vanie mäsa a pod. Nemožno sa o každej z nich zvlášť zmieňovať.

Pred odchodom ostatných svadobníkov starosta podakuje ho-
spodárovi:

„Pomohol nám Hospodim predsevzeti naše šťastne gu konci
privešti. Z toho tedy nech bude jeho presvaté meno pochváleno.
Naši pak novomanželé, ktorí v prítomnosti naši do tuhé spoločno-
sti stavu manželského vkročili, nech žijú v lásce a ve svornosti za
dluhé časy a nech láska Boží jich ctná konání hojným požehna-
ním korunovati ráci. Tak abychom všickni z jejich pociťvého a
statečného usilování i zatým mohli se těšiti a veseliti. Toť jest všech
nás úprinné žádání a kcení.“

Abý mala svadba tiež koniec, hneď v nasledujúci deň po svadbe,
ba vlastne ešte v ten istý (lebo svadobníci sa rozchádzajú často
„na zore“), zase sa ide na akési svadobné „dozvuky“, kde sa oby-
čajne ostane pri plnej mise a pohári až do obedu. Potom už má
svadba naozaj koniec a hosti sa môžu definitívne rozísť.

V prvú nedeľu po sobáší pozvaná je celá rodina zatova ne-
vestinou k spoločnému obedu, v druhú naopak. To sú prvé sva-
tovské návštevy, ktorými sa — predtým cudzie — rodiny sblížujú.

Únos dievok.

Dozvieme sa o ňom tiež v starých dejinách československých.
Komu by však výlet do týchto čias bol príliš ťažký, nech sa prde
podívať na tento spôsob ženby do Bulharska. Je takmer každodenný.

Pôvodne kradly sa skutočne dievky, ktoré nechcely ísť za nápad-
níka alebo ktoré nechceli nápadníkovi dať rodičia. Dnes podobnej krá-
deže skoro nenašiel, len pomenovanie ešte ostalo. Je však každodennou
takzvaná „pristavanie bulkata“, čo by značilo asi tolko, že nevestu
si jednoducho bez rozhodnutia jej, často i svojich rodičov, pristavil
(pristanal) k sebe. Hlavnou vecou je tu, aby „pristanalá“ prenoco-
vala raz s ním, potom je istý, že mu neodíde, lebo veď ktože by
si potom „takú“ vzal? Nie je však zaistená ona, že ju on nevyže-

nie, keď sa jej nasýtí alebo keď sa mu znepečí. Je to verejný kon-
kubinát, nikým neodsudzovaný, trpený a všade upotrebovaný. V nie-
ktorej bulharskej dedine by sa našlo snáď takých „pristanalých
buliek“ aj na 75% všetkých manželstiev. Tieto manželstvá žijú
často nesobášené dlhé mesiace, ba i roky, bez toho, aby im bolo
odniekaľ vytýkané, že žijú nezákonne. Nie jeden prípad je známy,
že ak pristanalá nedosiahla toho, aby sa sobáš vykonal čím prv,
nemala práva ani na to najmenešie sprotivienie sa, keď ju jej dočasný
„muž“ jednoducho poslal so všetkým k rodičom.

Tento spôsob ženby upotreбили tiež niekde aj slovenskí chlapci,
čo však bolo proti vôli a dobrým mravom u Slovákov. Lež pro-
stredie ich tomu naučilo, a keď samo nerobí nijakých opatrení
proti tomuto zlovyku, nemôže sa to ani Slovákom počítať za taký
hriech, ako sa to s niektorou strany robí. Kde niet zákona, tam
niet ani priestupníka.

V krátkosti poviem len, kedy najčastejšie sa stane „krádež
dievok“ u Slovákov. Je to predovšetkým v rodinách veľmi chu-
dobných, ktoré nemôžu vystrojiť nákladnú svadbu, ako je to u Slo-
vákov vo zvyku, lebo za nejaký čas dajú sa sobášiť celkom jed-
noducho — pri dvoch svedkoch. Za druhé, keď milenku proti jej
vôli sľúbili inému. Tu tedy niet inej pomoci ako dorozumenie
medzi milencami, že sa dievka „pristane“, aby tak prešla i vlastným
rodičom cez hlavu. To sú tie „zdivočelé mravy“, ktoré zavadly
toľko neprijemnosti v niektorých koloniách. Pravda, ak súhlasíme
s týmto pomenovaním, potom je celé prostredie zdivočelé, čo by
sa nám, pravda, ťažko dokazovalo z mnohých a mohých príčin.

Krstiny.

Keď nejaký ten anjelček zavíta do mladšej alebo staršej ro-
diny slovenskej, nerobievajú sa mu už také slávnosti, ako volakedy.
Jednak pre hmotný nedostatok, jednak preto, že skoro nikdy ne-
dojde ku krstu, ako to bývalo predtým, za sedem-osem dní. V prí-
slušnej kapitole vylíčené sváry s farárom sú príčinou toho, že ostáva
mnoho detí nekrštených, ktoré v čas nejakej farárskej návštevy
z inej strany pristupujú ku krstu húfne. Najdú sa potom pri takom
krste tiež deti nad 10, ba i nad 15 rokov staré. Tým by už bolo smieš-
ne robiť krstiny.

Krstní rodičia figurujú, ale v prípade osirenia krstniatka, nie
338 sú oni prví, ktorí by sa mali oň postarať.

Pohreb.

Pohreb vykonáva farár alebo kde ho niet, jeho zástupca, vo-
lený z ľudu. Priebeh jeho je celkom, ako v evanjelickej cirkvi. Ra-
kvi nebývajú nijaké zvláštne, často i z neohoblovaných dosák.

Pri príchode Slovákov do Bulharska nebolo zbehlych ľudí
k vykonávaniu týchto a podobných náboženských obradov, preto
stala sa kde tu tiež mýľka, ktorá i dnes je predmetom pri „seden-
kách“. Tak na pr. raz pochovával nejaký Papp. Zadrhával na „r.“.
Pri kladení modlil sa Otčenáš, ktorému v tréme nemohol najst
konec. Preto radšej prestal a dával požehnanie:

„No, a tak již, nech mu Pán Bůh dá zd'avia a šťastia, kade-
koľvek sa bude ob'ácať.“

„Ale, veď je mrtvý“ — šepne mu niekto do ucha.

„Dob' e, dob' e, lem ho zah'abte.“

Mrtvých ukladajú pod molu, aby prsť nepadala rovno na
truhlu.

Po pohrebe sa robieval veľký kar, kde, ako sa počuje, nie-
ktorí, ktorí si „na zdravie mrtvého“ viac pripili, na jeho uspo-
jenie si tiež „tak smutno, ale len tak smutno, a potom i trochu
chytrejšie“ — zatancovali. Dnes sa kary nerobia, hosti sa len
kde-tu pohostia trochu pálenky lebo vínka a rozchádzajú sa.

Ak ostane po mrtvom vdova, ktorá sa nechce vydať, hodí
za mužom do jamy ostrý bodliak (dykyu), aby sa verejne poznal
jej úmysel, ako áno, hodí len hručky „za žalosť“.

2. Zvyky pri práci.

Každá práca Slovákov ide lepšie od ruky, keď ju robí vo spo-
ločnosti, kde sa zaspieva, zasmaje, zažartuje. Preto každú prácu, ktorá
by veľmi unavila jedného alebo rodinu, konajú spoločne: Dnes
tebe, zajtra mne. Také sú: zakáľacke, bielačke, májačke, priadke,
búchanke, páračke.

Pri zakáľackách sa je, pije, hostí a spieva. Na bielačkách za
spevu a žartov dlho do noci sa čistia na dvore kukuričné šúľky.
Máť sa povolávajú najviac ženy, ktoré, držiac sa rukami o nejakú
oporu a májúc pod nohami vytretú konopu, nezabúdajú tiež na
spev a na žarty. Na búchankách sa vybúchavá zo slnečníkových ko-
lačov semä. Zvláštnych zvykov pri týchto prácach, okrem sloven-
ských spevov, nenajdeme. Avšak vidieť ich pri priadkach a pri pá-
račkách.

Priadky.

Bulharku vidíme s „churkou“ (praslicou), zabodnutou za pásom, kráčať pred volmi, ponašľat sa do mesta, ísť na pole, sedieť na voze a pod., spokojne si pri tom pradúcu vlnu alebo niečo presúkujúcu. Zato nevidíme ju priať konopu. Na to sú Slovenky. Kolovrátky si doniesly ešte z Banátu alebo im ich urobí majster Havran z Brašljanice. Preto Slovenky chodievajú v zime i do sú-sedných bulharských dedín na priadzu (konope), ktorú Bulharkám pradiú „za plátno — tenkvo“ asi po 30 levoch a „za vrecia“ (čovalle), asi po 25 levoch kilo. Ak ide o vrecia, pomáhajú v zime priať tiež i chlapi na „kalanťove“ na utok, ženy na kolovrátkoch pradiú na osnovu. „Poludela“ by niektorá, keby mala sama všetko opriať, čo si vzala, preto si povolá priadke — hoľe z celej dediny. Za to, čo jej pomôžu, nakrmí ich.

Sídu sa kolovrátky a už to hrkoce, naslinené nitky bežia na „fajfy“. Chlapi neprídu medzi priadky buďto vôbec alebo len veľmi málo. Preto práce viac odbudne a domáca je pozbavená strachu o to, ako to všetko opradiť. „Dnes tebe, zajtra mne“, preto každá pradiť usilovne.

Horšie sa majú priadky večer, ak vo dne neskončili. To už v pitvore sedia tiež chlapi, niektorí počnú znepokojovať a je s nimi

340 Brašľanické priadky u Nosáľov.

dosť trápenia. Ešte najradšej ich vidia priadky, keď sa tam v pitvore bavia nejakou hrou alebo i kartami.

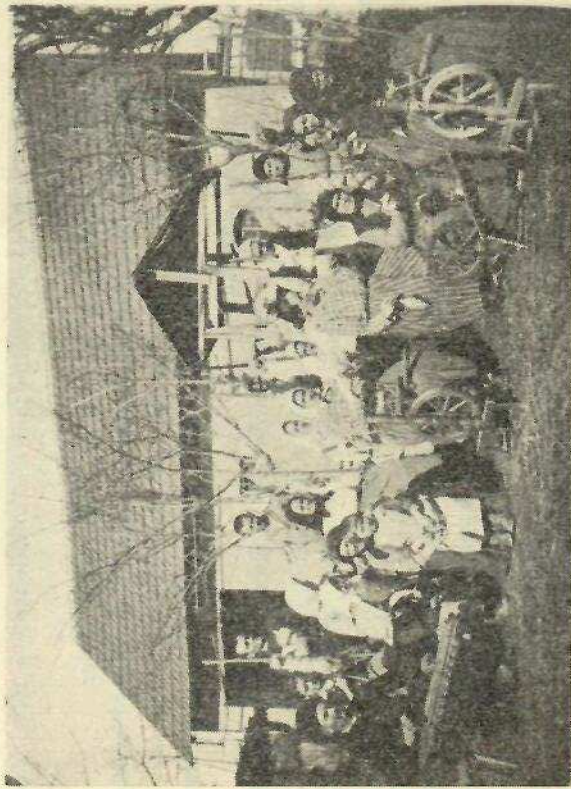
Chlapi číhajú zvlášť, keď má niektorá priadka začínať. Chcu jej vypustiť „sporčok“, aby jej nesporilo. To sa stane, keď chlap zbadá, že ešte priadka na vreteno alebo na fajfu nenavila a otvorí dvere, vykriknú: „Tájde sporčok na moj koučok!“

Pri započínaní priadky si hovoria:

„Sporčok, sporčok,
na moj koučok,
študry, bydry,
na moje vreteno pridri (prisor),
a na XY si vytri.“

Nový hosť alebo priadka pozdravuje ostatných: „Spešno vám priadke.“ Podľa toho, kto je to, odpovedá sa mu: „Spešno ti zdravia aj enu frajerku (frajera), chlapca (dievča), podľa toho, čo už v rodine majú. Za takéto pranie sa pekne poďakuje a započne si svoju robotu.

Tento pozdrav sa užíva u všetkých vypočítaných spoločných prác, vyjmúc zakáľacky.

Na priadkach v Gornej Mitropolji. 341

Páračky.

Gazdina, ktorá si nashaňala peria — (a teraz je ho dosť, lebo skoro všetci Slováci v zime vykrmujú husi) — pošle dieťa volať na páračky po susedoch a po známych. Robieva sa to najviac v stredu alebo v sobotu večer. Dievča volá: „Kázali vás pozdraviť mamička (ňanička, andíka a pod.), žeby ste prišli večer na páračke.“

Z osvetlených oblokov slovenského domku ozýva sa čoskoro z večera:

Páračke, párajte, pojdeme domou,
pojdem my domou ena za druhou.

Tá Anka . . . nekcela ísti,
kcela si frajera odprevadiťi.

Kdeže ho uloží? Do bielej loži,
ešte sa aj ona k nemu príloží.

Kýn sa ona k nemu došudruvala,
sedendesiatseden sukňou zodrala.

To už sa páračky započaly a prví hosti niektorú už počali škádlit. Spev za spevom, nôta za nôtou sa roznaša do tmavej zimnej noci a vábi okoloprechádzajúcich mládenčov i tých, ktorí idú len na posiedky.

„Spešno vám páračke“, ozýva sa jednotaj zo dvier.

„Spešno ti zdravia aj enu peknú frajerku“, odpovedá sa húfne na pozdrav.

„Na, nak sa tí prštoka zohrejú“, podáva niektorá príchodzie mu pero, aby ho rozpáral.

Bolo by urážkou a vypovedaním zo spoločnosti, keby nebol takto privítaný. Nový hosť poďakuje a pero rozpáre.

Všetci hosti však nepáru, ale zato každý si vezme z misy varenej kukurice, ktorú gazdina predloží asi v polčase a tiež aj z kôlačov, ktorými sa páračky končia.

Hovor plynie, spievajú sa „staroverskie“ i nové i bulharské. Mládenčí si poprisadali k svojim láskam a snažne pomáhajú. Za to sú odmenení pierkom z peria, uvitým svojou spoločnicou.

Takýmto milencom sa zaspieva zaporiatkom:

Poľa tých (Sýkorov) strom zelený stojí,
tem (Ondrej Ďuricou) vytať sa ho strojí.

Nestroj sa ho, Ondrej, veď tí ho nedajú,
veď na tú halúzku už Kupca čakajú.

Už bou za dedinou, ešte volau za ňou:
Anka, duša moja, či banuješ za mňou?

Banujem, banujem, aj banuvať budem,
kýn to meno Kupec celkom nezabudnem.

Za túto nôtu dievka poďakuje. Ak má toho mládenca rada, takto:

Ďakujen vám raz po raz,
za frajera tristo ráz,
za frajerku struk cesnáku,
za frajera kilo maku.

Nedala by som ho za taký dom,
ako čo býva v ňom;
ver' ani za taký kus zlata,
ako čo sú jich a naše vráta.

Keď ho nemá rada, poďakuje:

Ďakujen vám za nvotu,
na tú nvotu retiazku,
na retiazku háčike,
žeby ste si pokvačkali
tíe vaše dlhie jazyke.

Niekde po páračkách ešte sa nachytro zametie izba, a, ak je prítomný nejaký hudec, na nejakú polhodínku si prítomní ešte zaskočia.

Tance.

V Bulharsku bez tanca sa skoro ani žiť nedá. Kto nevie v Bulharsku tancovať „choto“, nie je Bulhar, je, ako by mu chybovalo pravoslavné náboženské vyznanie. „Choto“ je bulharský národný tanec a vyučuje sa mu už v školách miesto telocviku alebo na telocvičných hodinách. Tancuje sa všade, kde len nejaká pišťalka zapískne, nehľadiac na blato, na prach alebo na niečo podobného. Tento tanec, ako sa už ani nedá inakšie predpokladať, prijali medzi svoje tiež aj Slováci a tancujú ho či už vo spoločnosti s Bulharmi alebo i sami. Na svadbách pri vynášaní perin tancujú podľa bulharského spôsobu druhý národný tanec bulharský — račenicu.

Slováci od začiatku tancovali v nedeľné odpolednia v niektorých krčmách, ktoré si na ten čas zaplatili. Dnes sa tohoto spôsobu tiež užíva, ale menej, viac sa tancuje s Bulharmi, na ulici.

Hoci Bulhari tancujú tiež v pôste, Slováci v tento čas do tancu sa nepustia; najväčšie tance si robia na fašiangy, keď sa tancuje v nedeľu i v pondelok. Ktorý z mládenčov by v ten čas netancoval (ale aj z prítomných chlapcov), posmievajú sa mu: „Tancuje z rúk do rúk, a stojí ako drúk. Prines si fúrik, aby si zavozil jamu!“ Na tieto dni sa musí tancovať preto, aby narástly veľké konope, režú sa do polievky tenké rezance, aby konope byly mäkké a vari sa kukurica, aby byly žlté.

Zo starých tancov majú ešte verbunk, ktorý za času číziem tancovali len chlapi, udierajúc sa do sár; dnes ho tancujú ako čardáš. Okrem toho tancujú „na friško“ (poľka), erdeljanku (rumunského pôvodu), sekanú, galop (čo sa čert na nej pretrhou), valčík, šúchanú (pri ktorej sa nohy nesmú zdvihnúť), mazulku (mitropolská špecialita) a niektorí šikovní chlapi tiež „zajačí tanec“ nad križom preloženými palcami.

Niektoré tance sú pomenované podľa piesne, ktorá sa pri tom hrá: „Za horami, za dolami“ aj „erdeljanka“.

XIX. SLOVÁCI A NOVÁ VLAŠŤ.

Všetci krajaní, o ktorých je v tejto knižke písané, sú bulharskými štátnymi príslušníkmi. Ti, ktorí sa prisťahovali do Bulharska na základe osídlovacieho zákona, citovaného na začiatku knižky, stali sa nimi automaticky podľa jeho 9. článku, ostatní príslušnosť nadobudli dlhoročným pobytom v zemi a požiadanim oň. Tých je však veľmi málo. Podľa najnovšieho zákona o nadobúdaní štátneho občianstva, štátnym občanom bulharským stáva sa každý narodený (i z rodičov iných štátnych príslušníkov) na bulharskom území, ak v dobe svojej plnoletosti nepodá úradné prehlásenie, že nechce ostať bulharským príslušníkom, ale že sa hlási k príslušnosti rodičov.

Bulharsko sa stalo krajanom novou vlasťou, podávajúcou im viac slobody i všelijakých výhod, ktorých v starých domovoch ne-nachádzali. Preto si ju všetci úprimne zamilovali a stali sa nielen jej obrábateľmi, ale tiež jej úprimnými obrancami. Pri tom všetkom otvorene sa hlásia k svojmu slovenskému pôvodu a nezapierajú spolupatričnosti s ostatnými Slovámi v Československu.

Krajaní mali pred domácim obyvateľstvom prednosť, vyznačujúc sa svojou poctivosťou v každom konaní, a do začiatku svetovej tiesne tiež riadnym vyplňovaním svojich poplatníckych povinností voči štátu i voči obci. Nenašlo sa doteraz príkladu, že by sa boli bývali krajaní niekedy vzopreli platným nariadeniam nového domova, ale stáli vždy tam, kde boli pozvaní k jeho obrane, hotoví vyliať poslednú kvapku krvi pre jeho blaho.

Slováci v bulharskej armáde vyznačili sa ako dobrí a svedomití vojaci, ktorých nebolo treba ani biť, ani zavierať, a ktorí odhodlane a nebojácne išli do boja tam, kde ich veliteľ poslal. Preto dôstojníci bulharskí na mnohých miestach, ba skoro všade, kde sa slovenskí vojaci vyskytli, zodpovednejšie a ťažšie úlohy bezpečne sverovali im. Mnohé významania za chrabrosť tomu najlepšie dosvedčujú. Ako najlepší dôkaz vopred povedaného iste poslúži tento, z mnohých miest, i z bulharských, potvrdený:

Keď na konci svetovej vojny rozutekala sa celá rota, z ktorej ostalo veliteľovi verných len 15 vojakov, medzi nimi bolo 6 Slovákov.

Bulharskí dôstojníci si nikdy nesažujú na vojakov Slovákov, ba oceňujú ich schopnosti, zvlášť, ak vedia tiež písať a čítať po slovensky, nielen po bulharsky.¹⁾

Potešujúce je, keď počujete z úst niektorého záložného dôstojníka (i vyššieho stupňa), ktorý otvorene prizná: „Nemal som vernejších vojakov, ako vašich Slovákov. Tam, kde aj bulharský vojak utiekol alebo by bol býval utiekol, tam ostal so mnou váš človek a preto si ich vážim, hoci sú inej národnosti. Nemám preto príčiny, aby som bol proti Slovákom, keď sú to vlastne dobrí Bulhari, hovoriaci len inou rečou a byvší iného náboženstva.“

Toto nech si dobre uvedomia o Slovákoch v Bulharsku tí, ktorí dnes im podkopávajú pôdu pod nohami a dôvodía, že keď sa všemožne usilujú zachovať si reč a vyznanie, že chcú robiť republiku v cisárstve. Žiaľ, že dnes prišlo až do takého stupňa, že sa lojalnosť krajanov voči štátu a oddanosť korunovanej hlave musí i týmito vecami dokazovať.

Kto so Slovákom mal viac stykov, kto ho dobre dlhšiu dobu poznal, ten si nedá o ňom hovoriť zo strany všelijakých intrigánov, snažiacich sa shrnúť žeravú pahrebu na hlavy krajanov, ale úsečne ich odbije, ako jeden vzdelaný človek v Plevne: „Ty mne budeš hovoriť o Paľovi, Mišovi, Marcinovi? Ja tých ľudí poznám už tristať rokov a hlavu dám za to, že nelži!“

Takto a podobne hľadía na slovenskú menšinu v Bulharsku tí, ktorí ju vidia nestranným okom, ktorí nechcú hľadať mrvu v jej oku, ktorí ju poznajú ako lojálnu a verne oddanú cisárovi i štátu, ktorí ju vidia okom skutočnosti a nie všelijakých predpojatostí z osobných dôvodov a advokátskych úskokov.

Československá menšina v Bulharsku bola, je a bude verná novej svojej vlasti a jej vladárovi, a tak, ako doteraz, i v budúcnosti v páde potreby bude neohrozene hájiť jej záujmy a vládcu. A ako takáto verná a oddaná nežiada nič iného, len to, čo jej podľa štátnych zákonov patrí, čo je jej menšinovými smluvami zaistené a čo si svojou oddanosťou a vernosťou k cisárovi a štátu a svojím pokojným a mierumilovným životom zaslúži — *samosťatnú slovenskú školu a kostoni*.

¹⁾ Dôstojníci však od 20 rokov sporovali pri odvodoch, že Slováci fyzicky oslabli.

Ďalší soznam vojakov nech osvetlí, ako bulharskí Českoslováci bojovali, krvácali a padali v obranných bojoch za svoju novú vlasť bulharskú.

Isté je, že aj v týchto tabulkách bude niektorý bojovník zabudnutý, lebo mnohí z nich sa z Bulharska vysťahovali a pamäť človeka nie je absolutne verná.

V balkánskej vojne roku 1912—13.

Z Vojvodova:

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	číslo	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Pavel Červenák	vojak	36.	Orechovo	peši	Padol.
2	Jozef Dvorský	"	"	"	"	Padol.
3	Jiřík Filip	"	"	"	"	"
4	Jozef Filip	"	"	"	"	"
5	Karol Filip	"	"	"	"	"
6	Ondrej Gajan	"	"	"	"	Padol.
7	Karol F. Karbula	"	"	"	"	"
8	Václav J. Karbula	"	"	"	"	"
9	Ferd. Klepáček	"	"	"	"	"
10	Karol Klepáček	"	"	"	"	Padol.
11	Alojz Knourek	starší ¹⁾	"	"	"	"
12	Anton Kopřiva	vojak	"	"	"	"
13	Václav Kopřiva	"	"	"	"	"
14	Jozef Křivánek	"	"	"	"	"
15	Vinc. Křivánek	"	"	"	"	"
16	Matej Pitra	"	"	"	"	Padol.
17	Štefan Samuel	"	"	"	"	"
18	Martin Štrpka	"	"	"	"	"
19	Ondrej Štrpka	"	"	"	"	"
20	Štefan Švejda	"	"	"	"	Padol.

Z Mrtvice:

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	číslo	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Jozef Dudáš	vojak	1.	Radomir	jazda	"
2	Jozef Kalužík	mladší	4.	Čataldža	peši	"
3	Vincenc Kalužík	vojak	4.	Gjumurdžija	peši	Padol.
4	Ján Kolárik	vojak	9.	Mram. more	delostr.	"

¹⁾ Poddôstojnícke hodnosti v Bulharsku: efretor — slobodník, mladší podoficiér — desiatnik, starší podoficiér — četár. U druhej a tretej sa hovorieva krátko len mladší, starší.

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
5	Martin Mareček	vojak	Odrin	peší	
6	Michal Marek	"	Pleven	"	Ranený do nohy.
7	Ján Melich	"	Cataldža	"	Ranený do ruky.
8	Ján Miško	"	"	"	
9	Ondrej Miško	"	"	"	
10	Martin Mokran	efretor	Odrin	"	Ranený do ruky a do nohy.
11	Jano J. Mrenica	starší	Ljule-Burgas	"	
12	Ondrej A. Mrenica	feldvebel	Cataldža	"	Ranený do rúk.
13	Pavel Mrenica	vojak	Odrin	"	
14	Ján Strakúšek	vojak	Odrin	"	Ranený do rúk.

Z Brašljanice:

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Tomáš Ďurica	vojak	Vratca	peší	
2	Martin Ďuricek	"	"	"	Ranený.
3	Karol Gábris	"	Pleven	"	Opolčenec. 1)
4	Ján Hekel	"	"	"	Padol.
5	Juraj Hekel	mladší	"	"	Opolčenec.
6	Ján Klis	vojak	"	"	
7	Ondrej Macek	"	"	"	
8	Paľo Macek	"	"	"	
9	Pavel Martinek	"	"	"	Ranený.
10	Pavel Nosál	"	"	"	Ranený.
11	Ján Petrák ml.	"	"	"	
12	Pavel Petráš	"	"	"	
13	Pavel Sládeček I.	"	"	"	
14	Pavel Sládeček II.	"	"	"	
15	Juraj Trnovský	"	"	"	
16	Michal Trnovský	"	"	"	
17	Pavel Trnovský	mladší	Berkovec	delostr.	
18	Michal Uhrin	vojak	Dupnica	"	
19	Martin Vrška	"	Vidin	"	
20	Pavel Vrška	efretor	Pleven	peší	

Z Gornej Mitropolji:

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Michal Adamík	vojak	Plevno	peší	
2	Martin Ambruš	mladší	Berkovica	delostr.	

1) Opolčenci = najstarší vojaci, najviac pre služby.

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
3	Juraj Ambruš	vojak	Plevno	delostr.	
4	Pavel Ambruš	"	"	peší	
5	Juraj Bažik	"	Berkovica	delostr.	
6	Ferko Berký	"	Plevno	oboz	
7	Ján Boleráz	"	"	peší	
8	Ondrej Boleráz	"	"	"	
9	Ján Botík	"	"	oboz	
10	Pavel Brngár	"	"	delostr.	
11	Ján Cicka	"	"	oboz	
12	Pavel Čech	"	"	"	
13	Ján Čeman	"	"	peší	
14	Martin Čeman	"	"	"	
15	Ondrej Čeman	"	"	"	
16	Adam Červenák	"	"	"	
17	Martin Červenák	mladší	Vratca	"	
18	Ondrej Čížik	vojak	Plevno	oboz	
19	Juraj Danko	"	"	peší	
20	Juraj Dovál	mladší	Vidin	delostr.	
21	Ján Ďurica	vojak	Plevno	peší	
22	Peter Ďurica	efretor	"	"	Ranený.
23	Michal Ďuriš	vojak	"	záloha	
24	Pavel Ďuriš	"	"	peší	
25	Pavel P. Ďuriš	"	Sofia	—	*) Železničný.
26	Juraj Gallo	"	Plevno	peší	
27	Juraj Haník	"	"	oboz	Padol.
28	Ján Horvát	"	"	"	Padol.
29	Juraj Hruška	"	"	peší	Padol.
30	Michal Hruška	"	"	"	Padol.
31	Ondrej Hruška	"	"	oboz	
32	Pavel Hruška	"	"	"	Padol.
33	Pavel Imro	"	"	peší	Ranený.
34	Ján Jančík	mladší	Vratca	"	
35	Štefan Jančík	vojak	Plevno	"	
36	Jozef Jonáš	"	"	"	
37	Martin Királ	"	"	oboz	
38	Samuel Klátik	"	"	peší	
39	Michal Kováč	"	Sofia	delostr.	
40	Michal Kupec	"	Plevno	peší	
41	Štefan Laci	"	"	"	Padol.
42	Ondrej Lahotský	"	"	"	
43	Pavel Lahotský	"	"	oboz	
44	Juraj Lavrovič	"	"	peší	
45	Michal Lavrovič	"	"	arzenál	
46	Štefan Marček	"	Sofia	peší	
47	Ján Marko	"	Plevno	"	

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
48	Pavel Mazuch	vojak	4.	Plevno	peší	
49	Michal Mega	"	"	"	"	
50	Michal Meliška	feldvebel	17.	"	"	Padol.
51	Ján Michalec	vojak	4.	"	"	
53	Ján Mikuláš	"	"	"	"	
54	Jozef Mikuláš	"	"	"	"	
55	Juraj Mikuláš	starší	9.	"	"	
56	Pavel Mikuláš	vojak	4.	"	"	Ranený-zomrel.
57	Michal Molnár	"	"	"	"	
58	Adam Motovský	"	9.	Sevlievo	oboz	
59	Ján Palkovič	"	1.	Sofia	delostr.	
60	Ján Paulo	"	4.	Plevno	peší	
61	Ján Paulo	"	?	?	oboz	
62	Ján Patak	"	?	?	"	
63	Michal Polonský st.	"	?	?	"	
64	Michal Polonský ml.	"	4.	Plevno	"	
65	Jozef Příběla	"	9.	Sevlievo	peší	
66	Michal Puškár	"	4.	Plevno	delostr.	
67	Štefan Puškár	"	53.	"	oboz	
68	Ján Sampor	"	4.	"	záloha	
69	Pavel Severin	"	35.	Vratca	peší	
70	Štefan Srnka	"	53.	Plevno	záloha	
71	Michal Štefek	"	4.	"	peší	
72	Pavel Štefek	"	"	"	"	
73	Juraj Tancik	"	"	"	"	
74	Michal Trnovský	mladší	3.	Berkovica	delostr.	
75	Ján Urbán	vojak	9.	Plevno	peší	
76	Juraj Vaňo	"	4.	"	"	
77	Ján Záhorec	"	"	"	"	
78	Martin Záhorec	mladší	35.	Vratca	"	

Vo svetovej vojne roku 1915—18.

Z Vojvodova:

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Jozef Čížek	vojak	36.	Orechovo	oboz	
2	Jozef Dobiáš	"	"	"	"	
3	Peter Dobiáš	"	"	"	peší	

číslo	Meno bojovníka	Hodnosť	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
4	Michal Dudáš	vojak	36.	Orechovo	peší	
5	Pavel Dudáš	"	"	"	oboz	
6	Mítra Dvorský	"	"	"	peší	
7	Pavel Fabouk	"	"	"	oboz	
8	Alojz Filip	"	"	"	peší	
9	Karel Filip	"	"	"	peší	Padol.
10	Anton Hruža	"	"	"	oboz	
11	František Hruža	"	"	"	oboz	
12	Matej Hruža	"	"	"	peší	Padol.
13	Pavel Hruža	"	"	"	"	Padol.
14	Peter Hruža	"	"	"	"	Padol.
15	Peter Václ. Hruža	"	"	"	"	Padol.
16	Rudolf Hruža	"	"	"	"	
17	Karol F. Karbula	"	"	"	"	
18	Karol J. Karbula	"	"	"	"	
19	Štefan Karbula	"	"	"	"	
20	Peter Karbula	"	"	"	"	
21	Ferd. Klepáček	"	"	"	"	
22	Jozef Klepáček	"	"	"	"	
23	Alojz Knourek	starší	"	"	"	
24	Jozef Knourek	vojak	"	"	"	
25	Anton Koptiva	"	"	"	"	Padol.
26	Ján Koptiva	starší	"	"	"	
27	Jozef Koptiva	vojak	"	"	"	
28	Ladislav Koptiva	"	"	"	"	
29	Václav Koptiva	"	"	"	"	Padol.
30	Jozef Křivánek	"	"	"	"	
31	Vincenc Křivánek	"	"	"	"	
32	Ján Lóci	"	"	"	"	Čs. legionár.
33	Štefan Lóci	"	"	"	"	
34	Václav Nechuta	"	"	"	"	
35	Ján Papp	"	"	"	"	
36	Alojz Pitra	"	"	"	oboz	
37	Karol Pitra	"	"	"	"	
38	Karol Sauer	"	"	"	"	
39	Karol Sauer	"	"	"	"	Zahynul v Rumunsku.
40	Zando Skalák	"	"	"	"	
41	Martin Štrpka	"	"	"	"	Padol.
42	Matúš Štrpka	"	"	"	peší	
43	Frant. Švejda	"	"	"	"	
44	Jozef Švejda	"	"	"	"	
45	Robert Švejda	"	"	"	"	

Z Mrtvice:

číslo	Meno bojovníka	Hodnost	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Michal Bakula	vojak	4.	Gevgeli	delostr.	
2	Adam Dudáš	"	17.	Černa Reka	peší	
3	Jozef Dudáš	"	4.	Plevno	"	
4	Ján Gubík	"	17.	Kala-Tepe	"	
5	Juraj Holík	"	9.	Dobrudža	"	
6	Martin Jasenský	mladší	4.	Plevno	"	
7	Michal Jasenský	vojak	"	Dojren	delostr.	
8	Vincenc Kalužík	"	"	Dren.Glava	peší	Padol.
9	Adam M. Kolárik	"	"	"	peší	Padol.
10	Ján Kolárik	"	9.	Dojren	delostr.	Ranený.
11	Michal Marek	"	4.	Furka	peší	
12	Juraj Mareček	"	9.	Tulča	delostr.	
13	Martin Mareček	"	4.	Gevgeli	peší	
14	Michal J. Mareček	"	"	Bogdomci	"	Ranený.
15	Pavel Mareček	starší	"	Plevno	"	Padol.
16	Ján Melich	vojak	54.	Dojren	"	Ranený.
17	Ondrej Melich	"	4.	Plevno	"	
18	Ján P. Mikuláš	mladší	"	Varna	"	
19	Martin Mikuláš	starší	"	Plevno	"	
20	Michal Mikuláš	feldvebel	"	"	"	
21	Ondrej Mikuláš	vojak	"	Bitolja	"	
22	Ján Mitko	"	"	Solun	"	
23	Ondrej Mitko	efretor	"	Dojren	"	
24	Martin Mokran	starší	"	Dren.Glava	"	
25	Ján J. Mrenica	vojak	17.	Kala-Tepe	"	
26	Ján M. Mrenica	feldvebel	11.	Dojren	"	
27	Ondr. O. Mrenica	vojak	57.	Dolumar	"	
28	Pavel Mrenica	"	4.	Gevgeli	"	
29	Ján Strakúšek	mladší	"	Plevno	"	Padol.
30	Martin Vago	efretor	72.	Ochrit	"	2 roky zajatý.
31	Michal Vago	"	"	"	"	

Z Brašljanice:

číslo	Meno bojovníka	Hodnost	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Michal Bruk	vojak	4.	Plevno	peší	
2	Martin Černoš	"	4.	"	"	
3	Ondrej Čížik	mladší	4.	"	"	Invalid.
4	Šimon Domóni	vojak	?	"	intend.	
5	Pavel Dudok	"	4.	Plevno	oboz	
6	Ján Durica	"	"	"	peší	
7	Tomáš Durica	"	"	"	"	

číslo	Meno bojovníka	Hodnost	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
8	Martin Ďuriček	vojak	4.	Plevno	peší	Padol.
9	Karol Gábris	"	"	"	opolčen.	
10	Pavel Haník	"	"	"	peší	
11	Juraj Hekel st.	"	"	"	opolčen.	Padol.
12	Juraj Hekel ml.	"	57.	Eski Džumaja	peší	Invalid.
13	Pavel Hekel	"	39.	Džumurdžin	"	
14	Ján Kiš	"	4.	Plevno	oboz	
15	Michal Kiš	"	4.	"	peší	Ranený.
16	Peter Kiš	"	57.	"	"	Ranený.
17	Ján Klenovský	"	4.	"	"	
18	Ondrej Macek	"	"	"	"	
19	Pavel Macek	"	"	"	"	
20	Ján Martinek	"	"	"	"	
21	Pavel Martinek	"	"	"	"	
22	Pavel Nosál	"	"	"	"	
23	Pavel Pavella	"	"	"	"	
24	Ján Petrák	"	"	"	"	
25	Martin Petrák	efretor	"	"	"	
26	Pavel Petráš st.	vojak	53.	"	opolčen.	
27	Pavel Sládeček I.	"	57.	"	oboz	Padol.
28	Pavel Sládeček II.	"	4.	"	peší	
29	Juraj Strehovský	"	53.	"	opolčen.	
30	Ján Štefek	"	53.	"	"	
31	Jozef Tôt	"	4.	"	peší	Padol.
32	Michal Trnovský	"	"	"	"	
33	Pavel Trnovský	mladší	3.	Berkovec	delostr.	
34	Michal Uhrín	vojak	9.	Sevlievo	opolčen.	
35	Michal Ušák	"	4.	Plevno	peší	
36	Ján Vago	"	9. div.	"	intend.	
37	Ján Vago I.	"	"	"	"	
38	Ján Vago II.	"	"	"	"	
39	Juraj Vago I.	"	"	"	"	
40	Adam Vrška	"	4.	"	peší	
41	Martin Vrška	"	2.	Lom	delostr.	
42	Michal Vrška	"	4.	Plevno	peší	
43	Ondrej Vrška	"	"	"	"	Ranený.
44	Pavel Vrška	efretor	"	"	"	

Z Gornej Mitropolji:

číslo	Meno bojovníka	Hodnost	Pluk	Sídlo pluku	Zbraň	Poznámka
1	Michal Adamík	vojak	4.	Plevno	peší	
2	Samuel Adamík	"	9.	"	sanitný	

č. p.	Meno bojovníka	Hodnosť	Pluk	Stádo pluku	Zbraň	Poznámka
3	Ján Ambruš	vojak	1.	Sofia	automob.	
4	Juraj Ambruš	mladší vojak	4.	Plevno	peši delostr.	Prišiel o oko. Ranený.
5	Martin Ambruš	vojak	3.	Berkovica	peši	
6	Pavel Ambruš	"	4.	Plevno	delostr.	
7	Juraj Bažik	"	3.	Berkovica	sanit.park	
8	Ferko Berky	"	11.	Plevno	peši	
9	Ján Boleráz	efretor	57.	"	"	
10	Ondrej Boleráz	vojak	4.	"	"	
11	Pavel Brngár	mladší vojak	57.	Vidin	delostr.	
12	Ján Čicka	"	3.	Plevno	peši	
13	Ján Čeman	mladší vojak	4.	"	"	
14	Martin Čeman	"	9.	"	"	
15	Ondrej Čeman	"	4.	"	intend.	
16	Ján Černoš	"	"	"	peši	
17	Adam Červenák	mladší vojak	"	"	"	
18	Martin Červenák	vojak	3.	Vidin	delostr.	
19	Pavel Červenák	mladší vojak	57.	Plevno	peši	Čs. legionár.
20	Juraj Dováľ	mladší vojak	4.	"	"	
21	Ján Ďurica	vojak	34.	Loveč	intend.	
22	Peter Ďurica	"	57.	Plevno	peši	
23	Ján Ďuriš	"	34.	Loveč	peši	Ranený.
24	Michal M. Ďuriš	mladší vojak	BDŽ	Sofia	—	
25	Ond. Ďuriš-Frajkor	vojak	BDŽ	Plevno	—	
26	Pavel Ďuriš	"	9.	Nikopol	pionier	
27	Pavel M. Ďuriš	"	4.	Plevno	peši	
28	Štefan Ďuriš	"	"	"	"	
29	Juraj Gallo	"	"	"	"	
30	Ondrej Glozík	"	"	"	"	
31	Štefan Glozík	"	"	"	"	
32	Ondrej Grof	efretor	57.	"	"	
33	Juraj Hanko	vojak	4.	"	"	
34	Ondrej Hanko	"	4.	"	"	Padol.
35	Ján Horvát	"	34.	Loveč	"	Padol.
36	Ján Hruška	"	9.	Plevno	oboz	
37	Pavel Hruška	"	4.	"	peši	
38	Ondrej Hruška	mladší vojak	42.	"	"	
39	Ján Jančík	efretor	4.	"	"	
40	Ján Jančík-Rusnák	vojak	9.	Sevlievo	delostr.	
41	Michal Jančík	"	4.	Plevno	peši	
42	Ondrej Jančík	"	"	"	"	
43	Jozef Jonáš	efretor	"	"	"	
44	Štefan Kabzány	vojak	42.	"	záložný	Padol.
45	Pavel Klátik	"	4.	"	peši	
46	Ján Kováč	"	3.	Vidin	delostr.	

č. p.	Meno bojovníka	Hodnosť	Pluk	Stádo pluku	Zbraň	Poznámka
47	Juraj Kováč	starší vojak	17.	Plevno	peši	Ranený.
48	Michal Kováč	"	14.	Sofia	delostr.	
49	Jozef Kupec	"	16.	Orchane	peši	Ranený.
50	Michal Kupec	"	4.	Plevno	"	Ranený.
51	Ondrej Kupec	"	25.	Dragoman	záloha	Padol.
52	Ján Laci	"	9.	Plevno	"	
53	Juraj Laci	"	9.	"	"	
54	Michal Laci	"	4.	"	peši	
55	Pavel Laci	"	34.	Loveč	"	
56	Štefan Laci	"	4.	Plevno	"	Padol.
57	Štefan Laci I.	"	"	"	"	
58	Pavel Lahotský	"	57.	"	"	Invalid.
59	Ján Lavrovič	"	9.	"	záloha	
60	Juraj Lavrovič	"	—	Sofia	arzenál	Padol.
61	Michal Lavrovič	"	4.	Plevno	peši	
62	Pavel Lavrovič	"	9.	"	"	
63	Pavel Marček	"	9.	Orchane	pionier	
64	Štefan Marček	"	16.	Plevno	peši	
65	Ján Marček	"	9.	"	zbroj.park	
66	Ján Marko	"	9.	Plevno	sanitný	
67	Pavel Mazuch	"	3.	Vidin	delostr.	
68	Michal Mega	mladší vojak	?	"	?	Padol.
69	Michal Mega ml.	"	9.	Plevno	sanitný	
70	Michal Meliška	vojak	4.	"	peši	Ranený.
71	Pavel Michalec	"	"	"	"	
72	Ján Mikuláš	"	57.	"	služby	
73	Jozef Mikuláš	"	"	"	"	Padol.
74	Ondr.D. Mikuláš	"	4.	"	peši	Invalid.
75	Pavel Mikuláš	"	"	"	"	Zajatý.
76	Peter Mikuláš	"	26.	Tat.Pazardžik	"	
77	Ján Molnár	mladší vojak	4.	Plevno	"	
78	Adam Motovský	"	9.	Sevlievo	delostr.	
79	Ján Motovský	"	57.	Plevno	záloha	
80	Štefan Motovský	"	1.	Sofia	automob.	
81	Michal Nosál	efretor	?	"	?	Padol.
82	Michal M. Nosál	vojak	?	"	?	Padol.
83	Ján Palkovič	"	4.	Plevno	peši	
84	Michal Polonský	"	4.	"	"	
85	Ján Příběla	"	"	"	"	Padol.
86	Jozef Příběla	mladší vojak	9.	Sevlievo	delostr.	
87	Ján M. Puškár	vojak	4.	Plevno	peši	
88	Jozef Puškár	"	9.	"	sanitný	
89	Štefan Puškár	efretor	4.	"	peši	
90	Štefan Rusnák	vojak	57.	"	"	

B. č.	Meno hrdinu	Bydlisko	Dostal kříž stupňa			
			I.	II.	III.	IV.
13	Ondrej Mikuláš	Mrtvica	1	1	1	2
14	Martin Mokran	"	—	—	—	1
15	Ján J. Mrenica	"	—	—	—	2
16	Ondrej O. Mrenica	"	—	—	1	1
17	Pavel Nosál	Brašljanica	—	—	—	1
18	Ján Palkovič	G. Mitropolja	—	—	—	1
19	Ján Paulo	"	—	—	—	1
20	Pavel Severin	"	—	—	—	2
21	Martin Štrpka	Vojvodovo	—	—	—	1
22	Martin M. Vago	Mrtvica	—	—	—	1
23	Ondrej Vrška	Brašljanica	—	—	1	1
24	Pavel Vrška	Brašljanica	—	—	—	1
25	Martin Záhorec	G. Mitropolja	—	—	—	1

č. št.	Meno bojovníka	Hodnosť	Plík	Stidlo pluku	Zbraň	Poznámka
91	Ján Sampor	vojak	4.	Plevno	peší sanitný	Ranený.
92	Michal Sampor	"	9.	"	"	"
93	Ondrej Sekáč	"	9.	Orchane	peší	Ranený.
94	Ján Severin	"	16.	Plevno	"	Ranený.
95	Pavel Severin	"	4.	Orchane	"	Padol.
96	Ján Srnka	"	16.	Orchane	"	Ranený.
97	Michal Srnka	"	42.	Plevno	záložný	"
98	Pavel Srnka	"	9.	Nikopol	pionier	"
99	Štefan Srnka	"	4.	Plevno	peší	"
100	Ján Sýkora	"	9.	Plevno	intend.	"
101	Ondrej Sýkora	mladší	9.	Nikopol	pionier	"
102	Štefan Sýkora	vojak	9.	Plevno	sanitný	"
103	Matej Šproch	"	4.	"	peší	"
104	Ondrej Šproch	"	9.	Nikopol	pionier	"
105	Michal Štefek	"	4.	Plevno	peší	"
106	Juraj Tancik	efretor	4.	"	"	"
107	Michal Trnovský	mladší	3.	Berkovica	delostr.	Zajatý.
108	Pavel Trnovský	efretor	25.	Dragoman	peší	"
109	Ondrej Turan	efretor	42.	Plevno	záložný	Padol.
110	Ján Urbán	mladší	34.	Loveč	peší	Padol.
111	Juraj Vaňo	efretor	57.	Plevno	"	"
112	Peter Vaňo	efretor	2.	Lom	jazdec	"
113	Ján Vrška	vojak	4.	Plevno	peší	"
114	Martin Záhorec	mladší	4.	"	"	Ranený.

Československí vojaci v bulharskej armáde, vyznamenaní „křížom za chrabrosť“.

B. č.	Meno hrdinu	Bydlisko	Dostal kříž stupňa			
			I.	II.	III.	IV.
1	Ondrej Čeman	G. Mitropolja	—	—	—	1
2	Martin Červenák	"	—	—	—	1
3	Pavel Červenák	Vojvodovo	—	—	—	1
4	Míta Dvorský	"	—	—	—	1
5	Peter Ďurica	G. Mitropolja	—	—	—	1
6	Ján Jančík	"	—	—	—	1
7	Martin Jasenský	Mrtvica	—	—	1	—
8	Pavel M. Marček	"	—	—	1	—
9	Pavel Martinek	Brašljanica	—	—	—	1
10	Ondrej J. Melich	Mrtvica	—	—	—	—
11	Martin O. Mikuláš	"	1	—	—	1
12	Michal O. Mikuláš	"	—	1	—	1

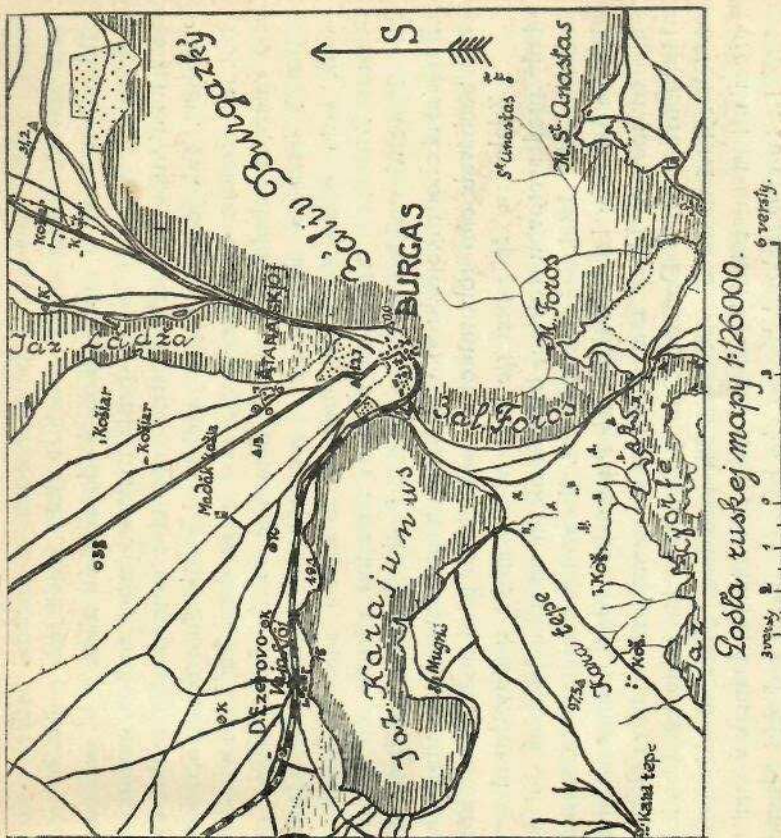
XX. SLOVÁCI V DOLNOM EZEROVE (VAJAKJÖJ).¹⁾

Príliv Slovákov do Plevenska sa zastavil okolo rokov 1905—1907, v ktorých vidieť ešte usadzovať sa niektoré rodiny. Avšak v Plevensku už niet tých priaznivých výhľadov nadobudnúť si lacno majetok, ako bolo pred 10—12 rokami. Preto Slováci obracajú svoje nádeje ešte východnejšie, do krajov ešte viac poturčených ako bolo Plevensko, priamo na brehy Čierneho mora.

Už roku 1903 päť slovenských rodín z Gornej Mitropolji odchádza do týchto miest na vozoch a usadzuje sa 8 km západne od Burgasu v dedinke Vajakjööj, dnes Dolno Ezerovo, na trati Burgas—Stara Zagora. K nim prichádza v tom istom roku rodina Pavla Benčíka zo Sarvašu. O ich hmotnom postavení vo Vajakjööj nevieme. Podľa majetku niektorých z neskorších rodín dalo by sa však súdiť, že aj oni mohli mať majetku dosť, a len nezdravé, maláritové podnebie, aké vtedy bývalo v barinatóch burgaských krajoch, donútilo ich po päťročnom pobyte odstahovať sa nazpät do Plevenska.

Dobrá pôda vo Vajakjööj neostala neznámou tiež tým, ktorí sa chceli presťahovať do Bulharska. Najviac sa o ňu zaujímali Slováci zo Starej Pazovy, takže roku 1906 nastáva ďalšia epocha v sťahovaní sa Slovákov do Bulharska, priamo ku Burgasu. Podľa Jána Majera a Jána Dancika dochádzaly tam rodiny nielen zo St. Pazovy, ale tiež i z Boľoviec a tie zpoza Sávy, ktoré v Obranovciach robily na cudzích majetkoch — srbských. Neskoršie tiež prišli rodiny z Vojvodova a z Nadľaku, ale skoro všetky sa povracaly čoskoro nazpät.

¹⁾ Zprávy o Slovákoch v Burgasku podal písomne dnes ešte tam bývajúci krajan Ján Dancik — a ústne, odtiaľ do Vajvodova, Gornej Mitropolji a do Brašljanice sa prisťahovávajú Ján Majer.

Burgas a Dolno Ezerovo.

V marci 1906 prišla prvá väčšia výprava zo Starej Pazovy vlakom cez Jambol; cestou ich zavial sneh, takže vo vlaku museli čakať. Bolo ich 17—18 slovenských rodín. Ale tiež pred nimi prišlo niekoľko slovenských a srbských rodín po skupinkách, takže roku 1906 bolo vo Vajakjööj okolo 44 slovenských rodín. Nemožno vypočítať všetky slovenské rodiny, ktoré sa v tejto dedinke za celý čas sťahovania od r. 1903 do 1917 vymenily. Len niektoré, ktoré sa na mieste zdržaly dlhšie a ktoré si niektorí pamätajú, budú uvedené v sozname.

Neustále a rýchle opúšťanie Vajakjööj nebolo podmienené snáď nejakým sklamaním sa v úrode. Jedine u prvých sa, vraj, vyskytlo sklamanie zo strany niektorých bulharských úradníkov, ktorí údajne zem v okolí Burgasu sľubovali dať po spôsobe, ako bolo na Plevensku, a potom nedali; hlavnou príčinou rýchleho strieda-

nia sa rodín slovenských bola choroba — malária, ktorej v zime ešte ako-tak odolávali, ale v lete, v dobe najväčších poľných prác, ukladala ich skoro zoporiadkom k dočasnému alebo i k večnému odpočinku. A preto, len čo prišla niektorá nová rodina, ponúkalo sa jej ku kúpe zo všetkých strán, aby sa z toho očistca mohli vyslobodiť. Tak jeden majetok prechádzal z rúk do rúk, i ten, ktorý bol len arendovaný. Arendovalo sa najviac, lebo ku kúpe vlastného majetku nebolo dosť peňazí. Zem síce nebola drahá, dekar po 20—25 levov, a árenda od 4 grošov¹⁾ do dvoch levov. Úroda však bola hojná a Slováci ľutovali, že k vóli zdraviu museli sa vracieť. Z dekara sypalo po 20 kofy (štvrtky) pšenice, čo sa dnes na Plevensku veľmi ťažko nachádza. Prebytok úrody predávali do Burgasu obchodníkom, ktorí, vraj, bývali tam najviac len v zime, v lete si nechávali tam robotníkov, sami utekajúc pred maláriou do hôr.

Zdalo sa, že aspoň tie ostatné slovenské rodiny, ktoré tam boli pred svetovou vojnou, ostanú, ale aj tie roku 1921 sa dočista odstahovali. Niektoré nazpät, iné do rôznych krajov Bulharska, kde sa stratily; ku Slovákom do Plevenska a do Orechovska len asi tri rodiny. Dnes tam bývajú ako samostatné rodiny: Maco, Ján, Ďuro a Samo Dancik, Ondrej Tirinda a Ján Litavský. Úsudok o ich zdraví medzi Slovámi na Plevensku je: „Tiež sú ako vosk a cez uši sa im svieti.“ Naproti tomu píše sám Ján Dancik v máji r. 1935: „Teraz je šeko dobre, ni ako bolo voľakedy, keď prví Slováci prišli. Malária ninto, voda je dobrá, komári ninto, všetko sa premenilo od voľakelkých rokov . . .“

Pred niekoľkými rokmi mitropolskí Slováci skúsili len na prácu chodiť do Burgasu (Grofovci a Ján Kováč), ale museli sa vrátiť tiež len pre maláriu. Dnes však Burgas už energicky bojuje o svoje miesto medzi čiernomorskými liečivými kúpeľmi.

O tom, ako sa Slováci dozvedeli o Vajakjôj a o svojom prvom živote v ňom, hovoria toto:

„Dozvedeli sa po novinách. Čítali Slovenský Týždeník. Tam bolo opísanvo za Burgas aj za Vajakovo, že jesto zemi na gazdovanja. Tak predali tam a sme prišli do Vajakova. Zem nám nakúpili päšto dekarov, no ale nemali šťastia sa tomu radovať lem za málo. Prišla vojna, brata staršho 'zali za vojaka do Maďarskej, aj jich rozháňali po Angar . . .“ Ďalej: „Títo Slováci boli poslaní od bulharského ministerstva, že jim dajú državnú zem. Potom boli sklamaní, zem jim nedali po príčine časných čifíkov. Brali pod

¹⁾ Groš — 20 stotiniak, ako u nás šesťák.

nájom. Prišli pozde, zima sa blížila, chyže nemali, robili si koliby a zemníke a tak bývali cezimu. Potom kone poprechladávaly a pochly, aj ľudia pochoreli od malárij. Veľa aj tu pomreli. Prišli o šeko, čo mali donesenvo. Bolo aj veľa maláriových komárov, ktoré veľmi štípaly a chorobu roznášaly. Voda tak isto bola veľmi planá. Ľudia tu boli diví, napádali v noci a kradli, čo mohli od Slovákov. Nemali pokoja v tem čas.“

Celé Vajakjôj za príchodu Slovákov malo 50 nízkych, z prútia alebo z trstiny pletených a zdnuka blatom omazaných domkov, ktoré Slovákom nevyhovovali, preto skúsili si nabiť dom, ako na Plevensku. Avšak zem na to nebola a pri daždi sa rúcala, takže starý Ďjoučoš boli by to raz životom zaplatili. Len zárazkom vyviazli z rumov svojho obydlia s väčšími oškuleniami. Preto slovenské chyže sú tam hneď stavané z válkov. Bulhari však stavbu od nich neprevzali.

Pole bolo práve tak pusté ako v Plevensku a vyžadovalo tiež takej húževnatosti pri práci, aby niečo vydalo, ba ešte viac, ak vezmeme do rúvahy tiež nebezpečie choroby. A hoci Bulhari stavbu od Slovákov neprevzali, prevzali od nich spôsob obrábania pola, ktoré sa len od ich príchodu počalo zvelaďovať, tak, ako to bolo vysvetlené v príslušnej kapitole pri ostatných Slovákoch. Dnes je všetko čisté, pekné a úrodné. Spoluobyvateľia bulharskí sú si tam i dnes vedomí toho, čo ich Slováci naučili, preto ich majú vo vážnosti a dnešné slovenské rodiny tam si chvália: „Bulhari sa dobre chovajú s nami.“

Ťažko sa dá hovoriť pri šiestich rodinách o zvykoch, ale toľko je isté, že všetko, čo je vo zvyku pri nejakých slávnostiach, prácach a pod. Slovákom na Plevensku, je známe tiež im, hoci to nemôžu tak uplatňovať, ako títo.

Náboženstva sú evanjelického a hneď pri príchode konávali si pobožnosti v dome Ondreja Klátika; kazateľom im bol Matúš Štrpka.

Vzhľadom k blízkemu príbuzenstvu musia sa rodinne miešať tiež s Bulhari a tamojšími Rusmi, čo však podľa nich neznamená ešte stratu slovenského jazyka. I v rodinách smiešaných hovoriava sa, vraj, po slovensky a všetky deti z takýchto manželstiev vedia, vraj, tiež po slovensky. Okrem nábožných kníh nemali iných, beletristických alebo učebných slovenských. Až roku 1935 poslala im slovenská doplnovacia škola v Brašjanici niekoľko vyradených šľabikárov a krajanja im poslali niektoré čítanky.

Byvsie rodiny v Dolnom Ezerove (Vajakjőj).

číslo	Meno rodiny	Odkiaľ prišla	Rok	Charakt. majetku	Odišla		Poznámka
					roku	kde	
1	Ján Fero	Plevensko	1903		1907	G. Mitropolja	Syn s rodinou.
2	Đuro Strehovský	G. Mitropolja	1903		1907	G. Mitropolja	
3	Đuro Hires	"	"		?	Kosovo Pole	Syn a dcéry — starí tam zomreli.
4	Đuro Hanko	"	"		1907	G. Mitropolja	
5	Đuro Lavrovič	"	"		"	G. Mitropolja	
6	Pavel Benčík	Sarváš	"		1913	Šumen	
7	Pavel Curava	St. Pazova	1907	100 dek.	1918	ČSR	Len syn, — ostatní pomreli.
8	Pavel Čech		"			Mrtvica	Synovia sú tam.
9	Maco Dancik	Slov. Bánhegyes	1912	500 dek., dnes 1000	1916	St. Pazova	
10	Mišo Daneček	St. Pazova	1907				
11	Mišo Đjoučoš				1919	Kisáč	
12	Jano Francisci	Kisáč	1906		1915	St. Pazova	
13	Pavel Gedela	St. Pazova	1907		1918	St. Pazova	
14	Martin Havran	St. Pazova	1907	150 dek.			
15	Ondrej Havran				1916	St. Pazova	Len dcéra, — starí pomreli.
16	Martin Husár						Vymreli.
17	Ondrej Klátik	St. Pazova	1907	150 dek.	1929	Argentína	Len syn, — ostatní pomreli.
18	? Klenovský						Tam sú dodnes.
19	Tomáš Kolár	Plevensko	1911				Dnes v Brašljanici.
20	Ján Litavský	St. Pazova	1907	400 dek.	1919	St. Pazova	
21	Ondrej Litavský	St. Pazova	1907		1922	Vojvodovo	
22	Mišo Majer	Obranovce	1907		1918	St. Pazova	
23	Ján Molnár	St. Pazova	1907		1922	Vojvodovo	
24	Ján Praslička	Vojvodovo	1911	100 dek.	1929	Argentína	Synovia, — ostatní pomreli.
25	Jano Samuel	Plevensko	1911	80 dek.	?	G. Mitropolja	
26	Matúš Štrpka	Vojvodovo					
27	Samo Tirinda	St. Pazova	1906	250 dek.			Tam sú dodnes.
28	Tomáš Tirinda	St. Pazova	1906	200 dek.	1919	Kosovo Pole	Synovia, — ostatní pomreli.
29	? Tovsegy	?	?	?	?		
30	Adam Turan	St. Pazova	1906	500 dek.	1918	St. Pazova	Len synovia.

Osem slovenských dieťok chodíva do bulharskej školy, a po slovensky písať a čítať učia ich len rodičia doma. Iste chvályhodné a potešujúce. Hoci takáto malá hŕstka, hľadí si všemožne zachrániť najväčší poklad otcov a matiek — reč, sladkú reč slovenskú. Sami o tom takto pšu: "Lem to je, že sme tu sami medzi Bulhari. No, ale zato si chránime našu slovenskú reč. Nemiešame bulharsky, ako veľa Slováci robia. My sme tvrdí Slováci. Radi by sme čítali slovenskie noviny alebo iné čítanja . . . bucte tak dobrí, že by nám boly vyslanje slovenskje knížke za naše djetke, kelko jich máme tu 'našej dedine; 8 osem deti, kerje chodja do bulharskej škole."

Styky burgaských Slovákov s plevenskými sú veľmi malé. Od niekoľko rokov sa zlepšily len písomne, a to jednak vlivom toho, že jeden z nich vzal si ženu z Gornej Mitropolji, jednak záujmom, ktorý prejavila o ne škola v Brašljanici, ktorá svoje prečítané noviny skoro pravidelne zasiela tiež do Dolného Ezerova.

Každého Slováka musí tešiť to, že títo bratia si dosiaľ udržujú svoju reč v hlbokom cudzom prostredí a že tomu učia i svoje deti, teší, že sú vo svojom prostredí vážení a svojim skromným životom dávajú mu dobrý príklad, že sú známi tam ako rozšafní gazdovia, ktorí svojou šetrnosťou majetok rodičov zdvojnásobili, takže dnes majú nad 1500 dekarov, dva traktory a dve mlátačky. Títo sa nám stanú tým sympatickejší, že nasledujúca kapitola pojedná o pravom opaku.

XXI. STRATENÍ.¹⁾ (Slováci v Lomsku).

Pri sberaní materiálu k predošlým kapitolám dozvedel som sa v Hornej Mitropolji, že Jano Boleráz bol si hľadať ženu kdesi medzi Slovákmi pri Lome. Bolo to dávno, hneď, ako sa prístáhoval z Kovačice do Bulharska. Nepáčila sa mu — nevzal si ju. Už aj skoro zabudol na ňu, len teraz pri mojej otázke, či nevie ešte o nejakých našich ľuďoch v Bulharsku, vynoruje sa mu v myslí aj jej priezvisko — Vasková. Jej brat Peter bol sluhom v G. Mitropolji u Hanku, prístahovavšieho sa z Nadľaku a ten mu doporučil svoju sestru. Bol pri nej v Rasove, ale sa mu tam nepáčilo, preto prebehol ďalej až do Kovačice, nazpäť, ale ani tam si ženu nenašiel. Vzal si Nadľáčanku.

To mi bolo dosť, aby som ihneď Vaskovi do Rasova napísal. Celý rok na listy mi nik neodpovedal a doporučené sa mi nevracaly. Pôjdem to, reku, sám prezrieť! . . .

Zakrútený stojím na palube malého osobného bulharského parníka „Vitu“, boriaceho sa s prúdom Dunaja. Vezie nás mnohých popri brehu Dunaja do Lomu a až do Vidínu. Tisneme sa viacerí nad stroje, z ktorých vychádza teplý vzduch, aby sme sa ohriali. Len nemecký „motor“, ktorý predbehujeme, je ozdobený množstvom všelijakých vlajok a vidím tam i dve naše. Kus domova. Ten nám pripomenul, že je prvý máj, lásky čas, a my zatiaľ sa trasteleme zimou, ako osiky. „I ten ešte bude mať čo robiť, kým sa dostane s tými žlabami možno až niekde do Passova“, myslím si. Ale hneď zase myslím na cieľ svojej cesty: Kde to asi je? Či tam niekto je, keď sa doteraz o nich nikde nepísalo? V najhoršom páde aspoň lepšie poznám Bulharsko. Teda nijaká škoda z cesty. Osmelujem sa pustiť do reči s kormidelníkom priamo otázkou, či nepozná Lomsko.

¹⁾ Uverejnil Slovenský Lud, Košice 1935, č. 23—27.

„Nie! A ty kde chceš ísť?“ spytuje sa má.

„Do Rasova.“

„Znam, znam. Tam ima Banátčani,“ odpovedá mi.

„Vedia oni po bulharsky?“

„Vedia, ale vedia aj druhý jazyk, svoj, banátsky“, ochotne ma informuje.

„Aký banátsky: nemecký, maďarský, srbský, slovenský?“

„Nie, banátsky jazyk. Ja mu nerozumím.“

„Tak nerozumieš ničomu“, myslím si v duchu, „lebo banátskeho jazyka niet.“

A už započal s charakteristickým bulharským vypytovaním, čo som, zkaďe som, prečo tam idem atď., nespúšťajúc však očí s hladiny Dunaja. Vedel som, že by ďalej prišlo na moje nacionálne a potom na otcove, matkine a možno i na dedove, na môj plat a skončilo by to informáciou, ako sa my v tom Československu máme. Na takéto odpovedi som vždy skúpy a preto, vyhovoriac sa šetrne na zimu, sľazol som do jedálne.

V Lome vylodovali z ČSD motoru ťažké cestné valce. Zase naša zástava. Ako je to milé. Šiel by som na čln aspoň na chvíľku privítať sa s našimi, ale musím sa informovať o svojej ceste.

„Rasovo? Ééé . . . týmto smerom,“ ukazuje mi jeden z kočišov. „18 kilometrov, dve hodiny fajtonom, zaveziem ťa za 120 levov. Včera som tam viezol tiež dvoch pánov za toľko.“ Kočíš teda povedal všetko, čo uznal za nutné povedať, aby som o ňom ani o cene nepochyboval.

„Hajdé“, odpovedal som mu na jeho reči a pustili sme sa uličkami Lomu, kým sme sa dostali na hradsťú: Lom—Ferdinand—Sofia. Bolo mi divné, že krásna rovina nad pravým brehom rieky Lomky nebola obrábaná lenivými byvolmi ako v Plevensku, ale žltými volmi alebo koňmi.

Prešli sme celé Rasovo, nikto o Vaskovi nevedel. Spomínali mi voľákeho Vasileva alebo Maďarova, ktorý ale sa už dávno presídlil do 11 kilometrov vzdialenej Vojnice a tam obchoduje. Miško mi to, vraj, bude vedieť povedať.

„Ktože je to?“

„Banátčan.“

„Slovák?“

„Neviem, Banátčan.“

„Tak to musí byť Slovák“, som presvedčený. „Keby bol Maďar, bol by Mihály a nie Miško. Teda hajde, budeme hľadať Miška, kováča.“

Pri vyúšťovaní hradskej na južnej strane Rasova, po pravej strane cesty badám odrazu ten istý štýl domkov, ako u našich Slovákov v Plevensku. Lenže nie sú také veľké a ich prôčelia sú vsunuté hlbšie do dvora, takže pred každým z nich je záhradka, neobradená masívnym šedým nabíjaným múrikom, ale dreveným plotom. Tu to niekde musí byť! Rátam asi 12 banátskych domkov. Zastavujeme pred malým ošarpaným, akoby gazdu nemal. Na ňom na malej b্লাшке bolo voľakedy napísané meno majstra, ale dnes všetko podľahlo hrdze a len kde-tu vidno bielu škvrnu. Kocíši po bulharsky zakrikne: „Miško, tuk-li e Miško?“ akoby bol presvedčený, že tu býva. Miško vyšiel z vyhne, menší, silný, územčistý.

„Vy ste ten kováč Miško?“ pýtam sa po slovensky, akoby som vedel, že mi tiež po slovensky odpovie.

„Da, ja som.“

„Môžem s vami po slovensky hovoriť?“

„Ja viem po slovensky, po maďarsky, po bulharsky, ako len chcete,“ hrdó mi odpovedá.

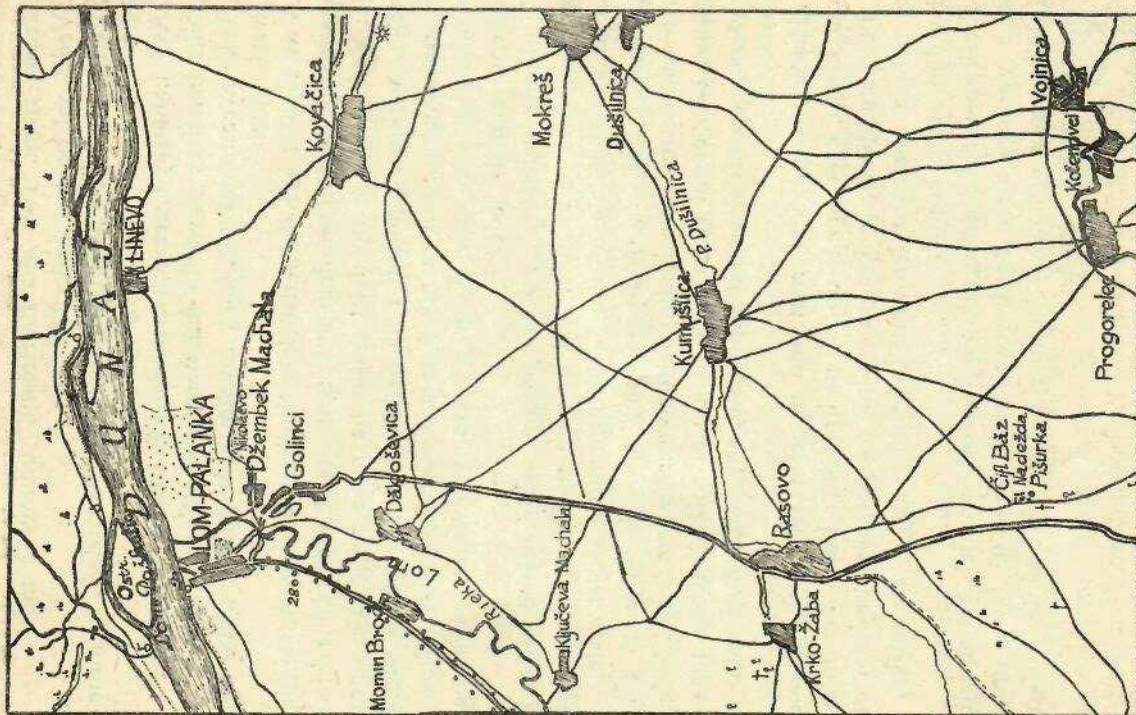
„Tak podčte, niečo mi poviete,“ tiahnem ho do vyhne, lebo v kolénach ma akosi lámalo od zimy.

Prezrel som si jeho dielňu a keď sa mi pochválil, že má aj matku, ktorá bude vedieť lepšie porozprávať ako sa sem dostali, vošiel som aj do izby. Našiel som ju, starú Žofiu Todorovú Xeničovú, rodenú Vankovú, ako sedí v neobriadenej izbe pri blachovom lacnom starom sporáku, kladie si doň kukurčičie, aby sa na prvého mája zahriala. Víta ma a hneď ako na omluvu dodáva, že má už 85 rokov a preto nestačí ani počistiť, čo kvočka v kúte s kurčatami znečistila, ani oblieť, ani posteľe popraviť, preto to tu také začmdené, rozhádzané. Dievky ju nechaly, povydávaly sa, Miško sa nešťastne oženil s Oláškou a musel ju vyhnať. Preto ani ma nemá čím pohostiť. Aby som len odpustil.

„Ale, nič zato, nič, stará mamó. Veď som ja na hostinu ne-
prišiel. Prišiel som Váš len pozreť, ako sa máte, čo robíte!“

„Jaj, stará som, . . . nevládzem,“ zateskníla a mne jej bolo ľúto, veľmi ľúto . . .

Stará Xeničová rozpráva mi, ako sa sem dostali. Pochádzajú z Nemeckého Pereku pri Nadľaku. Od Nadľáčanov sa dozvedeli o Bulharsku, že tam dostávajú zadarmo zem, nuž prišli to obzreť do Bulharska, a to práve do Lomska, Dimitar Kostelník a Ivan Kaula. Ale ani jeden z nich neostal v Bulharsku, ale odišli neskoršie aj s niektorými inými Slovákmi z Rasova do Temešváru. Prví prišli 367

Ľodla ruskej mapy 1:26000.

3 versty 2 1 0 3 6 versty

Lom a okolie, v ktorom sú roztratení Slováci.

do Rasova roku 1897 — dve rodiny. Potom ich prichádzalo viac z N. Pereku, ale keď tu im ani zeme ani dvory nedali, rozpŕchlí sa ktorí nazpät, ktorí po iných dedinách okolo Lomu, hľadať si živobytie. Rasovo ostalo od Slovákov prázdne. Najviac sa ich presťahovalo do blízkeho „čiffiku“, 5 kilometrov južnejšie od Rasova po tej istej ceste. Tam má Xeničová tiež vydaté svoje dievky.

Okrem Miška Xeniča a jeho starej mamy niet už v Rasove druhých Slovákov, a v domkoch, ktoré som prv považoval za slovenské, bývajú Maďari.

Nadpriadam rozhovor o Petrovi Vaskovi, ktorého sestra sa mala vydat do Hornej Mitropolji. Áno, to je rodina Miškova. Tá Mara, čo to mala byť v Mitropolji, vydala sa za Bulhara, ovdovela a ten najväčší dom, popri ktorom sme šli, je jej. Je najbohatšia v Rasove a má len jedného syna. Ako na zavolanie prichádza tento a nosí niečo starej Xeničovej. Miško mi ho predstaví: „I tu jeden Slováč, čo nevie po slovensky.“ A skutočne, s pekným, urasteným, asi 18ročným chlapcom dá sa len po bulharsky hovoriť. Trošku pri nás postojí, a keď nám nerozumie, podá ruku a vzdiali sa. „Škoda ňa,“ vprevdádal som ho v myšlienkach.

„Nuž a ten Vasko?“ kárujem rozhovor zase na moju predošlú otázku.

„Vasko? Vasilev?“

„No, ten, čo jeho sestrin syn bol teraz tu.“

„No, ten! On sa teraz volá Vasilev, Peter Vasilev alebo Madžarov. Je trgovcom vo Vojnici. Len sa spýtajte, kde žije Madžarov, hneď vám povie.“

„Tak, už nemá ani svojho mena. Naši Slováci sa ho ľahko vzdajú. Vedel azda po maďarsky a myslel si, že aj v Bulharsku má väčšiu váhu ten, kto vie po maďarsky, ako to bolo vofakedy v starom Maďarsku, Bulhari mu nerozumeli, tak si ho prekrstili na Madžara a on proti tomu sa neohradil. Nuž a Vasko? Tomu tiež nerozumeli a urobili si po svojom srozumiteľnejšieho Vasileva. Tak dnes najdeš ho po cudzom, len nie po jeho mene. Ale veď to vidíme aj v Plevensku: Naše deti sú zapísané: Jano Simov, Pavel Andrejev, Zuzka Janova, len nie Bezek, Tisovský, Petráková. A to sú preca len uvedomeli Slováci, nuž čo sa tu nadivím tomu istému? A keď aj napíšu niektoré priezvisko, tak to skomolia, že je to celkom iný človek: z Majora spravia Majorský, z Tisovského Kisov, z Ďuricu Ďuricu atď. Celkom, ako sa im lepšie vyslovuje. A tiež 368 už proti tomu neprotestujú — poznajú sa tak i tak.“

Vidím, že od Xeničových sa viac toho nedozviem, preto podávam ruku a sadám do koča. Do čiffika Nadeždy.

Dnes už Nadežda nie je čiffikom, ale dedinou. Dostala tiež novú meno Pišurka a patrí k obci Rasovu. Stojí na úrodnej rovine a malé domky kryjú sa skoro celkom v zeleni ovocných i okrasných stromov. Poznať z ďaleka, že je to nová osada, v ktorej východný kraj je zastavený bulharskými domkami, kolo cesty však sú „banátske domky“ a v niektorých z nich bývajú aj Slováci.

Obyvatelia Nadeždy sú až šesťorakí: K Banátčanom sa rátajú Slováci, Srbi, Olasi, Maďari; potom ešte tam najdeme Nemcov, bežencov z Macedonie a domáciach Bulharov. A v tomto Babylone jazykov iste by sa nedorozumeli medzi sebou, ak by nevedeli všetci všetky jazyky alebo ak by sa tam nenašla nejaká výslednica všetkých jazykov a tou je štátny jazyk bulharský, ktorému sa musia všetci učiť v miestnej bulharskej škole. A tejto škole sa iste nie za dlho podarí to, že v Nadežde nebude sa inakšie hovoriť, ako po bulharsky.

Zastavujeme pred veľkým banátskym domom. Bude to asi nejaký bohatý Slováč. Nazrem oblokom do prednej izby: periny čisté, slovenské, vyšívané, pec na slamu — slovenská, záclony na oblokoch — slovenský dom. V izbe nikoho, nikto ma nevidí. Len štekot psa zodvihne asi 17ročného chlapca, aby sa išiel pozreť, kto to chce vojsť do dvora. Vyšiel zo zadnej izby. Celkom, ako naši Slováci: prednú izbu na parádu, zadnú na bývanie.

„Kto tu býva?“ dozvedám sa.

Chlapec odpovedá po bulharsky, že oni sú síce tiež Banátčania, ale že sú Olasi. „Tu u susedov sú Slováci, tam sa po slovensky dohovoriaš“, hovorí mi, nezdvorile zavierajúc mi skoro hlavu do dveriec.

„Pán Boh ti odpusť,“ myslím a odchádzam do susedov. Na dvore vidím hrajúce sa, nie veľmi oblečené dievčatá; vo hre si spievajú — po bulharsky. Po svetlej tvári poznávam, že by to mohli byť Slovenky, ale hovoria po bulharsky.

„Ty si Slovenka?“

„Da.“

„A vieš po slovensky?“

„Neznam.“

„Nito dumička?“ obraciam aj ja po bulharsky.

„Tš“, cekne jazykom medzi zubami a hodí hlavou zdola nahor, potvrdzujúc tak moju otázku.

Teda tieto Slovenky nevedia ani slova po slovensky: vzdialenosť od rodnej hrudy dedov, cudzie prostredie, cudzia škola a, logicky, aj cudzí jazyk.

Deti ma doviedly k domu Ondreja Kalinjaka, tam, vraj, sa dohovoria po slovensky. Vyjde mi naproti mladá, čisto oblečená, usmiata sice, ale tiež prekvapená a s akýmsi nedôveryčivým pohľadom, žena Kalinjaková.

„Vy ste Slovenka? Dobrý deň.“

„Ta, taká Slovnička, čo ňezná po slovensky,“ hovorí zapýrená. V rozpakoch po bulharsky volá svokra, že tu je niekto, čo chce po slovensky hovoriť.

Výšla. V širokej slovenskej kitli. Privítala ma na dvore. Dnu ma nikto nezval. Neverily mi, hádam, ak majú nejaké skúsenosti so zlými ľuďmi.

„Dobrý deň, stará mať. Akože sa máte?“ začínam veselo, aby som ich prebudil trochu z údivu, hoci mi skoro zuby drkocú, ako v januári. A to má byť 1. máj!

„Ta ved dobre, nach vŕtajú. A skadeže idú?“

„Nuž, cestujem po Bulharsku a dozvedel som sa, že aj tu sú Slováci, tak vás nechcem obísť, ale prišiel som sa na vás podívať. To by bolo hanba, aby Slovák Slováka obišiel, nie? Či sa nehneváte, že som prišiel?“

„Ale, čo by sme sa hnevali?“ Ale dnu ma nepozvaly, hoci videly, že mi je nie horúco a im tiež na dvore teplo nebolo. Hádam, sa bály, že boly samé ženy, chlapi boli na poli. Až keď som sa sám ponúkol, či by ma neprijali do izby a ukázal im srieň na koči, zavolaly ma dnu a koču otvorily vráta. Medzi tým sa sbehol viac susedov a susediek a všetko mi to podávalo ruky, vítalo, ako starého známeho. Zvlášť stratili všetci stiesnenosť predtým, keď som im spomenul, že tam, kde som učiteľom, mala sa vydať „tá Mara Vasková“. O tom všetci dobre vedeli a po tomto ma poznali, že naozaj nemusím byť nebezpečným človekom.

„Ale vy už ani dobre po slovensky neviete, stará mať,“ hovorím ešte vždy len s ňou.

„Ta prosím, ja už v Bugárskej trijset goda,“ odpovedala mi voľako tvrdo po slovensko-bulharsky a zdalo sa mi, že čisto mojím domácim prízvukom — spišským. Ba zdalo sa mi, že v ich reči som počul aj charakteristické spišské dz a bulo, ale neďaval som na to pozor. Ani sa to nedalo postrehnúť v návale prvých dojmov, keď všetci Slováci hovoria okolo mňa po bulharsky, takže ani sa

nedá pozorovať ich reč. Ale preca som hneď poznal, že títo ľudia pochádzajú odniekiaľ z východného Slovenska, veď to „ta“ na počiatku každej vety, „Slovnička“, sú toho dostatočným dôkazom.

Nikto sa nenútil so mnou hovoriť po slovensky, len z tých starších niektorí a mladá Kalinjaková, ktorá ma prvá privítala. Jej sestra, vydatá za bulharského učiteľa pri Vídne, celý čas neprehovorila slova po slovensky, hoci často sa mi zdalo, že rozumie, čo ja po slovensky hovorím. Ba niekedy strhli všetci aj mňa, že som hovoril s nimi po bulharsky, kým som sa spamätal, že to sú preca Slováci a majú mi rozumieť po slovensky.

„Bože, možno, že títo ľudia sú odniekiaľ od nás, od nášho rodiska — a takí stratení, ani nevedia už po slovensky, ba zdá sa mi, že ani nechcú vedieť, nie sú nadšení tým, keď počujú čistého Slováka medzi sebou. Ku mne hovorila na Dunaji naša zástava, s toho nemeckého motora; nevedel by som určiť ani jednu cudziu, kde visela, ale viem presne, kde visela naša. A jakoby bola kričala na mňa, len na ňu som hľadel, videl som v nej kus rodného kraja, ba videl som celú vlasť. A títo ľudia počujú teraz svoju reč, a nie sú nadšení. Stratení, pre nás stratení! Ako to, Bože, že títo ľudia nechcú a nevedia hovoriť rečou svojich rodičov? Ako to, že zabudli? Tu preca neboli utlačaní, oslobodené Bulharsko dávalo každému jazykové právo, dovoľuje ešte i dnes cudzie školy aj tým národom, ktoré nemajú tu menšiny, majú len propagačný cieľ a či by im nebolo dovolilo udržať si svoju reč? Nehlásili sa! Boli chladní, ľahostajní, najhoršie vysvedčenie pre Slováka. Maďari v Rasoze hovoria čisto po maďarsky, Miško Xenič sa tiež pýši, že možno s ním hovoriť po maďarsky, hoci sa predstavil: „Ja som Slováč.“ Možno, že aj myslel, že maďarčina mu bude robiť väčšiu česť, ako to bolo voľakedy „tam hore“. Ale preca vedel dobre ešte a aké pekné to bolo, keď jeho stará mať mi povedala: „Ja už len materskú reč nezabudnem!“ A títo tu, mladší, plní života, už zabudli. Alebo sa hanbia? . . . Všetelijaké takéto myšlienky virily mi hlavou, keď som s nimi rozprával. Za ten čas nashaňalo sa ich plná izba, viac žien, ako chlapov, lebo títo boli na poli.

Vchádza do izby mladá, asi 19-ročná dievka, plná, červená ako ruža a rovno mi podáva ruku: „Dobredošli“, čo značí: Víťajte. Viem, že aj to je Slovenka a preto jej po slovensky odpovedám: „Ďakujem“. Súčasne mi mladá Kalinjaková — hostiteľka oznamuje, že aj to je Slovenka, čo nevie po slovensky.

„A čiže je?“

„Michalková Anka.“

„Michalková?“

„Da“, privedčila tá, o ktorej je reč.

„Moja sestra sa navlas tak volá, ale tá je až za Atlantikom,“
spomínam si.

„Toto mi je naozaj, ako v románe alebo v pohádke.“

„Hádám, ste mi len nie sestra?“ poznamenávam žartom.

„Tak, tak sa menuje,“ prisviedča mi všetko dookola.

„Teda sme brat so sestrou, aspoň podľa mena, lebo ja som tiež Michalko,“ hovorím jej, tsnúc jej tvrdú ruku. „Áno, len podľa mena, lebo ja viem po slovensky a ty nie,“ domýšľam sám v sebe. „Aj inakšie: Ty si silná, červená ako ruža, kdežto ja, ako vosk a v dnešnej zime by si zo mňa sotva vytisla pár kvapák so-krvice.“

Toto neočakávané sbratrenie dodalo nám všetkým veselšieho a smelšieho ducha. Neváhám sa ich spýtať na ich mená a robím poznámky do notesa. „Hovorte mi, prosím, len rodiny čisto slovenské alebo tých, čo z nich pochádzajú, hoci nevedia už po slovensky. Tých, čo sa narodili už zo smiešaných manželstiev, ako na pr. chlapček pani učiteľovej, nerátajte. Ale pani učiteľova bude rátaná pri rodine jej otca. Áno?“

Pomáhajú si navzájom; ja znám: Mišo Xenič s matkou v Raso-ve 2 duše, Ondrej Kalimjak 3 duše, Ján Kalimjak 9, Anna De-becharová, rod. Xeničová (vydatá za Nemca) 1. (Tá mi povedala, kedy prišli do Bulharska takto: „Keď sme prišli, mala som 16 rokov, teraz mám 53, tak si to vyrátajte, kedy to bolo, keď ste učiteľ.“ Vie dobre po slovensky). Ďalej: Michal Michalko 10 duší, Ján Michalko 6, Jozef Michalko Mítov 10, Laci Vasko Mokriš 8, Michal Kurenda 11, Miško (aby sa rozoznalo) Kurenda 7, Miško Hardič 3, Peter Hardič 7, Dimiter Hardič 4.

„Tak vidíte, to je Váš všetkých 81, a keby ešte tie malé deti vedely po slovensky, bola by Váš pekná kópka. A všetci máte slovenské mená, kdežto deti už krstíte po bulharsky. Len dedo Hardič majú trochu ako bulharské, ale na mene nezáleží, na srdci!“

To padlo vhod mladej Kalimjakovej a trpko zaironizovala s Hardičom: „Oho, to je nie Slováč, čo si dievky vydá jednu za Bulhara, druhú za Srba a tretiu za Olacha!“ Pri tom ani si nevšimla, že to hovorí po bulharsky a že jej sestra je vydatá tiež za 372 bulharským učiteľom a varuje synka — Bulhara.

Hardičovi to trpko padlo a začal sa omluvať, prečo tak urobil, akoby som bol sudcom a mal mu rozsudok vyniesť na základe jeho poľahčujúcich okolností: „Prosím ich, za koho sa majú tie naše dievky povydávať? Všetci sme skoro rodina. Slováčkov niet. To dievča musí si už len volakoho najst. Ani nám to tak ťažko nepadne: My sme pravoslavní, oni sú pravoslavní. Chodíme k nim do kostola do Rasova. Len to, že naše deti už po slovensky nevedia. Keď sme už tak dlho medzi samými Bulharmi. Ale zato ja som Slováč.“

Mne sa zezdalo, že sa v tom 78ročnom starcovi ničो vžnalo, keď sa tak začal hájiť. Odkašľal si a pokračoval vo vykladaní, ako sem prišiel. Dozvedel som sa, že prišiel ešte roku 1895 do Bulharska, slúžil u Hanku v Gornej Mitropolji a pochádza tiež z Nemeckého Pereku. Odkiaľ pochádza zo Slovenska, nevie. Z Gornej Mitropolji prešiel ako sluha k Nemcom do Bardárskeho Geranu, kde sa mal veľmi dobre a Nemci ho mali radi. Ale raz dal sa prehovoriť nejakému bohatému Turkovi, majiteľovi rozsiahlych polí v Lomsku. Ten si ho, ako sluhu, na koči odviezol na svoj čiflík, s ktorého potom prešiel k ostatným Slováčkom do Nadeždy. On už tu bol, keď prichádzali v roku 1898—1900 ostatní Slováci do Rasova. „Tí sa rozpřehli, ako keď do vrabcov strelí, — lebo zeme sme nedostali, ako nám slúbili. Niektorí odišli do Maďarska, do Temešváru a niektorí sú potratení po okolných dedinách. Ani nevedieť o všetkých.“

Tak mi je spomínaný Vasko-Madžarov vo Vojnici, Čech Vanko Francov so Slováčkom Ivanom Mokrišom z Nađlaku je v Progorcelci, jedna slovenská rodina, nevedia, ako sa volá, je v Krkožabe, technik Polonský vo Ferdinande a tiež menom neznámi sú, vraj, v Mominom Dole a v Krivej Bare, na dráhe Lom—Brusovci.

Dal som pokoj starému Hardičovi vyzprávať sa. Ani ostatní ho nerušili a aj tí, čo po slovensky nevedia, počúvali ho, akoby mu boli rozumeli. A možno, že mu aj.

„Vidíte, ako vy ešte pekne po slovensky rozprávate? A potom, vraj, nie Slováč,“ pochvaľujem ho a utišujem jeho roztrpčenosť.

„Pravdaže som. Viem lepšie po slovensky, ako ona, ale . . .“

„A čítať takto po slovensky by ste nechceli?“

„Ja neviem ani čítať, ani písať.“

„Nieкто iný, keď nie vy.“

„My starí, čo sme prišli z Nemeckého Pereku, nevieme skoro ani jeden písať a čítať.“

„Nuž a vy, mladí?“

„Samo po balgarski“, dostávam od nich odpoveď.

„Tak som na konci: Myslel som im nechať aspoň poslednú poštu, čo som dostal pred odchodom: Slovenský východ, New-Yorský denník, a doniesol som aj svoj vlastný kalendár Slovenského Ľudu a petrovecký Národný kalendár na rok 1935, predstávajúc si v duchu, ako budú radi, ako sa budú o to hlásiť a tu to máš. Nemá to kto čítať! — Ale ešte preca sa môže niekto najst', kto tomu bude rozumieť. Až potom budem môcť lutovať.“

Tie moje stále poznámky do notesa nedaly pokoja jednej z tých starších, čo ešte vie dosť po slovensky. Nevedela, prečo si to všetko, čo mi hovoria, píšem. Neverila mi. Tak si na mňa tak-ticky zďaleka zašla, aby vyzvedla to „prečo“, ktoré ju iste veľmi v jej zvedavej ženskej duši hryzlo. Veď ešte doteraz nikto si nepísal poznámky o tom, čo mu hovorili.

„A skadiaže ste vy?“ pýta sa ma. „Tiež z Bugárskej?“

„Nie, ja som zo Slovenska.“

„Aha, z Maďarskej. Veď aj naši do Nemeckého Pereku ztade zvoľakade prišli.“

„Nie, nie. Zo Slovenska som. Slovák, ako repa. To už len voľakedy Slovensko patrilo Maďarom, keď nám vládli Maďari.“

„Veď, som čítala, že teraz je to už Českoslovaško.“ Mladší jej prisvieďdajú, lebo to už, hádam, v škole počuli. „Ale vy nehovoríte čisto po slovensky,“ pokúša ma ďalej.

„Nuž a prečože?“

„Vám už ide viac tak na česky.“

„Tu ho máš!“ smejem sa v duši, ale aj vo skutočnosti. Po slovensky nevedia, po česky sotva niekedy počuli a kritizujú ňa. Ak nemiešas slová zo všetkých možných rečí, ktoré ani nepoznáš, ako oni, nie si Slovák, si Čech. A tu mi prišlo na um, že to isté som počul aj v Gornej Mitropolji, ba aj v Brašjanici. Tam, pravda, niet divu, Slováci preca len tam čítajú, a keby aj nie, majú tam takeho, ktorý štie a rozbjíja. Nuž, tam je to vysvetliteľné, ale tu? . . .“

„Nie, naozaj nie, babičko. Rozprávam celkom čisto po slovensky. Tak, ako mňa počujete, tak hovoria čistí Slováci.“

„Tak ja už potom neznám . . . A kde teraz bývate?“ pokračuje.

„Som učiteľom medzi našimi Slovákmi pri Plevne. Učím ich deti po slovensky, aby nezabudly, ako vy a vaše. Nevieam, či ste 374 počuli o nich: V Gornej Mitropolji, v Mrtvíci a v Brašjanici?“

„To tam, čo bol pýtať tú Maru Vesilevú,“ pomáhajú ostatní mne i jej.

„Veď jeden z nich slúži tu vojník — v Lome. A sľúbil, že príde sem ku dievčatám, ale nejde. A máme ich dosť. Len chlapcov niet.“

„My zase v Brašjanici máme len tri dievky a parobkov vyše desať. Nemal by som nič proti, keby sa nejako poznali — a pobrali.“

Teraz sa už osmelila dať otázku aj o tom notesi, s ktorého nespustila celý čas oči. „Povedzte, prečo si vy to všetko píšete? Vy si nás chcete všetkých napísať a potom nás dať — sobrať — všetkých dovedna, nošak?“

„Nič také, babičko. Ja nemám takú moc. Len sa interesujem a chcem o Vás niekde napísať, aby vedeli, že aj vy ste tu a že ste tiež boli Slovákmi. No, a za jeden deň si nemôžem všetko dobré zapamätať, preto si musím dačo poznačiť, nie?“

„My by sme išli,“ hlásia sa niektorí a niektoré.

„Ja už len tu umrem, kde môj starý,“ vzdychá starká.

„My sme pravoslavní, a tam tí sú nie, nošak?“

Hľa, čo nevyvymizlo i z tej hynúcej halúzky slovenskej: nevráživosť, delenie sa, či už podľa náboženstva alebo majetku alebo i nárečia. A možno obava pred tým, aby sa nestali nejakí inými, ako pravoslavnými, ich tiež zdržala od toho, že nemali nijaké styky s ostatnými Slovákmi v Bulharsku, hoci najdú sa medzi nimi aj takí, ktorí vedia o nich. Spomínam si len na dedu Hardiča, či by ten nebol mohol lepšie a častejšie pripomenúť Mitropolju ostatným? Keby bolo bývalo aspoň trochu záujmu na udržaní sa, či by neboli prevládali náboženskú predpojatosť a aspoň každých päť rokov navštívili bratov na Plevensku? Títo o nich dodnes neverdia, lebo jednotlivci ako Hardič, sa stratili bez stopy. Ale takí sme my Slováci, maličkosti nás vedia hlboko rozdvojiť, ale veľké veci nás nevedia spojiť.

„Nie, tí sú evanjelici, ale na tom nezáleží. Všetci Slováci, či pravoslavní, či katolíci, evanjelici alebo nech sú akého len chcú náboženstva, sú bratia“, vravím.

Toto ich však nezaujíma. Ich mysle sú zaujaté teraz tým, ako by to bolo, keby ich premiestili. „To by nám zaplatili, keby nás vzali odtiaľ?“

„Nič vám platiť nebudú, lebo nič také sa nestane!“

Starý Hardič sa medzi rečou vytratil, iste roztrpčený osočením hostiteľky.

Obrázky zo života našich Slovákov na Plevensku ich zaujímajú. Chceme im ukázať nimi, ako žijú tí, aby porovnali lepšie svoj život. Čudujú sa školám, divadlám, slávnostiam, krojom atď., atď. Divný je im kroj Sloveniek pripadá cudzí, „Gleděj, koliko chubavi Maďar-ky!“ Im kroj Sloveniek pripadá cudzí, lebo vidím len na tých naj-štarších vyšedivene široké „gecele“. Niektorí za vysvetľovania uznajú, sami od seba, že by bolo dobre, keby aj ich deti vedeli po slo-vensky, ale kdeže ich pár môže mať slovenskú školu?!

S blížiacim sa obedom začínajú sa vracat chlapi s poľa. Jedni prichodia, druhí odchodia. Medzi vošými je aj mladý, strojný urastlý muž. Trochu sa mi zdá chudý a rátam mu tak 40 rokov.

„Vítejte“, hovorí a podáva mi ruku.

Divno mi je, že hovorí po česky. Ale po niekoľkých slovách poznávam, že to je Slováč, nútiaci sa hovoriť po česky. Veď takých poznáme dosť: Počul štyri české slová, alebo sa päť minút shová-ral s Čechom a už „zabudol po slovensky“, už vie len mlúvit, ržiakať a zohyžďuje svojou miešaninou nielen slovenčinu, ale aj če-štinu. To je u nás, ale kde tento počul po česky? Nevie dobre ani po slovensky, ani po česky a vidím, že najlepšie by mu to išlo po bulharsky. Ale nechce tak hovoriť. Zdá sa mi, že je hrdý na to, že môže so mnou takouto bulharsko-slovensko-čestinou hovoriť.

Hostiteľka Kalinjaková mi ho predstavuje, ako mužovho brata.

„Da, ja sem Kalinjak, ja sem byl legionář.“

„Nevravte! Naozaj?“

„Da, itálsky.“

„Nuž a po slovensky už neviete!“

„Ej, da. To je tak. Nevieť dobre. Všade len medzi Bulharmi, tak som zabudnul. A deti“, ukazuje na chlapca, „už nevedia po slo-vensky nič. Chodia do bulharskej školy. Keď si ich nemáme kde vyučiť po slovensky.“

„Doma, pán Kalinjak, doma! Kde niet školy, je ňou dom a otec s materou stú učiteľta. Ale teraz mi musíte povedať, ako ste sa stali legionárom. Áno?“

„Bulharsko ma poslalo do Maďarska na vojnu. Ja som ta patríl. Ako ku spojencovi. A potom som v Taliansku prešiel k le- gionárom. Da, tak je — nastavuje ruku, ako pri pozdrave a ja ju mimovoľne prijímam — takto sme si podávali ruky so Štefánikom, keď odchádzal. A keď sme mu na rozlúčku zaspievali „Kde domov můj?“, Taliani plakali, ako deti. Štefánika potom zabíli Maďari,

to viete, nie?“ Chce ma alebo poučiť ale- bo ukázať, že vie, že Štefánik je nie živý.

„Nie“, odpo- rujem mu. „Štefánik spadol pri Bratislave aj s lietadlom, ale nikto ho nezastre- lil.“

„Da, pri Bra- tislave, ale to Ma- ďari urobili,“ stojí na svojom. A hneď sa spytuje, či Masa- ryk ešte žije.

„Áno žije. Má 85 rokov. Podívajte sa tu na obrázky, ako sme oslavovali na Plevensku jeho narodeniny. V Plevne bol aj pán vyslanec a mnoho bulharských hostí na tej slávnosti.“

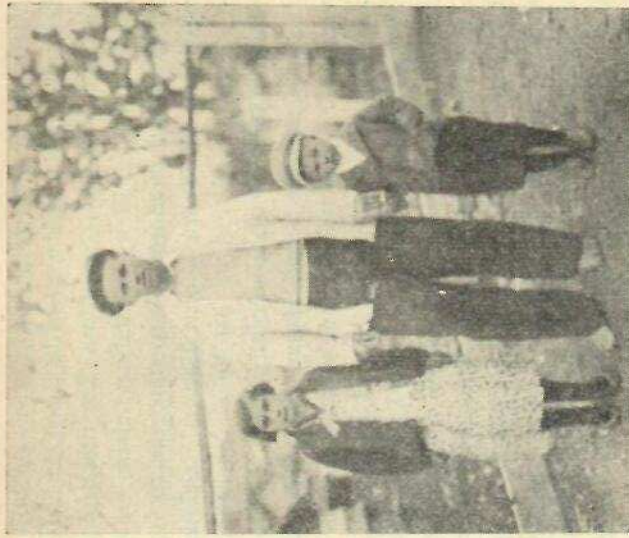
„To my nič tu nevieme. Sme celkom zabudnutí.“

„Keď sa nikde nehlásite! Ktože o vás má vedieť? Ale po- vedzte mi, pán Kalinjak, prečo ste vy sem prišli, keď ste sa u nás mohli mať lepšie, ako legionár?“

„Verno je. Ja sem byl v Olomúci. Nechceli ma pustit, ale ja som išiel ku rodičom. Teraz by som rád išiel, ale nemám peňazi. Príďte sa ku mne podívať, tam mám veľký obraz, kde som ako legionár. Nemôžem vám ho doniesť sem.“

„Všetkému verím, všetkému rozumiem, pán Kalinjak, ale tomu nie, že deti československého legionára, ktorý bojoval za slovenský národ a za slovenskú reč, nevedia nič po slovensky.“

Bolo mi ľúto a je mi aj dnes, všetkých tých našich, i s tým legionárom, ktorí, ak sa ešte pre národ nestratili, v dohľadnej dobe sa stratia. Ale pomôcť im nemôžem. Len konštatovať skutočnosť. Že, vraj, sa im smejú Bulhari, keď hovoria po slovensky, že sú Maďari. Teda tá reč slovenská im už ani toľko nestojí, aby zniesli pre ňu aj posmech? A to mi hovorí ten legionár, ktorý za ňu bojoval.

Jozef Kalinjak, itálsky legionár.

Vtedy ho neodstrašila guľka, dnes sa bojí výšmechu, ktorému sa ani tak veľmi nedá veriť. Zdá sa mi, že veľkú túžbu po národnom zachovaní u nich nevidím. Tie niektoré kusé želania, vyjadrené medzi rečou, snáď by svedčili o nejakej tej iskierke, ktorá by mohla vzblknúť plameňom. A možno, že to len pod dojomom mojej návštevy, rozhovoru a obrázkov. Ale tiež možno, že ich duša preca len ešte ako-tak cíti po našky — nechcem im krivdiť. Snáď to nevedia vyjadriť alebo sa okúňajú . . . Myslou mi letí výrok Písma: Nesúďte, aby ste neboli súdení — a prestávam im mať za zle to, čo vidím . . . Ale hneď sa mi vracia do umu otázka: „Prečo? . . . Príčiny? Že sú medzi Bulharmi? Že ich je málo? Nuž a štyri rodiny v Burgase sú na tom lepšie? Nie, tu musí byť vážnejšia príčina, ktorú ešte nevidím a nepovedali mi ju. Ale najst' ju musím!“

V štatistike Lomu a okolía nachádzame, že roku 1900 bolo tam prihlásených 45 duší, hovorivších po slovensky, 1910 roku 57 duší. Teda preca aký-taký vzrast. Iste by bolo zaujímavé zistiť, ako sa prihlásili títo Slováci pri poslednom sčítaní 31. XII. 1934.

„Prosím vás, pán Kalinjak, viete vy po slovensky čítať? Boli ste preca legionár.“

„Málo. Čo som sa pri vojsku sám naučil.“

„Chcete nejakú slovenskú knižku? Mám tu pekne kalendáre a noviny. Dám vám ich zadarmo. Len aby ste to prečítali.“

„No nie! Ja si zaplaťm.“

„Ale prečo by ste platili? Vezmite si to pekne, tu máte aj obrázky Slovákov z Plevenska.“

Za Kalinjakom sa našiel ešte jeden, čo si vzal druhý kalendár a tiež aj noviny si rozobrali, že ich budú študovať.

„A keď som vám ja nejakú tú knižku dal, ukážete mi vaše knižky, čo ste si doniesli ešte z Maďarska.“ Nejakú slovenskú.“

Všetci udivene hľadeli na mňa, jakoby sa chceli opýtať, čo si dovoľujem. Za chvíľku vybehne nejaká dievka, vraj, niekde u susedov majú také. Za obrátenie nesie dve roztrhané, o ktorých zďaleka súdím, že to sú „Pašie“. Veď Slováci všade so sebou nosili náboženské knihy, ako poklad. Ale myľka: Jedna je vojenská knižka Kalinyáka Andrása a druhá služebná knižka, nepamätám čia. Obidve maďarské.

„Ale takie pobožné, čo spievate v kostole, nemáte?“ začínam celkom tak, ako hovoria naši v Brašljanici.

„Nie.“

„A ako spievate?“

„My sme pravoslavní, v kostole nespievame.“

„A takie pochabie, svetskíe, do tancu, nespievate? Nože mi nejakú slovenskú zaspievajte. Takú, ako keď tancujete.“
Všetci mlčia.

„Aspoň slová mi povedzte, keď sa hanbíte spievať.“

„My len po bulharsky spievame.“

„A keď tancujete?“

„To vtedy muzika hrá čárdáš, valčík, polku, choro.“

„Muziku to musel volakto naučiť, nie?“

„To ešte starí.“

Tu je tá hlavná, ale smutná príčina. Knihy slovenskej nemajú, piesne slovenskej nepoznajú. Veru, tie vojenské knižky vás nemohly udržať. Starí naučili hudcov hrať, aby si mohli poskočiť, ale zabudli naučiť svoje deti vyjadrovať city, hľadať útechu, utíšenie, vzlet slovenskou rečou v piesni, v balade, ktorých tí pri Plevne majú mnoho. Čo vás malo udržať, lebo duša slovenská nevydrží byť svoje, museli ste prijať cudzie, lebo duša slovenská nevydrží byť prázdna. Ako mnoho urobila Biblia u Slovákov v Plevensku, ako mnoho Transcius, tie požeňnané knihy, s ktorými sa nikedy nerozlúčia. Dnes to ešte jasnejšie vidím, lebo hľadím na týchto národne zomierajúcich bratov. Dnes si tých kníh a aj tých spevov slovenských ešte viac vážim a žehnám tie slovenské matky, ktoré tu sedia pri teplej peci cez dlhé zimné večery učily písať a čítať svoje deti po slovensky, často i nemelodickým hlasom učily ich spievať „pobožné pesničky i pochabie nvoty“. Prišlo súženie, ne-moce, žalosť, bôľ, túha po domove, radosť, pri všetkom tieto knižky byly útechou, z nich a zo svojich spevov čerpali životnú miazgu. A tej našej bratia v Pišurke nemali. Korene nevládaly vyhnať do svojich vetví vlastnej krvi, trátila sa, nemala odkiaľ byť svojskou dopĺňaná, vypomáhaly si cudzou v snahe udržať peň, nehľadiac, aké ovocie ponese strom takto živý.

Takéto myšlienky mi vírily hlavou a jedna druhú predstúhovala. Nestačil som domysleť jednu, už bola tu druhá, celkom iná — protichodná. Skladajúc alebo rozkladajúc veci, vždy ma viedlo k jednému určitému záveru: Kniha, dobrá slovenská kniha tu chýbovala. Kto tomu neverí alebo pochybuje, nech sa príde prizrieť na túto holú skutočnosť!

Ako zriedkavý hosť musel som navštíviť viac rodín. Celkom príjemní a shovorčiví ľudia, lenže okrem starých po slovensky nevedia. Nemo pozorujú, ako sa shovárime. Všade vidím čisto. Po 379

stenách mnoho rodinných obrázkov, pomedzi ne lesknúce sa farebné ikony, že skoro steny nevidno. Ale to neruší celkovú harmóniu s vyšivacími perinami, veľkou pecou na slamu. Všade aby si človek sadol, pohovoril, aby pytači neodišli.

Nemôžno mi nevojsť tiež do domu mojich menovcov. Rádostne ma vítajú, hostia koláčmi, veď je po Veľkej noci. Sú dobré, také slovenské, ako doma jedávame. Sú radi, že som aspoň podľa mena ich synom, hovoríme po slovensky, len tá ružová sestra nehovorí, nevie, len po bulharsky. Odkiaľ prišli? Z Nemeckého Perekua. A tam? Možno, že práve z nášho kraja a že sme mali jedného prapraprädeda. Čože nás delí? Len náboženstvo. Ale i to je vysvetliteľné: Prostredie a hlavne čas, zmení všetko, nielen náboženstvo. Dedo mi voľakedy spomínal, že odišiel od nás z rodiny jeden na Dolnú zem. Bol rezbár, vyrezával, vraj, katolíckemu farárovi svätých za pačku dohánu. Nik nevie, kde sa podel. Možno, že z neho sú títo. To bolo „ešte vtedy“!

Pred odchodom vyberám ešte aparát, aby som si aspoň niektorých vzal. Mnohí odišli zase na pole. Čas je nie pekný, ale preca len. Aj legionár Kalinjak si stal s deťmi pred objektív. Chce mi ešte povedať, že vie, odkiaľ pochádzajú zo Slovenska: z východného Slovenska, kdesi od poľských hraníc. Teda nemýlil som sa, keď som počul dz a bulo. Naozaj blízki moji krajanja. A preca taký rozdiel medzi nami.

A kto dnes nehovorí o kríze? Všetci. Aj títo sa mi sťažujú, jakoby som im mohol pomôcť. Pri svojom príchode do Bulharska nedostali ani kúsok poľa, ako tí na Plevensku. A oni nevedeli o zákone, ktorý im právo na to dával a dodnes nevedia. Boli všetci donedávna „napoličari“, robili cudzie a brali polovicu. Až podľa zákona TPS (Trudova pozemlena sobstvennost) a TZS (Trudova zemlédelska sobstvennost) dostali po 40 dekarov na rodinu a tie majú za 20 rokov v zákonných ratách vyplatiť. Veru, dobre využijú ľudia. Nevedia zákon, nevedia sa brániť, nevedia, na čo mali nárok. Mali právo po 10 dekarov na dušu, nedostali nič. Miško Xenieľ, kováč v Rasove vysypal advokátom už 7000 (sedem tisíc) levov za vymáhanie štátneho občianstva bulharského, aby mohol prevádzať kovácke remeslo, a podľa článku 9. zákona z roku 1880, na základe ktorého sa dialo zaľudňovanie v Bulharsku, stal sa automaticky bulharským príslušníkom. Ovocie nevedomosti . . . nedbanlivosti.

Ešte výmena adresy a ideme. (Čas sa nelepšší, niet čo čakať.

Škoda by tiež bolo zamrknúť). Diktuje mi: Ondrej Kalinjak, Pišurka, obština Rasovo, Lomsko.

„Nie, nie! Napíšte Nadežda,“ protestuje Debecharová. „To teraz dali nám také hnusné meno.“

„A mi? Hnusné! Kakvo hnusné?!“ rozčulená odporuje Slovenka, učiteľova žena.

„Veru, po slovensky je to veľmi hnusné,“ nedá sa prvá.

„Po slovensky, po slovensky! Tu sme v Bulharsku! Osnovateľ na (myslím, že povedala) „čitalište“ v Lom je hnusný?!“ horlila učiteľova. „Píšte Pišurka,“ pontúkla ma akýmsi ostrým imperatívom, keď už dávno som mal to napísané, vediac, že proti úradným názvom, ako proti gustu, žiaden dišputát, čo by nám to bolo ako protivné.

Ešte jedno „s Bohom“ a sedím v koči obložený zabalenými koláčmi, svedkami to nedávnej Veľkej noci. „A len nás pridte pozrieť ešte! A obrázky nám pošlite! . . .“

Mal som času skoro 25 kilometrov rozmýšľať nad tým, kto má najväčšiu vinu na tom, že títo sú tak stratení, že sú smutným príkladom, ako naši ľudia, skoro nevediac o slobode svojich šťastnejších bratov v Republike, na cudzích nivách sa tratia, národu odumierajú. Sami odišli zo zeme svojich otcov, hľadajúc okrem lepšieho materiálneho postavenia tiež slobodu, ktorej doma nemali, hľadajúc možnosť zachrániť si reč, ktorá im bola ešte z úst nemluvnat vytrhávaná, a hľa, teraz, keď sme toto všetko našli, oni to tratia, musia tratiť, hoci zákony to nežiadajú. Aký bolestný obrat . . . do plaču! A môžu oni sami za to? Vedia oni, prečo ich predkovia opustili „Horniaky“? . . . Sotva . . . Nie, istotne to nevedia! Nemal im to kto povedať. Čo jedno pokolenie, viac sa materializovalo, hľadalo len na záchranu tela, rodu, ale nie na záchranu duše. Národné povedomie ustupovalo tejto materii, bolo zatískané do pozadia. Veď cudzie prostredie, cudzie mravy a zvyky pôsobili na duše mladších . . . Obviňujem v myslí ich cirkev, ktorá sa nepostarala, aby dala svojim ovečkám knihy, ktoré by boly bývaly ich útechou a duševnou potravou vždy a všade. Hľa, čo vedela udržať Biblia! Prečo ju oni nemajú? Prečo im ju nedali? . . . Ale ani ich neomlúvať! Čo to za človek, čo zabudne svoju reč? To je nie Slovák, ktorému je to jedno, či hovorí tak, alebo inak! A tým mladým to už skutočne je jedno, ba možno, že im je to nemilé. Veď tá učiteľova . . . A vina? Prechádza na rodičov, z rodičov na dedov, z dedov na pradedov atď., ktorí pre hmotné sta-

rosti zabúdali zasievat úrodnú pôdu duší svojich detí semenom lásky k materskej reči, k rodu, k svojej, k hrude pradedov. Spomínam si na slová nášho nebohého prednostu školského referátu v Bratislave Píseckého: „Verte mi, že to neudržíme.“ Neveril som mu, a dnes to vidím . . . Veď aj na Plevensku ten hrozny pád našich škôl! Tá nešťastná „reorganizácia“! Vidí sa mi, že to všetko letí — dolu . . . Ale nie. Ešte nie! Potvrdené stanový Československého národného domu v Sofii by mohli niečo aj tu urobiť. 20 členov k založeniu odbočky by sa, hádam, len našlo . . . Ale ten boj! Veľký boj! Či si ho viem dobre predstaviť? Tie kriky, čo by z toho boli po novinách? . . . Veď všetci by mysleli, že chceme domáce obyvateľstvo prevracať na Slovákov . . . Ti už slabo vedia po slovensky, sú „pretopení“ . . . A keby aj, odkiaľ krajciar k pomoci? . . . My máme už 90.000 tehal na školu, ale pochybujem, aby sme ju postavili. Studnice vyschly . . . Nie, sotva sa tu dá niečo robiť! Len keby sa mocnejší do toho dali, hádam, niečo. Lenže tých treba prosiť a oni neradi počujú o tom, kde treba viac práce a obetí . . . A ten legionár . . . a deti nevedia po slovensky — veď to je ironia, nie? Ale skutočnosť! I moji menovci tak isto . . . Keby ste písali, žiadali, azda by sa vám niekto ozval . . . Ale čušíte, uspokojíte sa s blatom, keby ste mohli aspoň vidieť nejakú perlu. Nestaráte sa o seba . . . Možno, že vám krivdím, ale dnes som taký. A verte mi, že by som bol radšej, keby ste mi to dokázali a ja by som Vás s radosťou odpísal . . . Veď neviete po slovensky! Vraj, „Slovička, čo nezná po slovensky“. Tak ja som Turek, čo nezná po turecky. Sarkazmus! Aspoň jeho, toho legionára nejakú dostať domov . . . Či ani tie legie ho neuvedomily? Bojoval, preca musel vedieť prečo bojuje, musel mať trochu ideálu v sebe . . . Je hrdý, že si podával so Štefánikom ruku, ale vari by bolo lepšie, keby sa hanbil za to, že tie deti, čo držal za ruky pred objektívom, nevedia po slovensky . . . a on tiež slabo.

Bratia, aj máte vinu, aj ste bez viny. Čas všetko mení, i časy, prečo by tedy nebol mohol zmeniť vás, a ešte keď ste boli sami, mátki, tvárví . . . stratení.

Zasnený v takýchto myšlienkach dostal som sa až na nádráže v Lome. Ku každej skrslej nádeji na záchranu týchto bratov, vypavila sa mi skoro súčasne pochybnosť.

„S Bohom, bratia“, poslal som ešte v duchu pozdrav v ich stranu, opúšťajúc Lom. „Mám súcit s vami, ako s umierajúcim alebo ťažko chorým . . . Záleží na vás, či sa ohlásite, že chcete žiť

ako Slováci, že máte vôľu, chuť, rátať sa ku nám. Máte adresu. Čo som uznal za dobré a čo som mohol, povedal som vám. Je teda všetko na vás. Možno, že sa ešte niekedy uvidíme.“ A v nočnom takte klopajúcich kolies vagona počul som verš básne Sv. H. Vajanského:

Oj, svet je veľký, drsnatý —
 tys' ako kvapka v mori:
 tys' ako lístok z javora
 sám v húšti veľkej hory.
 Veď sa tá kvapka rozplynie,
 list búrne vetry skmasnú,
 hoj, vráť sa, šuhaj, v dedinu,
 chráň srdce, bodrosť, nevinu,
 i dušu svoju krásnu.⁴

V Brašjanici 16. mája 1935.

* * *

Po prvej návšteve autorovej v Písurke akoby si boli títo Slováci rozmysleli, kde až zapadli svojoj nedbanlivosťou o materský jazyk a akoby sa bolo v nich svedomie prebudilo. Začali korešpondovať s Brašjanicom, a čo bolo z toho najradostnejšie, dostali chuť učiť sa po slovensky a pýtali slovenské knižky. Nakoľko bolo možné, Brašjanica im poslala niekoľko vyradených Šlabikárov a staré čítanky, častejšie poslala im tiež zo svojich prečítaných novín. Neskoršie dozvedeli sme sa, že novinám rozumia ani nie na 50%, kdežto krátke články v šlabikároch sa im veľmi páčily. Že sa v Písurke naozaj slovenských kníh dobre upotrebovalo, môže jasne svedčiť tento fakt: Knihy boli poslaté 10. decembra 1935 a už 29. toho istého mesiaca dochádza od nich prvý slovenský list (kdežto predtým písavali len po bulharsky) tohoto znenia:

„S veľkohl radost vi pozdravujeme i vi pekni djakujeme za knihi sto ste ni poslali na nas zabraveni slovaci y (bulh. u) Bulgarskoj. Orpustete ni sto ne mozem vam cisto po slovenski pismo pisat zato ne smieme vam po slovenski pisat za sto ne zname.

Ot vasih knichi budem se ucit ni u (bulh. i) nasih deti citat i pisat po slovenski.

s. bratski vi pozdravuem“.

Nasledujú tri podpisy slovenské, tri bulharské.

Toto prinútilo pisateľa knihy, aby odišiel k Slovákom do Písurky zase a zistil, nakoľko mal pravdu alebo sa mylil v dojmoch z prvej návštevy. Zavítal celkom neočakávane 5. januára 1936, zase ku známym Kalinjakovcom. Sišlo sa malé i veľké a prvé čo bolo, 383

ukázka, ako sa darovaných kníh používa. Malí i veľkí sa chválili, čo z nich čítali a čo sa dočítali, až konečne svojou úprimnosťou donútili hostia zaspievať „Hej, Slováci“ a celú československú hymnu, ktoré našli v šlabikároch. Za veľkého pohnutia vypočuli po prvý raz slovenskú pieseň a národnú hymnu. Ešte po niekoľkých slovenských národných a ľudových piesňach veselšieho rázu, podarilo sa hostovi zaznačiť tiež jednu slovenskú od nich, z tých, ktoré už ne- spievajú. Zaspievala ju 52ročná Maria Michalková, rod. Hladková:

Zahradka, zahradka, v zahradci šalátka,
 Ľubme ša, Janičku, kazala nam matka.
 Matka nam kazala, a otec nekalal,
 žeby ty, Janičku, djabla nedokazal.

(Výslovnosť „y“ je ruská).

Materiálne postavenie krajanov v Píšurke je veľmi zlé. Svoju vlastnú zem majú len traja z nich spolu 28 dekarov, ostatní z nich užívajú po 40 dekaroch zeme podľa zákona TZS ocenených na 48.000 levov (1200 Lv dekar), splatných po $\frac{1}{20}$ za dvacať rokov. Až na troch vyplatili všetci už za zem od 32 do 40 tisíc, čo sa však neodrážalo z celkovej sumy, ale len ako nájom za pole od roku 1921 do 1927. Pri posledných splátkach v banke dozvedeli sa krajanovia, že každému z nich treba splácať ešte 62 tisíc levov dlhu za túto zem.

I keby sa našiel medzi nimi niektorý, ktorý by chcel byť podľa zákona „uzemlený“, nebude, nakoľko prednosť a všetky výhody používajú spoluobytelia „beženci“ z Macedonie, ktorým štát postavil aj obydlia. Preto o živote tamojších Slovákov možno hovoriť viac ako o živorení. Dnes pomýšľajú odsťahovať sa za Vojvodčanmi do Deli-Ormanska.

Spoločenského života medzi sebou nemajú a skoro ho ani nemôžu započítať, čo nám vysvetlí jednoduchý fakt, že sa prihlásili pri sčítaní za Bulharov. Avšak vidí sa, akoby sa v týchto stratencoch ozýval vytýkajúci hlas svedomia pre ľahostajnosť, akou sa chovali k materinskému jazyku a presvedčeniu a ponúkajúci ich hľadať to, čo stratili. Môžeme im len priať, aby sa im to podarilo.

Všetkých Slovákov v Píšurke, ktorí vedľa alebo aspoň by mali vedieť po slovensky, je 124 osôb, t. j. 12,4% všetkého obyvatelstva. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené presnejšie dáta o nich až na vyplatené obnosy za pozemky a na dlhy, ktoré nechcem

Soznam rodín v Píšurke.

číslo	Meno rodiny	Prišla		Dnešný počet ľudí	Zamestnanie	Majetok		Poznámka
		roku	odkiaľ			dekarov svojich	dom	
1	Anna Debecharová	1897	Nemecký Perek ¹⁾	7	rolníčka	—	40	1
2	Dimiter Hardič	"	"	2	rolník	—	—	1
3	Miško Hardič	"	"	3	"	—	40	2
4	Peter Hardič	"	"	7	"	—	40	1
5	Raugel D. Hardič	"	"	5	"	—	40	1
6	Ján Kalinjak	"	"	5	"	—	40	1
7	Janko Kalinjak	"	"	5	"	—	40	1
8	Jožko Kalinjak	"	"	4	"	—	40	1
9	Ondrej Kalinjak	"	"	3	"	12	—	1
10	Ján Kurenda	"	"	5	"	—	40	1
11	Jožko Kurenda	"	"	6	"	—	40	1
12	Jurej M. Kurenda	"	"	2	robotník	—	—	—
13	Michal Kurenda	"	"	3	rolník	—	40	1
14	Miško Kurenda	"	"	7	"	—	40	1
15	Jan Kurenda	"	"	6	"	—	40	1
16	Ján M. Michalko	"	"	2	"	—	—	—
17	Joži Michalko	"	"	4	robotník	—	—	1
18	Jožko Michalko	"	"	10	rolník	10	40	1
19	Miško Michalko	"	"	10	"	6	40	1
20	Angel G. Mokriš	"	Načlak	3	robotník	—	—	1
21	Dimiter L. Mokriš	"	"	3	rolník	—	40	1
22	Jurej L. Mokriš	"	"	3	robotník	—	—	—
23	Laci V. Mokriš	"	"	5	rolník	—	40	1
24	Mišo V. Mokriš	"	"	6	"	—	40	1
25	Danjan Stanev	"	Nem. Perek	6	"	—	40	1
26	Miško Xenič	"	"	2	kováč	—	—	1

¹⁾ Za svoj pôvodný domov, z ktorého prišli do Nemeckého Pereku, udávajú dedinu Verlich (pri Ugoči).

XXII. SLOVÁCI V ORECHOVE.¹⁾

Keď v dnešnej Písurke Slováci nedostali dosť zeme, ktorá by ich mohla riadne vyživíť, počali sa odtiaľ stahovať na rôzne miesta. Jedni sa vracali do dnešného Maďarska a Rumunska, iní hľadali lepší život inde v Bulharsku. Tak jedna malá čiastka z nich sa oddelila a usadila v dunajskom prístave v Orechove, 15 km severne od Vojvodova. Avšak tieto rodiny sa celkom stratili, takže o nich nebolo počuť, tak, ako o tých v Písurke. Dnes už tiež vedľa len lámať slovenčinu, aj to len najstarší, pri čom sa im deti často vysmievať. Jedine rodina Velkocov a Pappova sa udržaly sive, v ich príbýtkoch ozýva sa slovenčina a to najviac zásluhou toho, že tieto dve rodiny udržujú stále spojenie s Vojvodovom, chodiať tam na pobožnosti i na návštevy. Ale tiež aj tieto sa pristahovali spolu s ostatnými z Rasova, kde majú ešte aj dom v susedstve starej Xeničovej. To je tým jasnejšie a dokumentárnejšie, že tam, kde v rodine bolo chuti zachovať si sladkú materčinu, ani cudzie prostredie nevedelo ju vypleť, kde však bola voči nej ľahostajnosť, ztade sama pomaly, ale isto odchádzala. A to je tým trápnejšie, že takýchto ľahostajných rodín nachádzame viac v Písurke aj v Orechove.

Soznam a materiálne postavenie slovenských rodín v Orechove je tento:

číslo	Meno rodiny	Zamestnanie	Počet duší	Majetok
1	Ondrej Hardič	sluha a napoliciár	6	—
2	Janko Michalko	napoliciár	2	—
3	Đuro Michalko	rolník	11	8 dekarov TZS,
4	Mišo Michalko	strojník a murár	3	3 dek. vinice
5	Stefan Michalko	robotník	7	8 dek. TZS.
6	Ján Papp	rolník	7	150 dek. svojich
7	Zuz. Velková-Pappová	rolníčka	6	40 dek. svojich
8	Ján Prasička	rolník	5	35 dek. svojich
9	Ján Skrpán	rolník	9	40 dek. svojich
10	Ondrej Vaselinko	rolník	7	130 dek. zeme, 10 dek. vinohradu

¹⁾ Zpravu podali: Ján Papp a Dimiter a Juraj Velko z Orechova, dňa 6. I. 1936.

Slováci v Písurke a v Orechove tvoria najsmutnejšie ohnivká v reťazi československých kolónií bulharských, sú smutným faktom toho, ako sa už v druhom pokolení strácajú národu po celých deštiach jeho príslušníci a to hlavne vlastnou vinou, vlastnou ne-dbanlivosťou, ale tiež vinou tých, ktorí svojim ovečkám nevedeli dostatočne zaštiepiť lásku k materskej reči a k svojeti, ktorí svoje ovečky nevyzbrojili proti sile cudzieho prostredia ničím, čím by sa mu mohli brániť, nedali im do ruky písané slovenské slovo, ktoré by bolo bývalo volalo na ne miesto toho živého, ktoré vždy po čase zamkla na večnosť smrť v ústach rodičov alebo prarodičov. A tu väčšia vina padá na pastierov stáda, ktorí mu ani nepovedali, že sa má chrániť vstrebania do cudzieho prostredia, ani mu nenaznačili spôsob, ako sa má chrániť.

Bolo by potešiteľné, keby sa aj týchto, bez mála dvesto Slovákov vo spomenutých kolóniách prebralo z dnešného národného spánku a začalo žiť životom, ako žijú ich bratia v ostatných kolóniách tohoto cisárstva. To by neznamenal, žeby neboli dobrými bulharskými občanmi.

Podakovanie.

Miesto zvláštneho doslovu vyslovujem srdečnú vďaku pánu učiteľovi Jánovi Gálíkovi na Myjave, ktorému jedine mám čo ďakovať, že táto kniha už vyšla :

Tlač veľmi preťahovala korektúra, zasielaná mi do Buharska. Hoci som ju obratom odosiela, cesta trvávala desať dní i viac. Tým nielen že by sa kniha bola bývala tlačila, hádam, i vyše roka, ale by sa bol zväčšil tiež náklad. Že sa tak nestalo, zásluhu má p. uč. Gálík, ktorý sa mi ukázal skutočným priateľom podľa známeho príslovia : „V núde poznáš priateľa“. Ochoť sa podujal previesť druhú pravopisnú korektúru.

Nie príčinnou korektora prehliadlo sa v práci niekoľko vecných chýb, ktoré dodatočne opravujem. Menšie chyby, ktoré sa dnu vkráply, opraví si láskavý čitateľ sám.

Janko môj, prijmi teda moju veľkú vďaku za ochotu a pomoc, akú môže preukázať priateľovi len ozajstný priateľ. Radujem sa, že nás srdečný pomer zo študentských časov neochladnul, ale sa ešte viac oteplil, hoci na diaľku dvoch tisíc kilometrov a po dlhých desiatich rokoch.

Tvoj

JÁN MICHALKO.

Opravy väčších tlačových chýb.

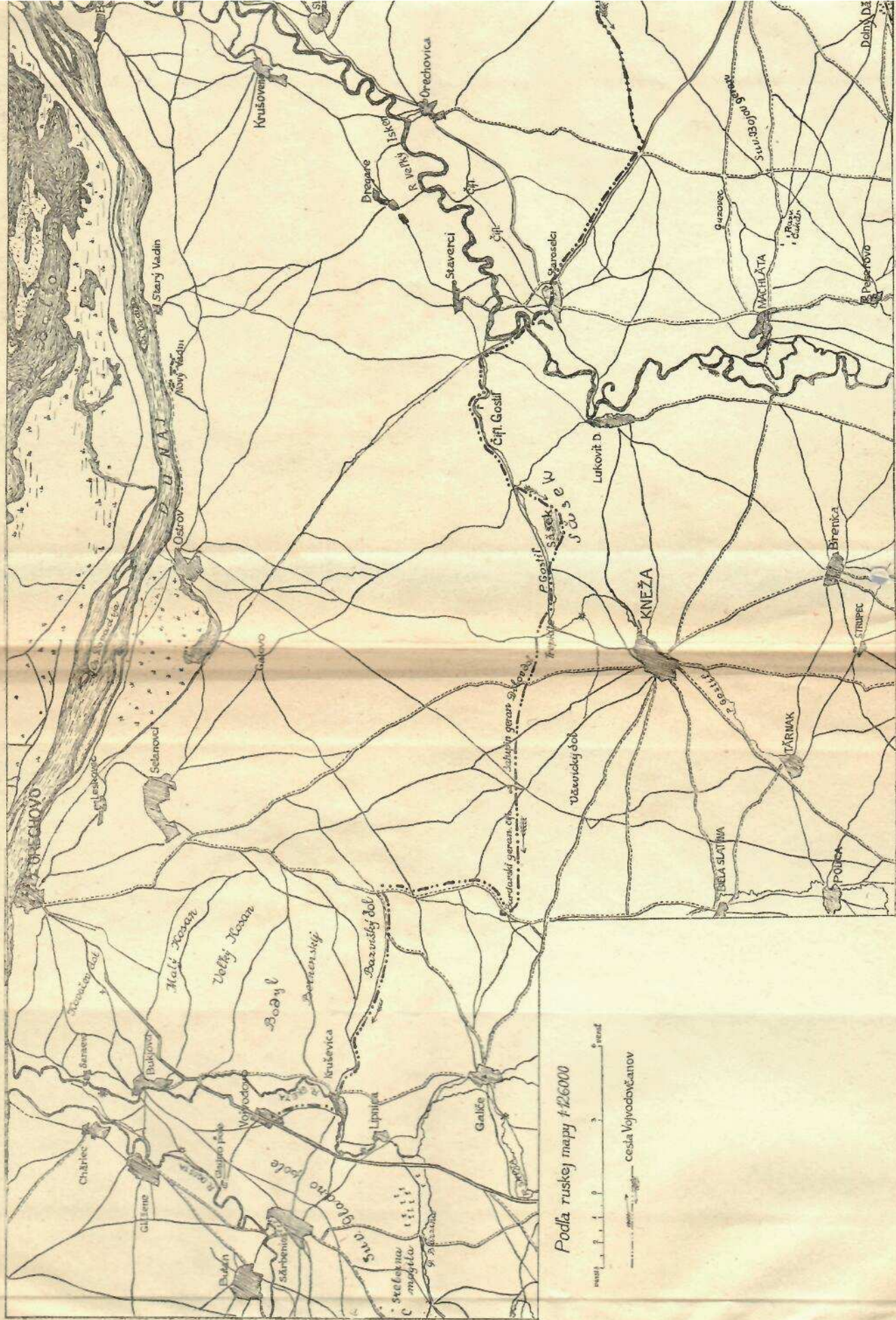
Na str. 32 v 15. riadku shora miesto —Vrška—Čuka—	má byť —Vrška Čuka—
” ” 41 v 7. ” ” ” ”	” ” chlapcov
” ” 42 v 19. ” ” ” ”	” ” ženatý (t.j. zjednaný)
” ” 42 v 23. ” ” ” ”	” ” platili
” ” 51 v 3. ” ” ” ”	” ” Csanádmegye
” ” 93 v 2. ” ” ” ”	” ” XVI.
” ” 96 za slovom „Ameriku“ doplniť: na rok 1935	
” ” 166 v 12. riadku zdola miesto alebo	má byť ale
” ” 213 v 6. ” ” ” ”	” ” 45 minút
” ” 269 v 1. ” ” slovenskej	” ” slovenskej
” ” 271 v 21. ” ” fajla	” ” fajla
” ” 272 v 10. ” ” kereškódou	” ” kereškódou
” ” 274 v 18. ” shora má byť: u nás, u nich	” ” ”
” ” 318 v 18. a 19. riadku koncovky či majú byť -ly.	” ” ”

OBSAH.

	Strana
Venovanie	3
Slovo k čitateľovi	5
I. Česi v Bulharsku	9
II. Prví Slováci v Bulharsku. S. J. Zachej	14
III. Pôvod bulharských Slovákov	22
IV. Na ďalšej púti. Vznik Mrtvice	27
V. Na deregli	40
VI. Pohyb z Naďlaku	50
VII. Zo Sv. Heleny do Vojvodova	54
Pohyb krajanských rodín vo Vojvodove od prístahovania do 31. XII. 1935	69
VIII. Prvý život a trápenie v novej vlasti	78
IX. Štatistický prehľad pohybu československých kolonistov v Bulharsku	93
Pohyb krajanských rodín v Mrtvici od prístahovania do 31. XII. 1935	97
Pohyb krajanských rodín v Gornej Mitropolji od prístahovania do 31. XII. 1935	101
Pohyb krajanských rodín v Brašľanici od prístahovania do 31. XII. 1935	113
Stahovanie krajanov od roku 1884 do 1935 v číslkoch	119
X. Hospodárske a sociálne postavenie bulharských Slovákov v minulosti a dnes	121
XI. Inteligenti zpočiatku bulharských Slovákov	143
XII. Kultúrne snahy krajanov v Bulharsku od príchodu do dnes	148
A) Cirkev:	
1. Mrtvica	150
2. Gorna Mitropolja	158
3. Brašľanica	162
B) Československé školstvo v Bulharsku:	
1. Gorna Mitropolja	169
Teodor Bálent, farár a národný buditeľ	173
Počiatky riadnej slov. školy v Gor. Mitropolji	175
2. Brašľanica	181
3. Mrtvica	189
Vystúpenie Galádovo	193
4. Právne postavenie čs. škôl v Bulharsku	217
5. Prehľad učiteľov, pôsobivších v čs. škole v Sofii od založenia do 1935/36	226
6. Prehľad učiteľov, pôsobivších v čs. šk. v G. Mitropolji od založenia do roku 1935/36	227
7. Prehľad učiteľov, pôsobivších v ostatných čs. školách v Bulharsku od ich založenia do roku 1935/36	228
XIII. Dnešný kultúrny život v krajanských kolóniách	229
A) Divadlo: 1. V Gornej Mitropolji	230
2. V Mrtvici	234
3. V Brašľanici	235
B) Sokol: 1. V Gornej Mitropolji	237
2. V Mrtvici	241
3. V Brašľanici	242
XIV. Život krajanov v dnešnom Vojvodove	244
XV. Reč bulharských Slovákov	258
XVI. Spevy	279
1. Nábožný spev	280
2. Ludový spev	282
XVII. Kroj	309
XVIII. Zvyky a obyčaje	313
1. Zvyky pri rodinných udalostiach (námluvy, svadba, krst, pohreb)	318
2. Zvyky pri práci (priadky, páračky, tance)	339
XIX. Slováci a nová vlasť. Krajanovia vo vojnových „križom za chrabrosť“	345
Československí vojaci v bulharskej armáde vyznamenaní	356
XX. Slováci v Dolnom Ezerove (Vajakjöi)	358
XXI. Stratení (Slováci v Lomsku)	364
XXII. Slováci v Orechove	386
Podakovanie	388
Opravy väčších tlačových chýb	389
Obsah	390

Situačný náčrt

o usadení a cestách československých kolonistů v Pleve

nsku a na Orechovsku.

